

**DUBORG-SKOLE-ELEVER
I KRIGENS ÅR**

**Studieafdelingen
ved**

Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

DUBORG-SKOLE-ELEVER
I KRIGENS ÅR



Duborg-Skolen set fra skolegården. Postkort fra 1930'erne.

I taknemmelighed tilegnes denne bog Duborg-Skolen og dens medarbejdere, der i høj grad bidrog til, at skolens elever fandt deres danske ståsted.

Bogen tilegnes også mindet om dem, vi mistede under krigen.

DUBORG-SKOLE-ELEVER I KRIGENS ÅR

På korsvejen
mellem nødvendighed
og frivillighed

Udgivet af
Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek
for Sydslesvig

Flensborg 1990



Mindetavler i Duborg-Skolens forhal.



DUBORG-SKOLE-ELEVER I KRIGENS ÅR
 På korsvejen mellem nødvendighed og frivillighed

Udgivet af Studiefdelingen
 ved Dansk Centralbibliotek
 for Sydslesvig 1990

Sats og tryk: Winds Bogtrykkeri ApS, Haderslev

Bogbinderarbejde: J. P. Møller Bogbinderi, Haderslev

© Studiefdelingen ved Dansk Centralbibliotek
 for Sydslesvig, Flensborg 1990

I kommission hos Padborg Boghandel
 DK 6330 Padborg

ISBN 87-89178-07-6

Redaktion Franz Wingender,
 Hans M. Futtrup og Harald Duggen
 bistået af
 Lars N. Henningsen og Johann Runge

L. H. Henningsen
 19. 10. 95
 Duborg - skolen
 1990

1990

Indhold

<i>Franz Wingender: Baggrund</i>	7
<i>Inger Margrethe Ottosen: Kære gamle elever</i>	10
<i>Hans M. Futtrup: Korsvej mellem nødvendighed og frivillighed</i>	13
<i>Søren Andresen: Landsbydreng og byskole</i>	22
<i>Christian Petersen: Ikke alt var trist og gråt</i>	25
<i>Harald Duggen: Harreslevmark – Duborg-banke</i>	28
<i>Gerhard Ernst: Digte og erindringer</i>	42
<i>Martin Trans: Dansk statsborger</i>	50
<i>Sonja Meyer (gift Lehfeldt): En bevæget skoletid</i>	57
<i>Kaj Munk: 15 smaa Kister</i>	63
<i>Herbert Maas: Da jeg blev »dygtiggjort«</i>	65
<i>Anders Busk Petersen: Æselspark og myggestik</i>	75
<i>Anni Hüpfel (gift Hübner): Den 19. maj 1943</i>	80
<i>Jens Andresen: Duborg-Skolen. Min skole</i>	85
<i>Hanna Petersen: Anderledes hverdag</i>	89
<i>Wilhelm Dierking: På helsehjemmet</i>	92
<i>Hans Heinrich Nissen: Til og fra skole</i>	95
<i>Johann Nissen: Fra kommuneskole til Duborg-banke</i>	100
<i>Johannes Busk Petersen Fra nogle af mine enemærker i Flensborg og Harreslev</i>	105
<i>Hugo Halvas: Med Duborg-Skolen som hverdagsstøtte</i>	112
<i>Karl Otto Meyer: Fællesskab – sammenhold – meningsforskelle</i>	130
<i>»Jugenddienstverordnung« og »Hitler-Jugend« – nogle aktstykker</i> .	134
<i>Duborg-Skolen 1945 – nogle billeder</i>	138
<i>Lidt om de enkelte bidragydere</i>	141
<i>Personregister</i>	147



1945



1990

Baggrund

Franz Wingender

Som det så ofte går, når venner mødes, kommer samtalen tilfældigt til at berøre en eller anden begivenhed eller oplevelse. Kan du huske? Sådan skete det sidst på året 1988. Harald Duggen nedfældede en oplevelse og sendte mig den. Dermed begyndte en tanke at gro frem, og vi talte lidt om den et par gange, når vi mødtes. Men da vi i begyndelsen af det følgende år blev mindet om, at 1990 var 70-året for afstemningen i 1920, for Sydslesvigsk forenings (Den slesvigske Forening) start, for Duborg-Skolens oprettelse og 50-året for Danmarks besættelse, 45-året for nazismens fald, flere mere eller mindre runde tal, der alle vakte minder og erindringer om oplevelser, gode og sorgfulde kunne nævnes, kom tanken frem om, at en bestemt tidsperiode i Duborg-Skolens 70 år burde søges fastholdt, nemlig årene under krigens kår 1939 – 1945.

Vi kontaktede en del kammerater og et par lærere, og resultatet blev et ja til at komme med et bidrag, som vi nu har samlet i denne bog.

Duborg-skolens virke gennem 70 år har i den mere end brogede tid efter grænsedragningen i 1920 haft en afgørende betydning for den danske folkedels udvikling og overlevelse. Vor skole har været med til at skabe grundlaget: for et liv præget ikke af et „mod hinanden“, men et „med hinanden“, af respekt for medmennesket i Sydslesvig.

Duborg-Skolen har igennem sit virke, sin skoleform, været i stand til at

give sine elever et ståsted, en livsholdning, under skiftende ydre forhold, der gav styrke og vilje til at leve som dansk i hjemstavnen.

Oprettelsen kom kort efter afstemningen under beskedne rammer i HJEMMET. Den 24. juni 1924 kunne den fine nye skolebygning på Duborg-banke indvies. Bygningen står på en del af det oprindelige Duborg slots grund. Men hverdagslivet efter den 1. verdenskrig og de følgende års kaotiske inflation satte også sit præg indenfor skolens mure. Efter disse år fulgte et par år med en langsom og beskedent bedring af familiernes levevilkår. Derpå kom en ny stigende arbejdsløshed med politisk uro. Herefter den bratte overgang til nazismens diktatur. Et system, der ikke blot ramte familielivet, men også i høj grad vort skolearbejde og folkelige virke. Kravene til den opvoksende slægt blev hårde, ikke mindst da arbejdstjeneste- og militærtjeneste blev indført midt i 30'erne. Debatten mellem den ældre og den yngre slægt blev til tider hård: – Rejse eller blive –. „Blive“, for at bevare retten til vor hjemstavn, blev for de allerfleste den afgørende beslutning. Og blot nogle år senere brød krigen ud, og problemet for mange blev atter – rejse eller blive.

I disse år var det folkelige arbejde, herunder også vort mangesidede ungdomsarbejde, styrket af skolen og dens læreres bistand, af afgørende betydning for den enkelte elev. Iøvrigt var det ikke blot drengene, der måtte underkaste sig pligtjenester, men også pigerne måtte leve op til skrappe forordninger. Ikke mindst i krigens sidste år.

Krigen stillede ikke blot hver enkelt over for et fysisk, men også et psykisk problem i hjem, skole, på arbejdspladsen, og hvor ellers hver enkelt stod over for dagens krav. Der blev bitre tab for familier og for vor folkedel med de mange faldne, bombedræbte og savnede. Det blev uden tvivl de sværeste år, også for den skole, mange holdt af, og som også under disse forhold gav mod og styrke.

Efter krigen og nazismens fald brød en ny tid frem. Hjemmene, skolen og vore organisationer blev stillet over for helt nye opgaver. Først nogle socialt svære og forvirrede år. Et nyt politisk billede tegnede sig med stærke nationale modsætninger. Dog afløstes disse af en begyndende indre afspænding med Kiel-erklæringen af 26. september 1949 og en voksende gensidig forståelse mellem dansk og tysk efter Bonn – København – erklæringerne fra marts 1955. Det var år, der stillede sine specielle krav til vor skole og til hverdagslivet i hjem og samfund. Den almene holdning skiftede fra efterkrigstidens „mod hinanden“ til den nye tids „med hinanden“. Det var en holdningsændring, der prægede hele vort folkelige arbejde og dermed også vor skole.

Vi har ønsket gennem beretninger fra en række lærere og elever at

fortælle om de umenneskelige livsvilkår under det nazistiske diktatur. Det var nok de sværeste år i Duborg-Skolens 70-årige historie. Det har været en vanskelig opgave at nedfælde oplevelser fra år, som mange gerne vil fortrænge. Vi har derfor forståelse for, at adskillige af skolens elever fra de år har meldt fra. Vi vil sige tak til alle, som alligevel har skrevet en beretning. Vi håber med denne bog at have fastholdt noget af den stærkeste udfordring, Duborg-Skolen har stået over for og evnet at klare. I de gode og de mindre gode år har skolen formået at give eleverne et ståsted for livet.

Denne bog er en tak og en lykønskning til skolen på Duborg – banke. Må Duborg-Skolen også i den kommende tid være et vigtigt led i vort danske liv i Sydslesvig.



1945



1990

Kære gamle elever

Inger Margrethe Ottosen

De 56 år, jeg har levet i Sydslesvig, er et lige så langt åremål som det, der ligger mellem tabet af Sønderjylland og Genforeningen. De er myldrende fulde af minder, og her i denne hilsen til jer skal jeg så forsøge at fortælle nogle glimt fra det relativt korte afsnit fra 1939–1945.

Jeg er taknemmelig for, at jeg får mulighed for at skrive til jer ad denne vej. Tanker, der ofte er dukket op i mit sind, kan jeg nu give form.

Den 18. april 1940 skulle koret have været til København for at synge i Odd-Fellow-Palæets store sal i anledning af Dybbøl-dagen.

Så kom besættelsen, og vi kom ikke afsted, skønt alt var i orden: Pas og billetter og indkvartering i København ved hjælp af Hejmdalstudenter. Det var tredje gang i det decennium, vi var indbudte, og vi havde øvet flittigt i flere uger. Det kan synes så lidt i sammenligning med det, der skete den 9. april, men for et barnesind var det meget.

Det blev en krævende tid for os alle. På grund af det spredte område, I kom fra, måtte I oftere end tyske elever søge ly i beskyttelsesrummet under luftangreb. De fleste af jer kunne ikke nå hjem i pausen mellem forvarsel, et muligt angreb eller afblæsning. Skolens kælder var vores beskyttelsesrum. Den var til det formål blevet forstærket med støttestolper og udstyret med borde og bænke. Her har vi siddet sammen i mange timer. I arbejdede oftest med jeres hjemmearbejder. Jeg mener, jeg undertiden fortalte en



Undervisning i kælderen under luftalarm med Inger Ottosen – 1944.

historie. Både I og vi var naturligt nok ofte nervenedslidte, trætte og pirrelige. Det kunne have ført til episoder, der nu ville ligge som et tungt minde i sindet. Lykkeligvis føler jeg ikke noget sådant. Jeg har blot en god fornemmelse af tryghed og samhørighed med jer og jeres hjem.

Under min første samtale med rektor Andreas Hanssen i 1927 fik jeg at vide, at en af mine pligter var at besøge de hjem, hvorfra de elever, jeg skulle være klasselærer for, kom.

Under krigen fik jeg den opgave at gå ud til hjem, der havde mistet en søn, med en af de gavepakker, rektor Bernhard Hansen var en mester i at smugle over grænsen. Det var svært for mig. Helst var jeg gået udenom. Der sidder i mig en dyb respekt for de mennesker, jeg mødte. Oftest var det en mor.

Vi oplevede den 19. maj 1943 sammen. Hvordan mon I husker den? Jeg tror, at min beskrivelse af dagen ligger tæt op ad virkeligheden, fordi jeg ligesom min gode ven Helmut Leckband erindrer i billeder. Midt på formiddagen lød sirenen.

Vi skyndte os ned i beskyttelsesrummet. Nogle af os blev i kælderen. Andre gik ind i gymnastiksalen, hvor der var stillet bænke op, og hvor Bernhard Hansen læste noget højt i håb om at berolige. Pludselig blev det bælgmørkt. Vi tumlede rundt mellem hinanden for at komme hurtigt hen til trappen og op i lyset. Straks efter kom afblæsningen, og vi kunne gå hjem. Min bedste ven i Flensborg, skolens fransklærer, Eli Jessen, gift med redaktør Tage Jessen, Flensborg Avis, blev dræbt af en bombe, der gik skråt ned gennem hendes hjem. En anden bombe ramte vores børnehave, Ingridhjemmet i Batterigade. Ligesom ved tidligere luftalarmer søgtes ophold i tilflugtsrummet lige over for børnehaven, byens sikreste tilflugtsrum. Og her var det så, det skete, dette forfærdelige, at af 18 børn mistede de 15 samt deres 2 voksne hjælpere livet. En fuldtræffer gik ned og ud-slettede den lille fremtidsflok på kortest mulig tid.

I 1946 fik I og vi en ny udfordring. Vore halvtomme klasser blev fyldte af nye elever, hvoraf mange kom fra de tyske skoler. Der skal ikke megen fantasi til for at forstå, hvad det indebar af problemer. Jeg synes, at det hold, jeg havde, der tog eksamen i 1948, klarede sammensmeltningen fint. Dertil bidrog i høj grad et vellykket lejrskoleophold på Graasten Landbrugsskole.

Disse år er kun et kort afsnit i mit lange liv. Kort og dog så rigt. I får have tak for, at det gik, som det gik.

Mit ønske for fremtiden for jer og for mig får I gennem disse to bønner, som jeg holder meget af. De er taget ud af en bordbøn med 25 led af Thomas More (1478–1585). Han blev henrettet af Henrik den VIII, fordi han holdt fast på det, han troede på:

„Herre, giv os sans for humor.

Giv os den nåde at forstå en spøg.

Giv lykken en rimelig plads i livet.“



1943



1990

Korsvej mellem nødvendighed og frivillighed

Hans M. Futtrup

Titlen er tyvstjålet uden anelse om fra hvem. Men den rammer ganske godt tidsafsnittet 1939-1945 for dansk liv i Sydslesvig. Nødvendigheden kunne være barsk, men endnu værre kunne frivilligheden være. Og alligevel var det nok denne korsvej, som var med til at give livet fylde – også på Duborg-Skolen.

Nødvendigheden: ikke opgive, hverken derhjemme i et tilsyneladende håbløst dansk arbejde eller under indkaldelserne til militærtjeneste.

Frivilligheden: arbejdets nødvendige fortsættelse i skole og dansk samfund eller dette at skulle bøje sig for det urimelige i at gå i tysk militærtjeneste.

Målt med nutidens alen var det en streng skole, Duborg-Skolen. Disciplin i dagligdagen med en styrke, som vil få nutidens elever og lærere til at ryste på hovedet. Stærke krav til indlæring. Begge dele var kraftigt understreget.

Og så en lille historie, som befriende kæntrer alt dette som ideologi:

Skolens inspektør, D. Dirks, var korrektheden selv, venlig korrekthed. Der var taget et billede af alle ansatte under skoleforeningen under krigen. Bernhard Hansen bad Dirks om med sin pertentlige og smukke skrift at

skrive under billedet „Skoleforeningens Lærere og Funktionærer“. Det var under et lærermøde, og Dirks gav sig straks i gang med arbejdet, hvorefter han lukkede rammen forsvarligt med lim. Sådan. Billedet gik rundt. Og hvad var sket? K’et i funktionærer var, i iver efter at skrive smukt, blevet glemmt. Det kunne Dirks ikke have siddende på sig, men Bernhard Hansen sagde nej – elever og andre har godt af at se, at også en lærer kan fejle. Da jeg for nogle år siden ledte efter billedet, hang det der med Dirks’ dejlige fejl.

Den afslappede indstilling var nu ikke gængs. Vi havde den regel, at hvis der kom forvarsel til luftalarm, skulle elever, som boede i en overkommelig afstand fra skolen, skynde sig hjem. Netop som det ringede til frikvarter, kom forvarslet. En af realklasserne skulle have matematik hos den noget krævende Peder Jensen, og Anders var ikke rigtig forberedt. Hans jubel var stor, og i begejstring over at undslippe fra fortjent møgfald kastede han sine sammenbundne gummistøvler i vejret. De tog en tur ned gennem trappegangen og landede om halsen på busten af Thorvaldsen, som noget chokeret gav sig til at vakle med „laurbærkransen“. I et spring for Anders ned og nåede lige akkurat at gribe salig Thorvaldsen. Som knægtens gymnastiklærer kunne jeg ikke lade være med dels at more mig, dels at beundre springet – indtil Bernhard stod der: hvid i ansigtet af vrede. Ind på kontoret og bortvisning i nogle dage. Jeg unge, naive lærer prøvede at lægge mig imellem, hvilket afstedkom endnu et vredesanfald – men truslen om total bortvisning fra skolen blev dog trukket tilbage. Siden den dag hed Anders ikke andet end „Ridder Thorvaldsen“ – når Bernhard vel at mærke ikke hørte det.

Dette med at få et fur af Bernhard – vi kaldte ham aldrig andet i omtale – i tiltale rektor. Men altså et fur af ham. Det skete ikke ofte, men eet af disse overgik mig lige efter krigen. Under så at sige hele min tid under krigen trodsede jeg med sjælekval budet om ikke at lave illegalt arbejde (vi var nogle stykker). I de omgivelser var tilsløring og hemmeligholdelse endnu mere påkrævet end nord for grænsen. Men lige efter krigen fik Bernhard nys om mine aktiviteter. Jeg blev „venligst“ kaldt ind på kontoret, og så fik jeg en omgang, som jeg ikke har oplevet hverken før eller siden.

Her havde mindretallets ledelse med fuld tilslutning fra foreningernes ledelse vedtaget, at man trods modsat indstilling skulle optræde loyalt overfor „herbergsstaten“ for at sikre hjemstavnsretten, og så har sådan en ung fusentast o.s.v. Og hvilke konsekvenser ville det ikke kunne have udløst for skolen, familier o.s.v.? Han havde jo ret, og vi – jeg – vidste det, men havde altså gjort op med vores samvittighed. Luften var ikke sort, men den forekom mig meget tåget. Og så var det, at det skete: pludselig stod jeg

med et glas portvin – oh, sjælden vare – og en ægte cigar i hånden, rigtig tobak. Og så kom det som et stort varmt lysglimt fra Bernhard: „Skål, Hans!“ Han kaldte mig ved fornavn. Vi sagde ikke mere. Dirks om igen, bag stregheden den varme medmenneskelighed.

Konsekvenser for skolen ... Det var trods alt noget med, som Bøgh siger, at lykken er større end forstanden for det danske.

Prøv at se på skolevæsenets situation i dag i Danmark i nærsamfundet: de „små“ skoler har meget ringe overlevelsesvilkår. I dag er en skole med 200 elever en lille skole, og dermed er den for dyr at fortsætte med: nedlæggelse. Den øjeblikkelige økonomiske situation tillader ikke fortsættelse – som så meget i vor tid, der er under øjeblikkets dom. De kortsigtede løsninger er in.

Politik var i sin tid det muliges kunst. I dag nok så meget øjeblikkets kunst. De langsigtede løsninger er sjældne foreteelser.

Men eet sted lader det sig gøre: de ofte meget små skoler i Sydslesvig fortsætter. Det er en overlevelsesbetingelse for det danske i Sydslesvig, men hvad endnu mere er, det er tillige et spørgsmål om det enkelte menneskes mulighed for livsudfoldelse.

Havde disse nedskæringer været fremme for 45 år siden, så havde Duborg-Skolen ikke været. Knap 200 elever var der i et mindretal, der, som en dansk politiker udtalte dengang, i fremtiden af pietetshensyn skulle klare sig ved ambulancehjælp!



Duborg-Skolen set hen over Nørregades tage i midten af 1920'erne.

Bidrag fra gamle elever under krigen fortæller noget andet. Fortæller noget om, hvad folkelig kraft kan give af styrke til den enkelte.

I Salman Rushdies bog „De Sataniske Vers“ siger han et sted: „At ville er at være uenig, ikke at underkaste sig, at sige fra“.

Det var de kræfter, en forældrereds gav Duborg-Skolen og de få andre mindre skoler i Sydslesvig under krigen. Ikke blot at være uenig, ikke blot ikke at ville underkaste sig, ikke blot kun at sige fra. Men at være i overensstemmelse med sig selv og de værdier, der er væsentlige for det enkelte menneske og for fællesskabet omkring værdierne.

Men som sagt, på mange måder var Duborg-Skolen en streng skole målt med nutidens opfattelse. Så streng, så en ung lærer, der kom fra et frisindet grundtvigsk skolemiljø, ofte havde svært ved at acceptere strengheden og ind imellem næsten ikke kunne bære det. Eftertiden kan have svært ved at forstå den form for skole. Selv om man ved, at omgivelsernes skole var endnu mere streng, ja til tider endda grusom.

I min tid som lærer på skolen under krigen, og også i årene derefter, har jeg ikke rigtig kunnet fatte, hvordan det kunne gå godt. Tiden har lært mig noget om dette, uden derfor at give ubetinget bifald. De gamle elever, der har skrevet i denne bog, vil, uden at tilsigte noget, også give et indblik for nutiden, som ingen ideer eller -ismer kan lade hånt om.

Måske er een af forklaringerne på, at det gik godt, for det gik virkelig godt trods alle odds imod, at vi lærere og vores rektor trods vore strenge opdragelsesmetoder og indlæringskrav lærte een ting: respekt for eleverne og deres hjem. Skolen krævede meget streng respekt, men ikke kun den ene vej fra elev til lærer/skole, også den anden vej.

Når det strenge nævnes, så viste det sig bl.a. i et ret kraftigt udbygget ordenssystem. Da jeg kom på skolen som ny, var noget af det første, jeg blev bedt om at sætte mig ind i skolens ordensregler. Med beskæmmelse må jeg indrømme, at jeg aldrig nåede – orkede? – at få læst alle disse regler, men hverdagen belærte een om dem. Disse regler var trykt bag på alle kladdehefter, så der var ingen undskyldninger for ikke at kende dem. Blev alle disse paragraffer fulgt, så ville der garanteret aldrig opstå problemer med opførsel. Bagefter må jeg erkende, at ordensregler, disciplin og respekt var med til at give hverdagen en form for tryghed. Ingen kunne være i tvivl om, hvordan man skulle forholde sig. Det har sikkert hjulpet mange, selvom det forekom, at det føltes som lidt af et bånd. Når sandheden skal frem – så nødigt jeg vil erkende den – var denne orden betydelig mere tryk end den mangel på samme, der kan ses eksempler på i vore dages skole.

Når man om morgenen mødte op på lærerværelset, var det skik og god tone, at man gik rundt og gav hånd til kollegerne. Nu var der – i denne

forbindelse lykkeligvis – ikke så stor en lærerflok. Det blev dog alligevel til ikke så få håndtryk i løbet af formiddagen. Det tog lidt tid at vænne sig til det, og glemte man, så skulle der nok være et par kolleger, som på en eller anden måde mere eller mindre diskret vækkede een.

Når eleverne kom om morgenen, og der var ringet første gang, stillede de op i rækker klassevis. Og så skulle der være ro. Peder Jensen, blandt kolleger kaldet hr. Peder, helmede ikke, før stilheden var indtrådt. Efter et slag på klokken fik klasserne så efter tur med et strengt nik ordre til at gå. Rundt på alle afsatser stod de ældste elever og sørgede for, at rækkerne blev holdt, og at færdselen forløb stiltfærdigt – så nogenlunde da. Realisterne var trods alt ikke helt uimodtagelige for små narrestreger. Kommet ind i klassen stod man selvfølgelig op, til læreren kom og hilste. Indlæringen var nok i høj grad præget af systemet, som min gamle engelsklærer på seminariet kunne tordne: „Dette skal katten knurreme ka ku’s“. Hvilket ikke betød, at der hos mange kolleger manglede forståelse for den elev, som kunne have svært ved at klare et og andet, ligesom forståelsen for lange veje til skole, luftalarmers indvirken og ringe ernæring var forhold, som blev tilgodeset.

Der kunne til tider synes langt mellem forholdene på en skole i Danmark og Duborg-Skolen. Men det var en god skole og en rar skole at være på for en ung lærer. Man gik aldrig forgæves til Bernhard Hansen, til Dirks eller til kolleger, når man havde behov for hjælp.

Så at sige alle elever var på en eller anden måde engageret i foreningsarbejde eller spejdersport. Det blev værdsat højt af skolen, men var absolut ingen undskyldning for ikke at passe skolearbejdet. Een af mine ældre kolleger så dog med nogen skepsis og uvilje på spejderarbejdet, hvilket jeg ofte måtte høre for, når en matematikelev ikke helt var på højde med hjemmearbejdet – det kunne til tider give ret skarpe diskussioner. Bedre blev det ikke, at spejderne, piger som drenge, sagde du til mig. Det gav en næse på et lærermøde, hvorefter jeg måtte bede disse elever tiltale mig med De i skoletiden. Mærkeligt nok mødte jeg kun forståelse fra spejdernes side, og det blev – stort set – holdt. Skolens argument var, at en lærer ikke måtte indynde sig hos eleverne eller på den måde gøre sig populær. I dag forstår jeg det, men absolut ikke dengang.

Jeg tror ikke, at Duborg-Skolens elever blev skolemæssigt dygtigere end elever på skoler i Danmark eller på tyske skoler. Men på en eller anden måde fik de en modning, som satte dem i stand til at klare mere, end man ellers ville kunne forlange. Den efter nutidens bedømmelse strenge disciplin var ikke anderledes, end den fremmede evnen til selv at tage et standpunkt. Her var skolens bidrag den menneskelige ballast. En ballast,



*Rektor Bernhard Hansens Sydslesvig-data:
1923-1931 Lærer ved Duborg-Skolen.
1931-1934 Skolens inspektør. 1941-1946
Skolens rektor og skolevæsenets konsulent.
1946-1961 Skoledirektør for det danske skolevæsen. Aktiv med i spejderarbejdet i 20'erne og korpsrådsformand for Dansk Spejderkorps i Sydslesvig 1942-1952. Bernhard Hansen døde i 1976.*

som blev givet i timerne og ved morgensangen og givet også ved de alt for mange sørgehøjtideligheder, der fandt sted, når dødsfald eller ordet „savnet“ blev meddelt. Morgensangen var en daglig vitaminpille. Jeg tvivler på, om flertallet af eleverne syntes det dengang – vi lærere gjorde – men uden tvivl fik de noget med, som kunne hjælpe dem senere, ikke mindst under krigen.

Det var dybt tragiske år, hvor sorg ikke var sjælden gæst, men det var også livsfyldte år, som midt i tragedien blev til lykkelige år. Skabt af en forældrekreds og dens børn i harmoni med et uforglemmeligt lærerteam og dets rorgænger, Bernhard Hansen. Manden, man kunne blive rasende på, og som man aldrig tvivlede på. Alt kunne synes fortvivlende og nærmest umuligt. Bernhard var der – gad vide, om den mand nogen sinde svigtede det, han stod for, og det var blandt andet sine elever og kolleger. Nutiden vil afgjort – og dels med rette – kalde ham for diktatorisk. Vi følte det ikke. Af den simple grund, at mennesket, det enkelte, altid stod som det største for Bernhard. En mand, man ikke sådan kunne blive dus med i tiltaleform – og alligevel. Som ung hedspore oplevedes, at han kunne høre på kritik med forståelse, men nok lidt sjældnere rettede sig efter den. Når man så havde trukket sin bet hjem, oplevedes yderligere varme og endda respekt. Også når vi begik dumheder.

Sagt lidt frimodigt på tillempet Benny Andersen facon: Det kunne være besværligt med ham, men uden gik det ikke.

Heller ikke i det arbejde, som hver af os enten blev sat til eller tog op af os

selv. Det sidste: Skolens kor og orkester med jordens dejligste lærerinde, Inger Margrethe Ottosen, bistået af Inger Oxenvad, senere Futtrup. Trods krig og alarmer, trods lange skoleveje, trods for lidt mad, trods meget ringe inspiration fra musikkredse: aldrig har korsang gået så langt ind under huden, aldrig har et sølle amatørorkester – trods min bratsch – spillet saligere. Hvem kan glemme, da vi uropførte Oluf Rings „Kirsten Pihl“ og selveste Oluf Ring – skaffet herved på uforklarlig vis af Bernhard – med glade, våde øjne bagefter omfavnede Inger Margrethe og til vores salige gys minsandten gav hende et kys. Det kunne man altså ikke i 1943, men Inger Margrethe gjorde det nødvendigt.

Eller spejderarbejdet. Om det var muligt at sige noget om den dybde og den kraft, der for pigerne og drengene lå i dette, og som skolen helt stod bag – den danske kommuneskole også – selv, når enkelte lærere nu og da kunne mene, at det røvede for megen tid, så lektier og andet skolearbejde blev sat i anden række – vel nok ikke helt med urette?

Men også her oplevedes den respekt, som både gik den ene og den anden vej: fra skole til spejder og omvendt.

Det oplevedes meget stærkt, da vi efter den frygtelige bombeangrebsdag den 19. maj 1943 skulle klare begravelsen af de 15 omkomne børnehæbørn og deres 2 ledere. Flere af de gamle elever kommer ind på tragedien den 19. maj. Både katastrofen og den efterfølgende sørgehøjtid involverede skolens elever, men nok spejderne i særlig høj grad.

Af en eller anden grund havde jeg den dag tidligt fri og var på vej hjem, da forvarslet kom. I porten til Duborggade mødte jeg Eli Jessen, som også var på vej hjem. Her fortalte hun mig om sin fransktimer med 2. real. Man havde sammen læst stykket fra Elsass om den sidste time i modersmålet. Eli Jessen fortalte, hvilket stærkt indtryk det havde gjort på eleverne, men også på hende selv. Så skiltes vi. Hun skulle hjem til sit barn i Højgade, jeg hjem til Flensborg Avis. Og så kom luftalarmen. Jeg husker det, som kom bomberne lige efter. I hvert fald nåede jeg ikke i beskyttelsesrum. Om virkningerne for os, der ikke blev ramt, fortælles der andetsteds.

Allerede inden alarmen blev afblæst, skyndte jeg mig op på Duborg-Skolen. Det var naturligt at søge derhen. Uden at vide, hvad der var sket, vidste man, at nu kunne der blive brug for hjælp. Hvem andre end Bernhard kunne organisere dette? Ret snart fik vi at vide, at Thomas Madsens hjem var bombet, men fru Madsen ikke kommet til skade. Og så kom beskeden, at fru Jessen var ramt og død. Den unge pige var kommet løbende ned på avisen for at give Tage Jessen besked. Hun – Lotte Bartelsen, en af vore spejdere – så forfærdelig ud: iturevet tøj, blod og de mest bange øjne, jeg i mit liv har set, og der skulle gå meget lang tid, før hun

forvandt sin angst. Jeg synes i dag, at beskeden om børnehaven i Batterigade kom næsten samtidigt. Og så visheden: 15 børnehavebørn omkomne sammen med de to hjælpere. Børnehavens leder, Alberta Nielsen, havde fået fri en time for at gå til tandlæge. Bernhard gav sig straks af sted, men gav mig kort besked på at passe telefonen og få fat på nogle store spejderdrengene. Timerne derefter står som eet stort virvar, selvom der blev foretaget slet ikke så lidt. Næste dag bød nødvendigheden, at begravelsen skulle klares. Det skulle være en fællesbegravelse. Bernhard Hansen og grosserer I.C. Møller gik til de nazistiske myndigheder for at udvirke, at vore egne præster kunne forestå den tragiske højtidelighed. Det blev til pure afvisning. Men nede i Berlin sad Jacob Kronika, og gennem hans forbindelser til de højeste myndigheder blev de lokale nazisters forbud ændret til en tilladelse. Når man ved lidt om, hvordan nazisterne foretog deres fælles sørgehøjtidelighed, forstår man vores lettelse.

Vores højtidelighed skulle foregå i det fri ude på Fredshøjens kirkegård. Fællesgraven lå temmelig langt fra pladsen, vi fik overladt. Hvad nu med at få kisterne båret? Vi drøftede det. Der var så få voksne hjemme, at det var et problem. Bernhard Hansen, L.P. Christensen og I.C. Møller henvendte sig til mig for at prøve muligheden af spejdnernes hjælp. Hvordan havde man reageret i dag?: Nej, ikke børn!

Nødvendigheden sagde noget andet. Da jeg talte med spejderne om det, også pigespejderne, som skulle gå ved siden af, sagde en af drengene: „De er vores. Vi kendte dem. De skal ikke bæres af nogen andre, og i hvert fald ikke af nazisterne.“ Spejderne fuldførte opgaven, tage kisterne, mens enkelte mødre hagede sig fast, gå den lange vej for til sidst at gå ned i fællesgraven og anbringe kisterne i en bestemt orden. Vi måtte gå mere end en gang.

Nødvendigheden og frivilligheden havde igen krydset spor, – og der sidder mærker i os alle.

På mystisk vis var sangeren Aksel Schiøtz kommet til stede. Den mand, som under krigen kunne samle ved sin smukke og indtrængende fortolkning af danske sange. Denne sangens mester brød sammen i „Sov sødt barnlille“. Han og vi glemte det aldrig. Nogle år efter fortalte han, at det var den stærkeste oplevelse, han havde været ude for. Det var han ikke ene om.

Eller – lad mig springe til tiden kort efter krigens afslutning. Et ammunitionslager sprang i luften, og skaderne var formidable i det meste af Flensborg. Under hele krigen var det lykkedes at friholde vore spejdere fra deltagelse i myndighedernes „Luftschutz“-kurser under henvisning til, at det kunne vi gøre mindst lige så godt – et par ledende „nazister“ holdt hånden over os, Dr. Sass og Hans Hermannsen, gestapochef! Jeg stod den

dag, eksplosionen kom, ude i Kruså og lænede mig op ad et træskur, ventende på kørelejlighed. Braget kom, og jeg blev slået pladask i jorden. Det lykkedes hurtigt at overtale en engelsk sergent til at køre mig ind til byen i lynende fart, ind til „Hjemmet“. Et kvarter efter ulykken var jeg der, men det var spejderne også, piger og drenge. Ikke nok med det, de kunne berette om skader. Inden der var gået en halv time, var alle afsted for at hjælpe. Mens tyske hjælpekorps blev afvist flere steder af englænderne, fik vore spejdere underligt nok adgang overalt.

Få dage efter blev jeg kaldt til den engelske bykommandant og blev takket for spejdernes indsats. Om vi havde et særligt ønske? Svaret kom omgående: Ja, at gå med vores fane, vort orkester og alle spejderne gennem Flensborg, begyndende med en parade i Duborg-Skolens gård og så ned til ungdomsmøde i Flensborghus. Sandelig, manden bevilgede på stedet, og vi blev dertil nævnt i den engelske dagsbefaling.

Jeg tør slet ikke beskrive vores følelser ved for første gang at gå gennem Flensborg med Dannebrog og til lyden af danske marcher. Den dag skete der noget, som – nå nej, lad det være.

Da dovenskab er en lyst hos undertegnede, en lyst, som endda kan udarte sig til lidt af en filosofi, er det aldrig blevet til dagbogsskriveri – bagsiden af den filosofiske medalje. Det er derfor ikke muligt for mig at hente ret mange enkeltbegivenheder frem og lige så umuligt at kunne datere nøjagtigt. Den evt. skuffede læser må henvises til de fyldige årsberetninger fra Dansk Skoleforening og fra Duborg-Samfundet. Men een ting står tydeligt i erindringen, en erindring, som går fra august 1942 og ikke har en sluttid: Livsfylde og uhjælpelig kærlighed til en skole for mennesker og med mennesker.



1946



1990

Landsbydreng og byskole

Søren Andresen

På grund af afstanden til Flensborg gik jeg de første fire skoleår i den enklasede tyske skole i Hyllerup. Indføringen var god. Min værge blev en af de store piger, der kærligt tog sig af mig. Hun blev siden mor til Peter Bendixen, landet Slesvig-Holstens kulturminister 1979-88. Da vor sociale position i byen var i orden, gav skolen tilsyneladende ingen problemer – og dog.

En enkelt eftermiddag om ugen havde vi undervisning hjemme ved en vandrelærer. Det var Benedict Nordentoft, der kom cyklende og øvede sig på os. Hvorfor var timerne med ham morsomme, mens tiden i skolen var langtrukken og kedelig? Det skulle dog blive bedre. Da jeg blev gammel nok til at følge min bror Jens til Flensborg, blev en ny og stor verden åbenbaret for mig. Jeg kom ind på et passende trin på Duborg-Skolen og opdagede til min forundring, at ordinær skolegang kan være sjov. Det blev min store erfaringsforskel på de to skoler, jeg har besøgt.

Skolevejen var ret problemfri, så længe vi kunne cykle. Vi havde muligheden for at variere strækningen lidt, hvis vi blev forulempet, hvad der ikke skete ret tit. Værre var det i toget, som vi benyttede en enkelt vinter. Til den faste stok af passagerer hørte en flok bøller, der gik i gymnasiet. De havde dog som regel allerede udgydt sig over Lorenzens fra Kollundmark, så gassen var gået af dem, når vi stod på.

På skolen var vi fredede. Der var tryghed og sikkerhed og tillidsfuldhed. Der var godt at være. Glæden ved at komme der voksede med årene, den var stærkest efter ferierne. Dagens højdepunkt var morgensangen, den var en pendant til morgensangen derhjemme om søndagen.

Og så de morgener, hvor stemningen var knuget. Alle følte det, alle fornå det, det lå i luften, det groede fra en usikker fornemmelse til vished: Der var faldet en. Der blev kun sjældent talt om det. Ved morgensangen stod en lille flok forkuede mennesker i bænkerækken under det første vindue foran flyglet. Et par koner, et par børn, nogle gamle – sommetider kun en enkelt usselt klædt, alvorlige, bøjede af sorg, fulde af afmagt. Ydmygelsen og savnet var deres præg. Det var de nærmeste, der ville overvære den lille andagt, som rektor holdt over den faldne. – „Det var mine sværeste hverv“, sagde han mange år senere, da han forlængst var rejst fra byen. – Eller en enlig uniformeret stod der. Det var en soldat på orlov, en af de tidligere elever. De var trofaste gæster på skolen.

En anden ting, jeg mindes, skete i en geografitime, som lærer Peder Jensen pludselig og umotiveret afbrød ved at spørge: Hader vi danske andre folk? Forbløffede over det uventede spørgsmål blev vi målløse. Han gentog, og så kom svaret: Ja – vi hader tyskerne! Det kom fra hjertets dyb



Frikvarter i Duborg-Skolens gård en vinterdag.

og uden forbehold. Derpå gav dette følsomme menneske os en dybtgående forklaring på det modsatte. Han kendte vore trængsler og vor forladthed i vort konfliktfyldte forhold til vor tyske omverden. Det er den eneste form for politisk undervisning, jeg har overværet på Duborg-Skolen. – Hvilken indsigt i netop vort behov dengang. Han ville række os en hjælpende hånd.

Thomas Madsen, denne elskelige og ejegode mand! Vi drillede ham ustandseligt. Lige så ofte lovede vi hinanden indbyrdes, at nu skulle det være den sidste gang, men lige meget hjalp det. Jeg forlod skolen med en følelse af ikke at have lært meget i hans timer. Livet har overbevist mig om det modsatte. Ofte har jeg sandet: Det lærte vi hos Madsen. Og frk. Inger Margrethe Ottosen – hvor ofte har jeg ikke tænkt tilbage på hendes timer med taknemmelighed. Nå – det er forkert af mig at plukke nogen ud. Lærerne, også de rigsdanske, var villige til at dele vilkår og skæbne med os. De gjorde det forbløffende konsekvent. Selvom klandannelsen indenfor mindretallet var åbenlys – den kan naturligvis ikke undgås – så havde den dog ikke de skæbnesvangre følger for mindretallet dengang, som den fik i medgangstiden efter krigen.

Til skoletidens lyse sider hører det herlige kammeratskab, der kunne trives så godt under de givne forhold, og så selvfølgelig rejserne. Lejrskolen i Hillerød i september 1944, der på grund af folkestrejken endte dramatisk på Vojensgård. Afslutningsturen til Slesvig huskes stærkt, måske mest fordi Peder Jensen i afgangsjeblikket fik bud om, at Andreas Lorenzen fra Damholm var omkommet ved en ulykke – han var far til en af vore drenge. Det fik Jensen til at vise sig fra en anden side end den strenge, vi var vant til. Dagene i København og på Bornholm, en uge efter at øen var blevet rømmet af russiske tropper. Alt dette skete i det begivenhedsrige år 1946. Det sidste punktum for skoletiden blev for mit vedkommende en flerdages cykeltur sammen med Harald og Martin igennem Angel til Kappel og Arnæs, langs Slien, og fra Vedelspang over Isted tilbage.

Skolen åbnede andre værdifulde kanaler for mig. Forbindelsen til familierne Krümmel, Jörs og Petersen, der indviede mig i forhold omkring datidens arbejdsmiljø. Håndværkerhjemmet Duggen på Harreslevmark og det pastorale hjem i Wrangelgade. Alle disse pragtfulde mennesker i en situation af mangel og savn, på grænsen til nød, materielt og mentalt. – Det måtte give stærke og vedvarende indtryk, som maner til taknemmelighed.

Alle disse, måske sekundære ting skal ikke fremhæves på bekostning af det elementære, at skolen gav os det væld af ånd og viden, de mange positive og bekræftende tilskyndelser, som vi fik så hårdt brug for i en destruktiv og nedbrydende tid. Med glæde kunne vi sende vore børn derind, da tiden kom til det.



1944



1990

Ikke alt var trist og gråt

Christian Petersen

Som medlem af det danske mindretal i Sydslesvig var vi underkastet det tyske riges love og forordninger, og som sådan skulle vi drenge i alderen 15-16 år i foråret 1945 møde til „Volkssturmübung auf dem Scheersberg“ i Angel. Denne „øvelse“ var et led i „Hitlerjugends“ aktiviteter.

Efter at være mødt to gange til „Volkssturmübung“, havde jeg ikke megen lyst til at møde tredje gang og undlod derfor at møde. Jeg fik en tilsigelse fra politiet med besked om, at jeg skulle henvende mig til en politiløjtnant Mathiesen på politipræsidiat. Jeg mødte op, medbringende et par støvler, hvor sålerne var slidt op. Politiløjtnant Mathiesen spurgte om grunden til, at jeg ikke var mødt til „Volkssturmübung“ på Skærshøj. „Jeg har ikke noget fodtøj“, svarede jeg. „Så kunne du få udleveret et par træsko“, sagde politiløjtnanten. „Dem kan jeg ikke gå med“, sagde jeg. „Und dann auch noch dänische Minderheit“, sagde politiløjtnanten. „Dann muß ich ja die ganze Sache der Gestapo übergeben“. (Blev jeg bange? Jeg husker det ikke.) „Men jeg kan jo også straffe dig herfra“, sagde politiløjtnanten „Du møder her på præsidiat søndag eftermiddag kl. 3.00.“ Jeg skulle straffes to gange a to timer. Derfor skulle jeg henvende mig til politiløjtnant Mathiesen om mandagen for nærmere besked. Derpå gav han mig besked på, at jeg skulle henvende mig på „Hitlerjugend Bann“ (Hovedkvarter for Hitlerjugend i Flensborg) og der sige til SS-underofficer

Schulz, at jeg havde været hos politiet til afhøring. På vej derop spekulerede jeg på, om jeg skulle fjerne mit spejderemblem og kongemærke, men forkastede denne tanke, da vedkommende, jeg skulle tale med, godt vidste, hvad jeg stod for.

Det at komme op til „Hitlerjugend Bann“ var en oplevelse. Dørhåndtag fandtes ikke, i stedet brugtes fødderne til at åbne dørene med. Da jeg var kommet indenfor, mødte jeg en Feldwebel (sergent). Jeg sagde pænt goddag og fremførte mit ærinde. Feldweblen gloede lidt på mig, men mærkelig nok forlangte han ikke „den tyske hilsen“ af mig. Han var vel klar over, hvad jeg var for en fyr. Feldweblen sagde, at underofficer Schulz var optaget i øjeblikket, så jeg måtte vente.

Medens jeg ventede, kom der flere hitlerjugenddrengene, som skulle have udleveret ekstra rationeringsmærker, fordi de havde været på vestkysten for at grave pansergrave som værn mod en eventuel invasion. Det var et syn for guder, som de blev behandlet, når de ikke hilste korrekt, retstilling med opstrakt arm og „Heil Hitler“. Disse arme drenge fik nogle ordentlige stropeture. Feldweblen kiggede på mig, grinede og sagde „Det er du heldigvis fri for“. – Endelig, langt om længe kom jeg så ind til SS-underofficer Schulz (en rigtig modbydelig karl). Han skældte mig hæder og ære fra og lovede mig, at mig skulle han ikke glemme, og dermed „RAUS“. Som et forsinket lyn kom jeg ud af døren og forlod dette uhyggelige sted. – Jeg hørte aldrig mere fra SS-underofficer Schulz. Mon han alligevel glemte mig?

Nu til straffen. Jeg mødte på politipræsidiets søndag eftermiddag kl. 3.00 sammen med 20-30 andre unge mennesker. Nogle var taget for at ryge på gaden, andre havde været så uheldige at blive taget af „Hitlerjugendpatruljen“ om aftenen efter kl. 21.00, og så mig, der ikke var mødt til „Volkssturmübung“.

Pigerne blev sat til at vaske gulve og trapper på præsidiets. Vi drenge fik hver udleveret en skovl og blev delt i to hold. På parkeringspladsen overfor politipræsidiets lå der to bunker grus, som børnene havde leget i, så de var godt splittet ud. Disse grusbunker skulle vi skovle op igen. Efter endt arbejde spurgte politiløjtnant Mathiesen, om der var nogen af os, der kunne fortælle ham forskellen på de to opskovlede grusbunker. „Ja“, sagde jeg, „Det kan jeg. For se, den bunke, det andet hold har skovlet op, er glattet og klappet, som om det er børn, der har leget. Hvorimod den bunke, vi har skovlet, se, det er mandfolkearbejde“. „Det er rigtigt“, sagde politiløjtnanten. Vi afleverede skovlene og fik lov til at gå, medens det andet hold måtte gøre arbejdet om.

Om mandagen fik jeg besked på, at jeg skulle møde på et lager med senge

til beskyttelsesrum. Det lå i Rødegade på en første sal. Som det pæne, unge menneske, jeg var, bankede jeg på døren, gik ind og sagde „god dag“ og ikke „Heil Hitler“. „RAUS“ fik jeg som svar. Jeg ud af døren igen, bankede på, gik ind og sagde „god dag“. Manden gloede på mig og spurgte: „Er du tysk?“ Dette benægtede jeg. „Na, dann ist dat ja wat anners“, sagde han. (Nå, men så er det jo noget andet). Nu blev jeg sammen med en anden dreng sat til at stable senge. Jeg skulle være på lageret i to timer, men en luftalarm satte punktum for denne straf.

Disse erindringer er fortalt for at vise, at selv i en mørk krigstid var der nogle morsomme/tragikomicke oplevelser.



1946



1990

Harreslevmark – Duborg-banke

Harald Duggen

Det vil ikke være let at skrive om skoletiden på Duborg-banke uden samtidig at komme ind på tiden både før og efter. Læseren bedes derfor undskylde en måske for lang historie.

I vores familie i Harreslevmark har der efter min hukommelse aldrig været ført diskussioner om, i hvilken skole hhv. børnehave børnene skulle sendes. Måske har der i tiden efter 1945 fra tid til anden været diskuteret, hvilken dansk skole det nu skulle være, alt efter hvilket forhold man må have haft til den stedlige danske skole, eller en anden dansk skole eller børnehave, der må have ligget inden for en overkommelig afstand til hjemmet. – Men dansk skulle den være!

Dette indebar, at jeg som velsagtens 3-4 årig dreng kom i den danske børnehave i Harreslevmark. Huset lå i Thomasgade og husede begge institutioner. Man sporede næsten ikke overgangen fra børnehave til skole.

Som barn troede jeg, at disse to danske institutioner ejedes af min bedstefar, Heinrich Duggen. Han var manden, der passede haven omkring huset. Det var ham, der skældte ud, hvis vi børn ikke behandlede bygningerne og grunden ordentligt. Også overfor voksne var han ikke bange for at vise, at han havde en vis „medbestemmelsesret“ her. Senere fandt jeg ud af, at han minsandten var „medejer“ af stedet.

Efter at de tyske myndigheder omkring 1925 havde givet tilladelse til

oprettelsen af danske privatskoler, prøvede de så samtidig at besværliggøre deres egen tilladelse ved at kræve, at kun tyske statsborgere måtte eje de bygninger, skolerne skulle huses i. På grund af dette krav var det ganske naturligt, at man fra dansk side indsatte min bedstefar. Helt fra 1920 havde han kæmpet for oprettelsen af danske skoler i hele Sydslesvig, men her i særdeleshed. Han gjorde det som kommunerådsmedlem og senere som det første danske medlem af kredsdagen, hvor han arbejdede for oprettelsen af danske skoler i Flensborg amt og dermed Harreslev.

Det var altså ikke kun min barnlige fornemmelse, men hårde realiteter, at min bedstefar var „medejer“ af den første danske skole i Harreslev. Denne opgave forstod han aldeles ikke kun som „stråmand“, nej, han følte sig som forkæmper for og ejer af skolen og gjorde alt, hvad han kunne, for at opretholde både ro og orden på stedet.

Det er den slags forpligtelser, vi i dag savner alle vegne. Ingen er ansvarlig for noget som helst. Der står i dag næsten altid en institution bagved, og der er næsten altid en anden, man kan delegere ansvaret over på.

Jeg gik altså ikke kun i den danske skole i Harreslevmark, men i højeste grad i en skole, hvor min bedstefar efter mit skøn bar en stor del af ansvaret.

Min skoletid i Harreslevmark faldt i tiden fra 1935 til 1939. Hele skolen bestod af eet klasseværelse med et tilstødende arkivrum. Een lærer sørgede for, at alle fire klassetrin fik en god og funderet undervisning, der kunne danne grundlag for den fortsatte undervisning på Duborg-Skolen.

Vore lærere må have været pædagogiske overmennesker for at klare en sådan opgave, og det var de. To navne vil jeg her gerne nævne: Frøken Viig Nielsen og Niels Bøgh Andersen. Førstnævnte, en rolig, men kløgtig dame, der stilfærdigt forstod at undervise os, der kun havde vore danskkundskaber fra børnehavetiden (vi var jo tysktalende hjemme). Læsningen var i den nok så kendte Ole Bole læsebog.

Niels Bøgh Andersen er det sikkert ikke nødvendigt at fortælle meget om her. En ovenud dygtig lærer, der også i sin fritid tog sig af os. Jeg mindes, at han tit tog mig med ud i naturen for at male akvarel. Da vi begge boede i nærheden af teglværket Katharinegården, blev det allerede dengang ofte teglværksbilleder. Men også de første strøg på en violin med dertilhørende nodeoplæring hørte til hans fritidssysler med os. Noderne, vi lærte dengang, hed: DO-RE-MI-FA-SO-LA-BI-DO. Jeg kan dem den dag i dag både for- og bagfra.

Her blev vi så forberedt til en videregående skoleuddannelse på Duborg-Skolen i en tid, der sagde „Spar to“ til alt, hvad der skete både før og efter.

Adolf Hitler havde som bekendt overtaget magten i 1933 med alt, hvad



Heinrich Duggen 1925.

dette indebar, også for os, der var dansksindede i det lille Harreslev, hvor alle kendte hinanden. Det er der skrevet meget om og skal ikke gentages her. Et par enkelte ting bør dog ikke glemmes:

Selv om jeg i dag selvfølgelig ved, at tysk og nazistisk ikke er det samme, vil jeg dog gøre opmærksom på, at forskellen mellem disse to ting i min barndom næsten ikke var til at få øje på.

Nazisterne, og det var som sagt for os børn på det tidspunkt næsten alle tyskere i Harreslevmark, havde ingen sympatier for os, der var danske og gik i dansk skole og dermed offentlig viste vores modvilje imod alt, hvad der havde med nazismen at gøre. Vi var spejdere og gik offentligt i vores danske spejderuniformer, hvilket havde til følge, at vi, ligemeget hvor vi end gik, henlede tyskernes opmærksomhed på os med alle de uheldige følger, det havde. Der var virkelig ikke mange, der syntes, at vi handlede rigtigt, og de få, der måtte have ment det, holdt klogeligt denne mening for sig selv.

Naziregimet var ude efter jøderne. Denne menneskerace skulle udryddes, ikke kun fra tysk territorium, nej, helst fra hele kloden. Vi hørte om „Reichskristallnatten“, men da der ikke var så mange jøder i Flensborgområdet, og slet ikke i Harreslev, stammede vores viden i første omgang fra de få medier, der var os tilgængelige.

Jeg havde i nogle år boet hos vore naboer Amandus og Sophie Lützen. Tyske socialdemokrater og aktive anti-nazister. Før 1933 var ægteparret

ansat på den socialdemokratiske „Volkshochschule“ i Harreslevmark. Denne skole blev øjeblikkelig lukket, efter at Hitler var kommet til magten.

Amandus og Sophie Lützen åbnede derefter Cafe Waldheim og en lille kolonialvareforretning i Haingade nr. 1 i Harreslevmark.

Herfra startede de deres illegale virksomhed mod nazisterne. Først og fremmest var de med til at hjælpe tyske jøder over den grønne grænse til Danmark. Sammen med min far og nogle få andre kendte de nogle smuthuller ved Berghof og Nyhus. Via disse smuthuller lykkedes det at få en del jøder til Danmark, hvorfra de så blev hjulpet videre.

Amandus og Sophie Lützen havde dette nær kostet livet. Gestapo kom midt om natten for at hente dem. Deres skabe blev ransaget, bøgerne kastet på gaden og ødelagt. Man ledte efter forbudt litteratur og hentydninger til de før nævnte jødetransaktioner. Mens Gestapofolkene slæbte Lützens ned i deres biler, så min mor sit snit til at finde et gammelt socialdemokratisk flag, som Lützens havde gemt i deres lejlighed. Havde Gestapo fundet dette flag, ville de med sikkerhed være landet i en af de berygtede KZ-lejre.

Både Amandus og Sophie Lützen blev i fængslet udsat for tortur af den groveste slags. Man ville have dem til at fortælle, hvem der yderligere havde deltaget i smuglingen af jødiske mennesker over grænsen til Danmark, og selvfølgelig også få dem til at tilstå deres egen „formastelige gerning“. Efter hjemkomsten fra tugthuset i Rendsborg viste Sophie Lützen mig tykke røde striber over hele sin ryg, mens hun sagde: „For hvert et slag over ryggen rejste mit hoved sig et stykke højere op, og jeg var sikker på, at jeg ikke ville røbe noget som helst“. Hun fortalte også, at det kun var de første fem, seks slag, der gjorde rigtig ondt. Bagefter mærkede man intet mere. Hun var bekvemt.

Af Amandus og Sophie Lützens munde fik Gestapo intet at vide. Havde de røbet noget, ville det have betydet deres og andres sikre død, bl.a. mine forældres.

Her et par enkelte erindringer om torturen i dagligdagen:

Fra mine sidste skoleår i den danske skole i Harreslevmark mindes jeg en episode, jeg aldrig glemmer. Vi boede, som før nævnt, i Haingade, og skolen lå i Thomasgade, en afstand på mindre end 500 m. Alle børn, der skulle i den tyske skole, passerede vores skole. Dette medførte, at vi selv på denne korte afstand blev forfulgt af børnene fra den tyske skole.

Disse var opdraget til at chikanere os, hvor de kunne komme afsted med det, og de gjorde det hver eneste dag med stor begejstring. Iøvrigt var vi kun ganske få, og de var mange, så jeg overdriver ikke, når jeg siger, at vi fik tærsk næsten hver eneste dag.



Den danske skole på Harreslevmark. Fire klasser i ét værelse, 1938. Lærerinde frk. Viig Nielsen.

Før vi gik i skole om morgenen, kiggede vi ud af døren. Var der så ikke alt for mange tyske børn på gaden, prøvede vi at komme over i en fart. Det lykkedes tit, men langt fra hver dag.

En sådan dag gik min skolekammerat Hans Heinrich Nissen og jeg mod Thomasgade. En flok tyske drenge havde gemt sig og overfaldt os. Jeg var heldig og kunne rende fra dem til skolen. Hans Heinrich fik de fat i og slog ham til blods i ansigtet. Efter slagsmålet flygtede han til sin tante, gamle fru Staub, der også boede i Haingade. Hun fulgte ham så til skolen i Thomasgade. Blodig, som han var, mente hun, at vores lærer burde se, hvad der var sket. På vejen mødte de så en af lærerne ved den tyske skole. Vred over denne mishandling råbte hun til ham, at det kunne nazisterne dog ikke tillade sig. Læreren gik hen til hende, så på Hans Heinrich, for derefter at spytte den gamle dame i ansigtet.

Fra denne fantastiske grundskole kom vi så efter fire år i 1939 til Duborg-Skolen. Med store forventninger, men også meget selvbevidste. Ikke spor bange for de krav, der måtte blive stillet til os der. Duborg-Skolen var dengang enhver dansk skoleelevs store mål.

Så udbrød den forfærdelige krig i 1939. Det lagde et stort pres på de kvinder og mænd, der i den tid skulle lede det danske arbejde syd for grænsen. Nazisterne havde længe givet udtryk for, hvad de mente om os danske. Officielt blev vi tolereret, men uofficielt så vores hverdag ganske anderledes ud.

Det havde tyndet gevaldigt ud i vore rækker, efter at nazisterne lagde det store pres på alle dansksindede. Ingen adgang til arbejde, eller i hvert fald mange chikaner på arbejdspladserne. Mange af de offentlige tilskud, man som tysk statsborger havde krav på, blev strøget for medlemmer af det danske mindretal. Det bedste bevis, tyskerne havde imod vore forældre, var, at disse sendte os børn i de danske skoler og børnehaver.

Utallige gange måtte min far møde op hos Kreisleiter Hans for der at få at vide, at kun mod at vi blev taget ud af den danske skole kunne han regne med at blive behandlet som et normalt menneske med de rettigheder, enhver anden tysk statsborger ellers måtte have. Min far fik ikke lov til at deltage i mesterprøven i sit fag, først børnene ud af den danske skole. Uden denne mesterprøve kunne min far ikke få lov til at starte sin egen virksomhed. Da vore forældre ikke ville efterkomme dette krav, måtte dette forehavende så vente til 1945.

Det siger sig selv, at børnetallet faldt drastisk i de år. Trods dette måtte den klasse, jeg kom i, deles op i to parallelklasser. Disse fik så hængt et a henholdsvis et b bag på årgangen.

Nu skulle man tro, at både børn og forældre dengang på grund af de ovennævnte strenge tider var forknytte og uden større interesse for trivsel på skolen. En sådan antagelse ville være helt forkert og det kan bl.a. ses af følgende hændelse: Forældrene fra vores to parallelklasser fornemmede, at skolens ledelse ved inddelingen i en a- og en b-klasse allerede på forhånd havde bestemt, hvilken klasse der formentlig skulle afslutte med en præliminæreksamen, henholdsvis skulle gå ud af skolen efter ottende klasse eller fortsætte i den klasse, der hed F-klassen.

En sådan forhåndsbedømmelse var nogle forældre ingenlunde indforstået med og gjorde indsigelse. Skolens ledelse var kvik og ombenævnte klasserne med nye bogstaver, nemlig x og y.

Skoledagen startede for os harreslevmarkbørn ved 7-tiden. Vi gik fra hus til hus, indtil hele flokken var samlet. Harreslev-børnene stødte til, og i fælles trop gik vi til fods med bøgerne i tasken og evt. musikinstrumenter under armen mod Duborg-Skolen i Riddergade, en fodtur på godt og vel en halv times tid. Enkelte af os havde, alt efter hvor vi boede i Harreslev, fået pedel Juul fået et cykelkort, hvilket gav ret til at parkere ens cykel i cykelskuret. Det var dog kun få af os, der nød dette privilegium, og for de

flestes vedkommende var det også unødvendigt, da vi ingen cykler ejede.

Fodturen tog som sagt ca. en halv times tid, eller rettere ville have gjort det, hvis ikke den tyske skole havde ligget i Waldstraße. Denne skole skulle på vejen mod Duborg-banke passeres hver eneste dag. De tyske, nazistisk påvirkede, børn dér ventede simpelthen på vores ankomst, både morgen og middag. Sådan noget dansk pak skulle de nok få gjort kål på, så der vankede klø bestandigt. Heldigvis var vi i reglen en hel gruppe, så vi hjalp hinanden, så godt vi kunne. Sommetider var vi heldige, når Elna og Peder Jensen, to lærere fra Duborg-Skolen, der også boede i Harreslev, kom forbi på deres cykler på vej mod skolen. Deres ankomst til „kamppladsen“ fik i reglen de tyske drenge til under råben og skrigen at forlade arenaen. „Danske pak – danske pak“.

Ankomsten til skolen fik de værst medtagne et plaster af pedel Juul, og undervisningen kunne begynde. En del af os blev forberedte til at tage en præliminæreksamen, og resten afsluttede efter ottende skoleår eller fortsatte i en såkaldt fortsættelsesklasse, altså et niende skoleår.

Skulle jeg fremhæve episoder, jeg mindes stærkt, må det blive den daglige morgensang i festsalen, bespisningen på skolen, opholdet i skolens beskyttelsesrum under flyangreb, skolens fødselsdag og ferierejserne til Danmark.

Hver morgen efter første time samledes alle elever med lærere til morgensangen i festsalen. Vi sang en salme. Frk. Ottosen eller en sjældn gang Th. Madsen, ledsagede os på orglet. Meddelelser blev givet af rektor fra talerstolen, og her kunne morgensangen godt blive til et mareridt. Tidligere elever, lærere og medarbejdere, der var blevet indkaldt til militærtjeneste, blev mindet efter meddelelsen om, at de var faldet på en af kampfronterne for en sag, der ikke var deres.

Vi sultede i disse tider. Der var simpelthen ikke mad nok at få. Vore forældre havde store problemer med at skaffe, hvad der var nødvendigt. Faderen var indkaldt til militærtjeneste, og moderen måtte sammen med de største børn prøve på at skaffe maden til den sultne familie. Skolen hjalp, hvor den kunne. Der blev indrettet en bespisning, men dog kun for dem, der var mest trængende. Så der var stor trængsel, når skolens pedel Chr. Juul kom op fra bespisningskælderen for at udpege elever til nogle få ekstra portioner. Der var også indrettet en børnebespisning i Ansgar-lokalerne i Toosbügade. De elever, der fik lov til at deltage, skulle altid have deres egen ske med hjemmefra for efter endt skoletid at indtage en varm suppe der.

Jeg mindes, at skolen fremskaffede en kalkunstegetil de familier, der havde konfirmation.



Skoleorkestret på Duborg-Skolen under ledelse af lærer Oscar Nielsen yderst til højre. Ved klaveret til venstre lærerinde Inger Margrethe Ottosen.

For at lindre på sulten deltog vi børn i vores forældres bestræbelser for at skaffe de nødvendige og ovenud knappe levnedsmidler.

Efter at landmændene var færdige med høsten, fik vi børn lov til at sanke aks til gryn og mel. Også kartoffelmarkerne fik vi lov til at pløje igennem med hænderne efter kartoffelhøsten. Var vi heldige, kunne det blive til en spandfuld på en eftermiddag, og det betød samtidig mad til flere dage.

Det samme gjaldt på roemarken, hvor kålrabien var den mest eftertragtede. Vi samlede også bog i Frueskoven. Disse kunne afleveres, og man fik så et ekstra rationeringskort til margarine.

Jeg skal være ærlig og indrømme, at jeg hurtigt opdagede, at al den indsamling tog frygtelig lang tid, så jeg fandt ud af, at det var noget nemmere at komme på markerne, inden bondemanden havde høstet. Man skulle være forsigtig, men „Not macht erfinderisch“, eller „målet helliger midlet“. Vi ville overleve, koste hvad det ville. Jeg stjal levnedsmidler, hvor jeg kunne komme afsted med det.

Jeg var heldig at gå i klasse med Søren Andresen fra Hyllerup. Sørens forældre drev en landbrugsejendom derude, ca. 15 km fra Flensborg. Tit fik jeg lov til at besøge Søren hjemme på gården. Ud over det nære venskab, det blev til, lektiearbejdet, spejderarbejdet og den dejlige natur derude, kunne jeg altid være sikker på at blive rigtig mæt en sådan dag.

En gang om ugen gik vi til sløjde hos Niels Kjems i Harreslev. Der kunne skrives en hel historie om alle de nyttige ting, vi fik lov til at lave under hans kyndige ledelse. Jeg tror simpelthen ikke, at vore husholdninger kunne have fungeret uden den håndsækning, det var at lave livsnødvendige ting i disse sløjdetimer. Udover dette har jeg ofte på vejen fra sløjdetimen kunnet bytte mig til et rugbrød hos bager Jessen i Harreslev mod en hurtig bunden opvaskebørste hos Niels Kjems. I Harreslev burde man i dag opkalde en gade eller plads efter denne utrolig dygtige mand.

Søren deltog også i sløjdetimerne hos Niels Kjems. Denne dag boede han tit hos os, da det, især om vinteren, ikke var forsvarligt at tage hjem en mørk aften. Han havde mælk og brød med til hele familien, så hans besøg var en vigtig bestanddel af vores levnedsmiddelforsyning.

Tyskland blev bombet under krigen. Heller ikke Flensborg slap uskadt, selvom der i byer som Hamborg og Kiel så helt anderledes forfærdeligt ud. Under luftalarmen var det obligatorisk, at alle beboerne skulle tage ophold i kælderetagen, ligemeget om det så var hjemme eller i skolen.

Duborg-Skolens kælder var blevet forstærket med tykke stolper, der skulle forhindre en nedstyrtning efter et evt. bombeangreb. Klassevis blev vi efter sirenerens hylen ført ned i kælderrummene, hvor en nødtørftig undervisning fortsatte. Duborg-Skolen blev heldigvis aldrig bombet. Til gengæld blev en dansk børnehave, der havde søgt tilflugt i Flensborgs fiskefabrik, ramt. Alle 15 børn og 2 ledere blev dræbt. Vi store spejdere bar dem til graven. Et forfærdeligt minde.

Senere blev der indført en „foralarm“, som antydede, at et flyverangreb var muligt. Efter en sådan foralarm blev vi sendt hjem fra skole. Vi skulle skynde os for at nå hjem, inden den egentlige alarm kom, og flyene måske var over os. Flere gange blev vi på denne skyndsomme hjemtur overrasket. De engelske eller amerikanske fly var nået frem, længe inden vi var hjemme i den „sikre“ kælder. Flyene blev beskydt af de store flakkanoner, der var opstillet langs med vores vej. Store balloner var hejst mange hundrede meter op i luften, så flyene ikke kunne flyve lavt. „Fesselballoner“ hed disse zepelinlignende uhyrer. Her hed det så: Ned på maven bag det nærmeste træ eller den nærmeste hæk, indtil det værste var overstået. Hjertet hamrede i brystet, angsten var stor. Bare der nu ikke var sket noget hjemme eller i skolen.

Vi boede i et flerfamiliehus i Haingade i Harreslevmark. Også her var den fugtige og mørke kælder blevet indrettet til beskyttelsesrum for beboerne. Tit måtte vi op flere gange om natten: i tøj og ned i kælderen i en fart. Levnedsmidler, nødhjælpskassen og gasmasken skulle med. De mindste fik lov til at blive liggende i barnevognen, som vi så i fællesskab bar ned

ad de stejle trapper. Gik vi i seng om aftenen, lagde vi vort tøj pænt sammen i rigtig rækkefølge, så en evt. påklædning om natten efter sirenenes hyl kunne ske nærmest automatisk.

I forbindelse med disse natlige besøg i kælderen har jeg et specielt minde. Vi boede på 1. sal. Efter at nazisterne havde tvangslukket Amandus og Sophie Lützens cafe og kolonialvarehandel i stueetagen, havde man indrettet kommunekontoret der. Her regerede den nazistiske borgmester med fynd og klem. På 1. sal boede så Lützens og vi, og på anden sal boede også to familier, der ikke var nazivenlige. Efter ordre skulle der ved givne lejligheder flages med hagekorsflaget i alle huse. I Haingade 1 var der ingen, der flagede. Der var simpelthen ingen, der ejede et sådant flag, og man havde også mod til at lade være. Fra kommunekontorets side blev der så monteret en flagstang ud af trappehusets vindue på første sal. Denne stang blev stukket ud gennem det åbne vindue, bundet fast til karmen og trappens gelænder. Dette betød, at vi blev nødt til over en lang periode, for at komme ned ad trappen, enten at kravle nedenunder eller ovenover denne forbandede flagstang. Til stor gene var denne chikane om natten, hvor vi i mørke skulle ned i beskyttelseskælderen, bl.a. med barnevognen.

Sagen var ganske enkel for nazisterne: Ville man i dette hus ikke flage med hagekors frivilligt, måtte dette ske med magt.

Skoleårets lyspunkt var sommerferien. Alle, der ønskede det, kunne komme på ferie i Danmark. Vi havde igennem mange år vores faste sommerferieplads. De første år var jeg hos en gårdmandsfamilie i Bolderslev, ikke langt fra grænsen. Forventningerne til disse feriebesøg var store og blev altid indfriet. Man levede hos dejlige danske mennesker, der havde hjertet på rette sted. De tog imod os og behandlede os som deres egne. Vi boede trygge, ingen luftalarm, kunne sove hele natten uden at skulle op og ned i den forfærdelige kælder. Angsten forsvandt dog aldrig helt. Hvordan gik det derhjemme? Havde far skrevet fra fronten? Vi blev møtte i disse uger og fik endda en stor pakke mad med, som familien derhjemme kunne nyde godt af i mange uger.

Desværre kunne vi ikke få lov til at komme til Bolderslev de sidste krigsår. Skolen var bange for, at den nære grænse til Tyskland kunne blive en fare for os børn, så vi kom længere nordpå. Helt oppe i Vendsyssel kom jeg til at bo på en gård i Gerå. Også her dejlige mennesker, der optog os i deres hjem. I modsætning til sønderjyderne kaldte vore ferieværter os heroppe for „små tyskere“. Først efter lange diskussioner fik jeg dem forklaret, at vi aldeles ikke følte os som „små tyskere“, og at jeg gerne så, at de fandt en anden betegnelse for os.

Hjemmesproget hos os var enten plattysk eller tysk. En af disse ferierej-

ser førte til, at vi blev tosprogede i vort hjem. Min lillesøster Margarethe blev allerede som børnehavebarn sendt på en ferierejse til Falster. På grund af de anspændte forhold i Tyskland var sommerferien blevet forlænget med nogle uger. Da vi alle kom hjem efter en otte uger lang ferie, hverken talte eller forstod hun et eneste ord tysk. Min mor, der ikke kunne tale dansk, fik dette lært ganske automatisk, og vi har fra den dag talt både dansk og tysk derhjemme, alt efter hvem vi nu talte med.

I januar-februar 1945 blev jeg, sammen med syv-otte drenge i min alder, indkaldt til „Volkssturmbildung“ på Scheersberg i Angel. Jeg var dengang 15 år. På grund af denne „Ausbildung“ (uddannelse) har der ikke været nogen, der har kunnet få mig til at besøge stedet siden.

Inden vi kom afsted, havde vores lærere og rektor Bernhard Hansen forklaret os, hvordan vi skulle forholde os og meget klart indskærpet os, at vi ikke skulle melde os frivilligt til noget som helst.

Med en solid madpakke fra skolen tog vi afsted med toget fra Flensborg mod Kappel, den såkaldte „Kleinbahn“. For at sige det straks, madpakken var overflødig og skadede os mere end den gavnede. Da den jo skulle spises, opdagede de andre medindkaldte tyske hitlerjugend drenge omgående vores særstilling på dette område. Maden på stedet var rimelig god efter datidens forhold.

Sammen med ca. 100 drenge begyndte så denne „Volkssturmbildung“, der bestod af mange forskellige ting: „Die formale Ausbildung“ viste sig at være en uddannelse i at lystre givne ordrer, at kunne marchere i takt, at synge tyske krigssange „Denn wir fahren gegen Engeland“! og meget mere. „Die Waffenausbildung“ var en kort uddannelse i at håndtere gængse håndvåben som karabin 96 og pistol 08. Et nyt våben, der lige var kommet frem, hed „Panzerfaust“, et håndvåben, der skulle bruges til at skyde mod tunge tanks (panservogne) fra en meget lille afstand.

Vi blev beordret til at bygge disse „tanks“ (panservogne) af jord og græstørv for så bagefter at skyde på disse med ovennævnte „Panzerfaust“. Jeg mindes, at dette våben havde et så kraftigt tilbageslag i affyringsøjeblikket, at vi simpelthen blev væltet omkuld. Jeg var bange for at affyre skud med dette våben, hvis granat satte sig fast på sit mål, brændte sig igennem de tykke jernplader, for til slut at eksplodere og dermed ødelægge kampvognene og dræbe dem, der sad i disse.

Hele uddannelsen var tilsyneladende organiseret af Hitler Jugends øverste ledelse i Flensborg. Den mere „faglige“ del blev varetaget af soldater, der på grund af skader ikke kunne tage aktiv del i krigen ved fronterne mere. Et besøg af den berygtede „Hannes Bann“ mindes jeg med gru. Han hadede os, der kom fra den danske skole, men vi til gengæld også ham.

Ret hurtigt havde alle i denne „uddannelseslejr“ fundet ud af, at vi kom fra danske hjem og besøgte danske skoler, og at vi var imod det nazistiske system. Hver morgen var der „Morgenappel. Alle stillede op i række og geled for derefter at blive talt: 1 – 2 – 3 – 4 – o.s.v. Tit blev der derefter kommanderet: „Die acht Dänen rechts raus!“ Vi måtte derefter stille os i et særligt geled, så alle andre drenge kunne se os og dermed genkende, hvem disse forbandede danskere var. Vi blev chikaneret på alle leder og kanter. Da vi ikke kendte de tyske krigs- og hetzsange, kunne vi forståeligvis ikke deltage i sangene under marcheringen. Dette måtte straffes. Vi fik hver en tornyster udleveret. Denne skulle vi fylde med marksten, derefter knæbøjninger, løb til horisonten, tilbage, ned at ligge på maven og op igen. Alt dette med de tunge sten på ryggen, indtil vi simpelthen ikke kunne mere og faldt om.

Morgenvasken foregik i en lille sø i nærheden. Først måtte isen fjernes, og dernæst kunne morgenvasken finde sted. Tit blev vi af de tyske drenge skubbet i vandet og fik ingen lejlighed til at tage tørt tøj på resten af dagen.

Da vi ofte blev hængt ud af lederne, måtte vore tyske „kammerater“ få det bestemte indtryk, at vi var mennesker, der ikke duede ret meget og gerne måtte chikaneres så meget som muligt, hvad de så også gjorde, hvor de kunne komme afsted med det.

Vi sov alle i en stor krosal på gulvet. Vore beskedne ting og sager lå for hovedenden af vores liggeplads. Salen havde en scene. Midt om natten blev vi bundet om hænder og fødder og slæbt op på scenen. Her hev man benklæderne af os og smurte bagdelen ind med skosværite. Derefter slog man os over bagdelen med de meget bekendte remme, man bar om maven som hitlerjugenddreng, en læderrem på ca. 5 cm's bredde med et stort messingbeslag. Remmen hed en „Koppel“ og messingbeslaget en „Kopelschloß“. Der blev tævet så længe, indtil skosværtten nærmest var garvet ind i huden. Hele proceduren havde navnet „Heiliger Geist“ (Helligånden). Jeg kan ikke huske, hvor mange uger jeg har døjet med at få sværten væk igen.

På dette tidspunkt havde det „Tredie Rige“ hårdt brug for soldater til de mange fronter. At Hitler havde tabt krigen, var en kendsgerning. Han var derfor ikke bange for i et sidste forsøg at smide alt i ilden, og derfor heller ikke bange for at sende selv store børn som os i ragnarok.

Flere dage i træk var der „Sonderappell“, „Freiwilligenmeldung“ blev det kaldt. Hver enkelt måtte træde frem og enten melde sig frivilligt til soldatertjenesten eller erklære, hvorfor han ikke ville afsted som frivillig til fronten.

Her mindedes vi så Bernhard Hansens og Futtrups ord om, at vi endelig

ikke skulle melde os frivilligt til noget som helst. Men der skulle en passende forklaring til. Vi blev enige om, at svaret måtte blive, at vi var danske og gik i en dansk skole.

Prompte kom spørgsmålet: „Warum seid ihr Dänen, und warum besucht ihr eine dänische Schule?“

På dette spørgsmål var vi ikke forberedte. Da vi altid blev råbt op i alfabetisk rækkefølge, tror jeg, at det var Søren Andresen, der var den første, der skulle svare. Roligt og besindigt svarede Søren: „Weil mein Vater Däne ist“! Dette svar benyttede vi allesammen, og ingen af os kom af sted.

Det er vanskeligt at huske alle „oplevelser“ på Scheersberg. Men de var næsten alle så utålelige, at vi otte besluttede, efter at vi var blevet afskediget en aften kl. 19, omgående at forlade stedet. Dette medførte, at vi måtte gå den lange vej til Flensborg til fods. Der kørte ikke noget tog mere den aften. Vi kunne godt være blevet til næste morgen, da det første tog gik, men ingen af os følte, at vi havde kræfter til bare at blive så meget som en nat mere.

Jeg selv har været indkaldt til disse „torturuddannelser“ på Scheersberg ialt tre gange. To gange deltog jeg, og min sidste indkaldelse lød på, at jeg skulle møde den 1. maj 1945. På dette tidspunkt var min far stukket af fra sin „soldatertilværelse“ på Fehmarn og var kommet rettidigt hjem. Vi besluttede at holde os gemt i vores lille kolonihavehus ved skoven de sidste dage. Det kunne ikke vare længe mere.

I de sidste år af min skoletid på Duborg-Skolen måtte vi dele huset med eleverne fra den danske kommuneskole i Duborg-gade. Huset dér blev brugt til andre formål, og så måtte de danske skolebørn selvfølgelig vige. Vi var jo vant til at rette os efter magtstaten, så også dette problem blev løst.

En del af undervisningen blev lagt ud i lærernes boliger. Alle lærere var tilsyneladende med på, at det vigtigste var undervisningen, så måtte privatlivet stå tilbage.

Det mest rædselsfulde, vi måtte opleve i den sidste del af krigen, var, at skolens stueetage blev lavet om til en flygtningelejr.

Disse stakkels mennesker var flygtet fra alt, hvad de havde, kom hertil uden noget som helst og måtte selvfølgelig indkvarteres, hvor plads var. Alle sultede, og disse mennesker i særdeleshed. Hver morgen, når vi kom i skole, kunne vi se, at de, der var døde i nattens løb, blev lagt i hurtigt sammentømrede trækasser og kørt ud af skolegården.

Et forfærdeligt syn for skoleelever.

Men slutningen af dette ragnarok var nær. For manges vedkommende varede det dog længe, inden fædrene kom hjem fra fangenskab, og mange vendte aldrig tilbage.

En sidste episode, jeg mindes med stor glæde, var den dag, vi blev sendt ud til Aabenraagade for at vinke til de hvide busser, i hvilke grev Folke Bernadotte hjemførte mange danske modstandsfolk, der havde siddet i tyske koncentrationslejre. Her kunne vi se, at nu måtte det snart være slut med Hitlers helvede.

Selv om denne beretning selvfølgelig mest handler om mørke tider, skal det dog ikke glemmes, at der også fandtes andre oplevelser, der gjorde skolegangen på Duborg-Skolen til en tid, jeg gerne mindes.

Ud over den dygtige måde, skolen blev ledet på i disse vanskelige år, var næsten alle vore lærere med til også at give os mange gode oplevelser i vores fritid. Her skal kun nævnes nogle få som afslutning på denne historie:

Vi var spejdere næsten alle sammen, både piger og drenge. Flere troppe uddannede os i Baden Powells ånd. Nogle var musikspejdere, og vi fik lært at spille på mange forskellige instrumenter. I skolen var der oprettet et skoleorkester, hvor man i sin fritid kunne være med. Frivillig medvirken i skolens sangkor gav mange oplevelser. I ungdomsforeningerne blev der budt på mange aktiviteter, som både unge og ældre kunne være med til. Sangforeningen Sønderjylland bidrog til at underholde ved de fester, der kunne afholdes, og næsten alle lærere ved de danske skoler var ude som foredragsholdere både nord og syd for grænsen.

Tilbage bliver så at spørge, om vi efter ragnaroks ophør i 1945 har forstået at leve et liv i dansk ånd i dette land. Der er mange spørgsmål tilbage, men det er en helt anden historie, der ikke skal skrives om her.



1942



1989

Digte og erindringer

Gerhard Ernst

SIGNALEMENT

Født i Flensborg, årgang enogtredive.
Hjemmet var familiemæssigt stort,
lå på første sal i byens centrum
helt i nærheden af Nørreport.

Jeg var næstsidst, femte barn i rækken,
ret ustyrlig, men af væsen blid.
Tre af hver slags var vi – kønskvoteret.
Far var altid forud for sin tid.

Kom i Frieda Helmings børnehave,
fandt her næring for min fantasi.
Alt for hurtigt svandt de glade dage.
Afsked med mit kære „Tivoli“.

Skolen kaldte, nu blev hverdagslivet
krævende, alvorligt og konkret.

Nico Büchert var min klasselærer,
dygtig, ung, behændig – en atlet.

Büchert kunne slå på mange strenge,
var en mester på sin violin,
lærte os de gode danske sange,
altid fandt hos ham vi melodien.

Vandring gennem lærdomslabyrinten.
„Ole Bole“ blev min første bog.
Stavede mig frem til modersmålet,
blev forelsket i det danske sprog.

Krigen kom, nazisterne besatte
Danmark – det var niende april.
Dernæst tog de skolen uden varsel.
Duborg blev mit nye domicil.

DUBORG-SKOLEN

Du tog imod os, stilfærdig, fortrolig,
førte os ind i din virkelighed.

Fremmede var vi, men her i din bolig
fandt vi os selv og blev trygge derved.

Grænsevagt stod du i mange årtier.
Krise-epoker oprandt og svandt hen.
Krigen drog gennem Europas riger,
gjorde for tidligt din ungdom til mænd.

Det blev forundt os at lære, hvad sindet
rummer af rigdom i tale og sang.

Her var vi frie, blev ikke blindet
af dogmer, som førte mod undergang.

Under en himmel, der favner to lande,
midt i en by ved en grænsedelt fjord
står du, en skole, som værner det sande
liv, mens det spirer af hjemstavns jord.

FELTPOSTBREVE

I

Jeg står vagt.
Der sover mænd i en barak.
Mod nattehimlen
stiger lyssporkæder,
og sneen skinner fosforgult,
når fjendens flak
forkynder krigens gru
fra fjerne steder.

I nat er himlen fyldt
med klare stjernetegn,
hvis lys går varmt,
fortroligt mig i blodet,
og tanker går på langfart
til min barndomsegn
og hvisker: Der er håb!
Tab ikke modet!

Min hjemstavns kyster.
Duborg-Skolens morgensang
og fællesskabets
trygge atmosfære.
En fredfyldt hverdag,
ofte krævende og lang
med byrder – ikke altid
let at bære.

Jeg genoplever alt.
Min verden genopstår
i denne nat, hvor jeg
ser livet segne.
Min fremtidstro
og mine drømme af i går.
Mon de vil overleve
eller blegne?

Hvad søger jeg,
en fremmed her på dette sted,
en rastløs flygtning
midt i stjernerummet,
en hjemløs skabning
i en kosmisk evighed?
Jeg lytter. Himlens
stemme er forstummet.

Herude har min skæbnetid
et ukendt værd.
Den truer magtfuldt
mine idealer.
Jeg søger tilflugt
i en drøm, som står mig nær:
En verden uden
krigens dødssignaler.

FELTPOSTBREV

II

Daggry, pigtrådsudsigt, kraterlandskab.
Fjendens spærreild tar fat påny.
Over mig en himmel uden nåde.
Kryber ned i skyttegravens ly.

Pauser mellem nedslag af granater.
Evhigheder banker i mit blod.
Knuget ned i dybet af en tomhed
sanses livet, jeg engang forlod.

Jorden skælver, verden åbenbarer
nye træk i nuets evighed.
Sporer ingen frygt, kun skæbnens vished
om den død, der venter med sin fred.

Presset mod et jordhuls kolde mørke
slipper jeg befriet mit gevær,
tynges ikke mer af nogen byrde.
hviler i mig selv – er freden nær.

DET SIDSTE BREV

Husker du de brede landeveje,
grøftekanterne, hvor vi holdt hvil
og besvarede de mange blege,
venlige cyklisters vink og smil?

Husker du de svale aftentimer,
hvor vi lyttende til blåets sang
så tusmørkets skyggepantomimer
lege under tavse bøges hang?

Husker du de lyse sommernætter,
hvor vi sad ved teltets åbne dør
og iagttog landskabssilhuetter.
svøbt i mosekonens sølvgrå slør?

Husker du, hvad tusind bøgeblade
hviskede til os i en søvnig vind?
Husker du den kåde serenade,
som en skovbæk sang i måneskin?

Vi har opsøgt kendte oldtidssteder
på vor hjemstavns minderige jord,

strejft gennem skove, enge, heder,
vandret i de svundne slægters spor.

Frejdigt sang vi vore spejdersange
i en sluttet kreds omkring vort bål,
hengav os til drømme, mens de lange
trolddomsflammer bar vort fremtidsmaal.

Husker du det liv, vi to har levet,
før vi nåed livets skillevej?
Husker du – ja, sådan står der skrevet
i det sidste brev, han sendte mig.

Også han har dengang måttet vandre
ad en nådeløs og blodig vej.
Blev derude med så mange andre,
der har drømt engang som han og jeg.

Brevet hviler tungt i mine hænder.
I nordøst blir nattehimlen bleg.
Minder vælder frem af ord, jeg kender
fra det sidste brev, han sendte mig.

SIDSTE KRIGSNAT 1945?

Vejen ligger åben, forårsnatten
glimter som granit i stjerners skær.
Lysstrejf i det fjerne – krigens kornmod
ebber ud i stilhed, dyb og nær.

Angstfuld venten. Bringer morgendagen
større afsavn, smerte og fortræd,
nye lidelser og katastrofer?
Eller bringer den os håb om fred?

Dette øjeblik er tømt for handling.
Verden lytter som så ofte før.
Skjuler denne nat en smule lykke,
som vil finde vej til hjertets dør?

Livet væves ind i illusioner,
bæres frem af blændværk, selvbedrag.
Spørgsmål, som forbliver ubesvaret,
stiller vi hinanden nat og dag.

Skønt vi knuges ned af angstens mørke,
der har overvintret i vort sind,
brænder dybest nede dog en længsel
efter glemsel, som gør tryk og blind.

Hvad kan skærme os i nat mod farer,
natten, som er dyb og evig lang?
Vi har intet svar, vi har kun håbet
om at se den næste solopgang.

ET FORÅR VAR PÅ VEJ

Et forår var på vej med gråd og smil.
Men i dets fodspor fulgte mørkets ånder.
Vi så det ske den niende april:
Vort land besat af magtens grå kolonner.

Et folk blev vækket af kommandoråb
og støvletramp i gryets første timer.
Et forår var på vej med fremtidshåb.
Men de blev knust af fly, som kom i stimer.

Hvad hjalp det med en ikke-angrebspagt,
hvad gavned fredens løfter i traktater,
når de brutalt blev brudt med våbenmagt
og trampet ned af invasionssoldater.

Man så det ske – og man var magtesløs,
mens krigens torden kvalte lærkesangen.
Et forår var på vej, men hjertet frøs
i arktisk kulde midt i solopgangen.

Vort land blev mørklagt niende april,
snigløbet af en overmægtig fjende.
Et forår var på vej med gråd og smil.
Men smilet svandt. Vi lærte gråd at kende.

Vi så det ske – som skete det i går,
selvom det er et halvt århundred siden.
men tiden læger ikke alle sår.
Et slægtled tynges stadig af sin viden.

SCENE FRA EFTERKRIGSTIDEN

Goddag hr. direktør.
Hvad siger Deres mavespecialist?
Alt i orden?
Fint. Fruen på kurophold igen?
Storartet.
Forresten, Deres gamle skolekammerat,
ham med kz-fortid,
er afgået ...
Nå, De ved.
Led af vrangforestillinger, siger man.
Følte sig forfulgt.
Årelang retsstrid om godtgørelse.
Endte negativt, såvidt jeg ved.
Jeg ser, De har travlt.
Var det ikke Churchill, der sagde:
„The world shall remember ...“,
Nå, De kender citatet.
Har De hørt,
at tidligere SS-officerer
igen får forhøjet deres ...
Nå, De har hørt.
Ja, naturligvis.
De har jo også tjent under fanen.
Jeg ser, De er beskæftiget.
Tusind tak for cigaren,
hr. direktør.
Mine bedste hilsner til fru.

KRIGENS SLAGSKYGGE

Skoleårene på Duborg-Skolen står for mig som de bedste år, jeg som dreng fik lov til at opleve. Mens det totalitære naziregime fræsede sig ind i samfundslivets inderste celler og endda ikke gjorde holdt hos børnene, som i en tidlig alder blev fodret med naziparoler og dresseret til blind lydighed: „In Liebe und Treue zum Führer“, blev vi opdraget i frihed, hvis idealer vi lærte at værdsætte. Duborg-Skolen var et stykke frit Danmark under hele krigen. Her kunne vi elever realisere vort liv uden ydre tvang. Der herskede en fri, kammeratlig omgangstone mellem elever og lærere, som luftede deres meninger om regimet og dets mænd.

Vores mangeårige klasselærer Thomas Madsen, der døde i juli 1979, kunne i sin iver gå meget langt i sin kritik af nazisterne. Efter min mening var han Danmarks frieste stemme på skolen. Ofte har jeg som elev undret mig over, at han turde sige tingene lige ud, og vi frygtede for, at han en dag skulle blive arresteret for sine dristige udtalelser, hvilket heldigvis ikke skete. Han fortalte os bl.a. om koncentrationslejrene og deres rædsler. Det var modigt gjort, men det understreger det tillidsforhold, der fandtes mellem os.

Den ubarmhjertige virkelighed gjorde som sagt ikke holdt uden for skolens mure. Det var ikke muligt at dæmme op for den. Men på skolen foregik der en slags åndelig modstandskamp, der også gennemsyrede spejderlivet i disse år. Skolen og spejderkorpset var de unges frihedsoaser, hvor vi kunne være os selv og dyrke et fællesskab, der ikke byggede på raceteorier og patologiske storhedsdrømme om et inhumant tusindårigt rige. Ganske vist svor vi danske til et helt andet tusindårsrige, nemlig det, der havde eksisteret siden Gorm den Gamles tid.

Som spejdere havde vi fra tysk side tilladelse til at bære uniform i fuld offentlighed, hvilket var en af de paradoksale flotheder, magthaverne tillod sig over for mindretallet. Vi gjorde rigelig brug af denne „gavmildhed“. Vore offentlige uniformsdemonstrationer indbragte os ofte nogle drøje knubs, når vi – ikke altid uforskyldt – tørnede sammen med de „gæve“ drenge fra Hitlerjugend. Værre var det, når vi efter et spejdermøde enkeltvis blev luret op af en tysk drengehorde. Så var kampen på forhånd afgjort i tyskernes favør. Således blev jeg en aften på hjemvejen standset af en HJ-bande på en halv snes drenge. De var omtrent på min alder. Nogle af dem var gamle kendinge. De styrtede sig over mig som ådselsgribbe. Jeg protesterede højlydt og råbte, mens de trakteredede mig med knytnæveslag, at jeg ikke kunne slå tilbage. De holdt inde og spurgte hånligt, hvorfor jeg lille beskidte danskerknægt ikke ville forsvare mig. Det ville jeg nok, sagde

jeg, men ikke med mit spejdertørklæde på. Jeg fjernede det fra min hals og bad en af gutterne holde det imens. Han tog beredvilligt mit tørklæde og holdt det – syntes jeg – ret ærbødigt i hånden. – Nu må I gerne komme, men een ad gangen, sagde jeg. Til min store overraskelse gik de ind på mit forslag. Efter en kort rådslagning meldte en stor kleppert sig til tvekampen. Det tog ikke lang tid at gennemtæve ham. Så trådte den næste frem. Han fik samme medfart. Hidtil havde resten forholdt sig artigt afventende. Men da sejren udeblev, tog djævelen dem. Med kampråbet: „Jetzt wird abgerechnet“ (Nu slår regnskabet's time) faldt de over mig, og jeg skal love for, at de gjorde det grundigt. De blev heldigvis forstyrret i deres „heltemodige kamp for fædrelandet“ af nogle passanter, som vovede at blande sig i slagsmålet. Det var min sidste redning. Gutterne stak af, undtagen en, som rakte mig mit tørklæde. – „I tyskere er en samling kujoner“, fik jeg gurglet frem gennem næseblodet. Jamen, han havde da ikke deltaget i slagtegildet, sagde han høfligt. Han havde jo holdt mit spejdertørklæde, og det slås man da ikke med.

Der fulgte flere af den slags gadekampe, og de endte som regel med, at jeg kom humpende hjem i læderet tilstand. Kløene tog man gerne med i købet, når man vidste, hvilke glæder og spændende oplevelser man havde som spejder. Vi holdt regelmæssigt møder, tog duelighedstegn, deltog i terrænløb i korte bukser, endda i bidende vinterkulde, og nød lejrlivets glæder. Vi lå i telt på Daniel Petersens gods Vesterholt og hyggede os ved lejrbalet om aftenen. Vi har haft ubeskrivelige oplevelser, og vi blev smedet sammen i disse uforglemmelige timer, hvor vi glemte krigens gru. En del af vore lærere var engageret i spejderarbejdet, og dem var vi dus med i spejderkorpset. Vi måtte blot huske at skifte tiltaleform dagen efter, når vi sad på skolebænken. Det holdt lærerne strengt på. Og det syntes vi var helt i sin orden.

Min næstældste bror Erich, årgang 1919, blev indkaldt ved krigens begyndelse. Han var medlem af den danske ungdomsforening og roklub i Flensborg og ivrig spejder. Hans vennekreds bestod af danske, der ligesom han selv havde gået på Duborg-Skolen. Især kom han meget sammen med Hans Wingender, Heinz Homann og Hans Clausen. De mødtes i deres fritid og var nærmest uadskillelige, indtil krigen rev firkløveret fra hinanden. Den glade, sorgløse ungdomstid sluttede brat for deres vedkommende, da indkaldelsesordren kom. Kun en af dem vendte tilbage efter krigen. Det var Heinz Homann, som markerede sig stærkt i mindretalsarbejdet.

I begyndelsen af 1945 blev de ældre Duborg-elever bedt om at hjælpe med ombæring af „Flensborg Avis“. Jeg meldte mig sammen med en halv

snes andre elever. Vi fik besked om at stille efter skoletid på avistrykkeriet. Med en stak friske aviser under armen gik vi ud i byens forskellige kvarterer. Jeg havde fået tildelt bykvarteret omkring Diakonisse-stiftelsen (sygehuset). I disse sidste krigsmåneder kom jeg daglig sent hjem efter ombæringen. Klokken blev 16 eller mere, alt eftersom man på trykkeriet kunne gøre avisen klar til tiden. Der var mange problemer, som vi elever fik et godt indblik på bladhuset. Foruden tekniske uheld med rotationspressen opstod der ofte forsyningsproblemer med avispapiret, der indtraf sent eller udeblev helt. Jeg husker, hvordan de ansatte på bladhuset for rundt i en evig stresssituation. Imponerende var det, at det trods de mange problemer, som den tekniske stab dagligt måtte kæmpe med, lykkedes at få avisen på gaden – omend det ofte skete med store forsinkelser.

Under min daglige ombæring lærte jeg mange mennesker at kende. De fleste modtog mig venligt, og deres smil og opmuntrende ord var et lyspunkt midt i den mørke tid. De fleste avisabonnenter var dansksindede, enkelte sympatiserede med det danske. På sygehuset afleverede jeg hver dag 2 eksemplarer og blev her altid hilst med overstrømmende venlighed af diakonisserne.

I oktober 1944 blev min bror Erich meldt savnet i Rumænien. Hans kompagnichef meddelte i lapidarstil, at Erich under kampene i frontafsnittet ikke var vendt tilbage til sin enhed. Under kurer tjeneste på motorcykel var han kommet ind i fjendtlig spærreild. Mine forældre havde i nogen tid næret frygt for et sådant budskab. De havde ikke hørt fra ham i længere tid. Erich var en flittig brevsriver. Det knugende budskab gav hjemmet en fremmed atmosfære. Det tog især hårdt på far, som blev fåmælt og grublende. Vi så ham sidde i sin stol og stirre frem for sig med tårer i øjnene. Aldrig før havde vi set ham så sønderknust. Det smertede at se ham sammensunken, og vi følte os forfærdelig hjælpeløse.

Uvisheden omkring Erichs skæbne tærede stærkt på mine forældre, men de opgav ikke håbet om at få et livstegn fra ham, selvom det først ville ske efter krigen. Man havde jo oplevet mange eksempler på, at krigsfanger endda lang tid efter 1. verdenskrigs afslutning var vendt hjem. Men som tiden gik, svandt håbet. Længe efter krigen afslutning, da det blev meddelt, at de sidste krigsfanger fra russiske fangelejre var blevet hjemsendt, måtte mine forældre se sandheden i øjnene og bøje sig for skæbnens ubønhørlige diktat.

Erichs mange breve blev gemt, også udklippene af hans soldaterbreve, som han under pseudonymet „Jerrick“ havde offentliggjort i Flensborg Avis.

Uddrag af: Drengen fra Nørregade. Fra bogen: Barn og ung i Sydslesvig 1900-1982.

Udgivet af: Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig 1986



1946



1990

Dansk statsborger

Martin Trans

Så mange korn blev i mulde lagt,
så mange gode ord blev sagt,
og kornet spired trods vinterkulde,
og ordet gemtes så dybt i mulde,
at vårsolen lyste de bedste frem
til lys og lykke på vejen hjem.

Således lød en hilsen fra Duborg-Skolens tidligere rektorfrue, Asta Schou Hanssen, på min dimissionsdag den 26. juni 1946.

Tak, kære Duborg-Skole, for de korn, der blev lagt og for de ord, der blev sagt. Vi har set dem spire, vi har følt, at de blev til lys og lykke. Vi vil altid mindes dig med glæde og taknemmelighed.

Jeg kom til Flensborg fra Odense i efteråret 1938. Min mor var blevet enke i 1930, og i 1934 købte hun huset Margrethegade 18 på Duborg. I 1938 giftede hun sig igen. Den tyske stat ville opkræve en særskat af udlændinge, der besad ejendom i Tyskland uden selv at bo i den. Det var en af grundene til, at vi flyttede til Flensborg. Jeg blev indmeldt i den danske kommuneskole i Duborggade, og i foråret 1939 flyttede jeg op på Duborg-Skolen, hvor jeg fik Inger Oxenvad som klasselærer.

Jeg mindes mine år på Duborg-Skolen som en vidunderlig tryk tid, trods

de forfærdelige ting, der skete omkring os. For et barn som mig var det dog især de nære ting, der havde betydning. Og de nære ting var hjemmet og skolen.

Skolen var tryk lige fra morgenstunden: klassevis opstilling i gården, ro i gelederne, indgangsslag på den fine, blanke klokke, hvor en elev fra ældste klasse havde ventet på et tegn fra gårdvagten, og så ind til morgensang i den smukke festsal.

Mange af mine bedste minder er fra denne festsal. Morgen-samlingen: her blev mange korn lagt og mange gode ord sagt. Fællessangtimerne med Inger Oxenvad og Inger Margrethe Ottosen. Her vaktes kærligheden til den danske sang. Juleafslutningerne med Lucia-pigerne, der betog os med lys i hænderne, lange hvide kjoler og udslået hår. Deres smukke sang: „Skyerne gråne, og løvet falder ... og dog bære blus vi med glæde“ fik en ganske særlig mening for os i de tider. Og så var der årsaflutningerne med dimission og uddeling af boggaver. Jeg har dem endnu, H.C. Andersens Eventyr og Historier og Sønderjyllands Historie af H. Rosendal. Jo, der var højtid, fest og glæde, når vi samledes i vor smukke festsal.

Og kornet spired trods vinterkulde. Ja, for „vinterkulden“ kom i september 1939. Noget af det første vi mærkede til krigen, var, at der skulle laves beskyttelsesrum. Min bror Christian og jeg var til uvurderlig hjælp (efter vor egen mening) ved fyldning af sandsække, som blev stablet op foran de kældervinduer, bag hvilke vi søgte beskyttelse under luftalarm, og hvor vi også spiste den frokost, der dagligt blev serveret for os. Med frokosten fulgte en „snaps“ levertran, som ikke just var eftertragtet på grund af smagen. De fleste tog den dog for virkningens skyld, om end med slet skjulte grimasser eller med næsen klemt sammen, for dog at undgå lugten. Nogle få havde dog ligefrem fået en sådan kærlighed eller trang til „sapsen“, at man kunne være heldig at sælge sin for et stykke med marmelade. En anden løsning på problemet blev hurtigt stoppet, da en lærer i klasse-skabets fjerneste hjørne fandt en hel flaske fyldt med levertran.

Inden for skolens trykke mure synes jeg ikke, vi mærkede så meget til det forfærdelige, der foregik udenfor. Det gjorde trygheden mere følelig, oplevelsen af fællesskab mere intens, danskheden mere bevidst, sangen mere inderlig. Duborg-Skolen blev mere end en skole for os!

Jeg boede i Margrethegade 18, lige over for handelsskolen, og jeg havde ingen skolekammerater i nærheden. Bagved handelsskolen var der dengang, som nu, en stor skolegård og en legeplads for kvarterets børn. På handelsskolens tag var der en luftværnssirene, som vi med tiden blev så vant til at høre, at jeg, der havde værelse på loftet lige overfor, somme tider kunne sove fra en luftalarm.

Handelsskolen blev gennem krigsårene brugt til mange forskellige formål. Først var der kaserne for nyindkaldte soldater, der i hast skulle uddannes og så sendes til fronten. De havde eksersits i skolegården. Dag efter dag hørte vi underofficerer og feldweblen brøle deres kommandoer og marcherende soldater synge deres slagsange.

Senere kom der russiske krigsfanger. De opholdt sig også i skolegården, og det var tydeligt for os børn, der selvfølgelig fulgte deres færden med stor interesse, at de levede en kummerlig tilværelse. De tog med begærlighed mod alt, hvad vi bragte dem at spise. Det var mest brød og rå kartofler, som de stegte i små bål. De fleste børn havde medlidenhed med de stakkels mennesker og bragte dem tit et og andet, mens nogle få skældte ud over en sådan blødsødenhed overfor de arge fjender og morede sig med at kaste æbleskrog over hegnet til dem. Russerne var der en kort tid, så blev der under en del af pladsen bygget et underjordisk lazaret, som skulle bruges i tilfælde af bombeangreb. Det blev der jo ikke meget brug for i Flensborg, men så blev der på handelsskolen indkvarteret sårede soldater. Havde russerne været ynkværdige, så var disse det ikke mindre. Men de virkede glade. De var jo færdige med krigen. De spillede og sang, og det var ikke de sædvanlige krigssange. De spillede fodbold i skolegården, mange på ét ben, nogle med en arm. Jeg husker en ung soldat, som blev båret op i gården og sat i en liggestol. Han havde hverken arme eller ben.

Den 19. maj 1943 kom det underjordiske lazaret for første og vistnok eneste gang i brug til sit egentlige formål. Det var en sorgens dag, men vi slap med skrækken. Den nærmeste bombe faldt på skråningen ved Toosbüygade ca. 200 m fra os.

Da jeg var 13-14 år fik jeg sammen med en flok jævnaldrende et kursus i brandslukning, 1. hjælp og brug af gasmaske. Jeg fik udleveret et armbind med et stort M på, jeg skulle være „Melder“, d.v.s. jeg skulle underrette myndighederne om bombenedslag i vort hus. Det blev der heldigvis ikke brug for, men jeg havde megen fornøjelse af armbindet, idet jeg under luftalarmer måtte følge med i, hvad der skete udenfor, og det var jo mere spændende end at sidde i kælderen. Under en sådan natlig „rekognoscering“ kom vi – vi var en 5-6 stykker – til at overvære nedskydning af en engelsk bombeflyver. Den blev fanget i et kryds af lyskegler, blev ramt af antiluftskyts og brød i brand. Den vendte omkring, fløj hen over Mariekirken og styrtede ned øst for byen. Det lignede en solopgang, da den ramte jorden. „De stakkels unge mennesker“, sagde en af tilskuerne. „Det skal du ikke sige“, sagde en anden, „det har de godt af, de er vore fjender.“

Når der sådan blev skudt med antiluftskyts, kunne vi sekunder senere



Rektor, dr. phil. Andreas Hanssen og fru Asta, f. Schou. Duborg-Skolens rektor og skaber 1921-1940.

høre granatsplinterne slå ned på tagene, og så gjaldt det om at komme i dækning. At vi altid slap helskinede fra det, var et under.

Den 11. december 1941 om morgenen stod jeg som så ofte i kø ved mælkehandleren, da en kone fra kvarteret grædende kom hen til os. Hun havde lige i radioen hørt, at Amerika havde erklæret Tyskland krig. „Hvordan skal det nu gå vort stakkels elskede Tyskland?“ Hun havde nok forstået, hvad vej det nu ville gå.

I forbindelse med 50-året for Danmarks besættelse har jeg fortalt børn i min skole om mine oplevelser. Når jeg beretter om fødevarer-situationen, ser de medlidende og tvivlende på mig. Men jeg kan ikke huske, at jeg nogensinde har sultet. Min mor var utrolig dygtig til at få meget ud af næsten ingenting, og vi børn hjalp, så godt vi kunne. Var der kø ved en butik, løb vi hjem efter penge og stillede os i køen. Hvad man kunne få der var underordnet, alt kunne bruges.

Engang havde grønthandleren fået et læs hvidkål, så kunne vi måske få 3-4 stk. En gang var der kø ved slagteren. Det gav et pund svinehjerne, en anden gang nogle liter suppe, d.v.s. det vand, som slagteren havde kogt pølser i. Nutidens børn kan ikke forestille sig, hvilke herlige retter min mor kunne fremtrylle af svinehjerne og pølsevand. Jeg hentede store tor-

skehoveder hos fiskehandleren og en spandfuld blåmuslinger ved havnen.

For at få lidt godt til festlige lejligheder som jul og konfirmation havde jeg kaniner i gården bag huset. Det var ofte besværligt at skaffe foder til dem. Jeg måtte cykle udenfor byen, hvor jeg ved grøftekanter og på marker med en segl slog græs til nogle dages forbrug. Engang tog en meget vred bondemand min cykel, fordi jeg havde stjålet græs på hans mark. Min stedfar fik den dog udleveret igen mod en passende betaling. Det værste ved det var dog, når jeg skulle aflive og slagte en kanin, som jeg havde fodret op fra ganske lille.

Min stedfar fik, da vi i 1938 kom til Flensborg, arbejde på „Nordische Ofenfabrik“, men i 1942 mistede han det og måtte rejse ned til Lütjenburg i Holsten, hvor han fik anvist arbejde. Han ville selvfølgelig gerne have arbejde i Flensborg, og da han søgte om det, sagde man til ham, at det måske kunne lade sig gøre, hvis hans børn gik i tysk skole. Resultatet blev, at Christian kom ud af skolen og i gartnerlære, og jeg måtte flytte til det tyske drengegymsium.

Det var en stor sorg for mig at skulle forlade den skole, som jeg holdt så meget af. Jeg blev vist ikke nogen mønsterelev på den påtvungne tyske skole. Skulle der findes på skæg med lærerne, var jeg altid med på den, og mine karakterer dalede jævnt. Denne min reaktion har givet mig en særlig forståelse for adfærdsvanskelige elever. Trods min modvilje mod den tyske skole fik jeg hurtigt gode kammerater i klassen. Vi fandt forbavsende hurtigt ud af, hvor vi havde hinanden, og snart var jeg med i en klike, der bragte de sidste nye politiske vittigheder, og hvor vi tydeligt lod hinanden forstå, at Hitler og hans krig ikke var noget for os. Med tiden blev kliquen større og større, og mod slutningen af krigen var der kun en enkelt i klassen, der ikke måtte høre, hvad vi snakkede om. Han blev til gengæld lige til det sidste ved med at tro, at „der Führer“ ville redde dem med et hemmeligt våben, der var så forfærdeligt, at det først måtte bruges i den yderste nød.

Jeg fandt også hurtigt ud af, at ikke alle lærere var tilhængere af regimet. Lærerne skulle jo hilse hinanden og os med „Heil Hitler“. Vores latinlærer gjorde det i begyndelsen ved, stående bag katederet, at svinge højre hånd op i højde med højre øre med en lynhurtig bevægelse, mens han næppe hørligt hviskede: „Haitler“. Snart fandt han dog på, at vi skulle hilse hinanden på latin, så han sagde højtideligt: „Salve discipuli!“, og vi skulle svare: „Salve Magister“.

Det kunne selvfølgelig ikke undgås, at jeg ved visse lejligheder måtte deltage ved afsyngelsen af den tyske nationalsang, men så tænkte jeg på, hvad min morfar havde fortalt om sin drengetid i det dengang tyske Haders-

lev. Når de på kejserens fødselsdag skulle synge „Deutschland über alles“, sang de altid „brüderlich zusammenfällt“.

Den 2. april 1944 blev jeg konfirmeret af pastor H.F. Petersen i Helligåndskirken. Jeg havde gået til forberedelse hos præsten privat, og jeg tror næppe, der findes nogen, der har nydt sin konfirmationsforberedelse så meget, som jeg gjorde. Jeg mindes stadig disse timer i præstegården med stor glæde.

Kort efter konfirmationen blev jeg og mine jævnaldrende kammerater „indbudt“ til en helbredsundersøgelse. På vej ud fra undersøgelsen skulle vi gennem et rum, hvor der sad nogle HJ-førere. „Hvilken våbenart vil du melde dig til?“, blev der spurgt. „Jeg er dansk statsborger“, svarede jeg. „Derfor må du da godt melde dig alligevel“. „Nej“, sagde jeg, „jeg ønsker ikke at melde mig til noget“. Dermed var den sag ude af verden for mig.

Horst, der boede i nabohuset, han var 16 år, kom en måned senere i uniform og demonstrerede sin pistol for os på gaden. Nogle piger i nabola- get, de var omkring 18 år, blev efter en kort uddannelse sendt til fronten syd for Hamborg. De skulle betjene antiluftskyts. En af dem faldt inden en uge, en anden kom snart efter hjem igen – med ét ben.

Den 5. maj 1945 bragte befrielse til os alle, danske som tyske. Mig bragte den den særlige lykke, at jeg kunne vende tilbage til Duborg-Skolen. Mine tidligere klassekammerater var netop blevet færdige, så jeg kom ind i den følgende klasse, hvor jeg meget hurtigt kom til at føle mig hjemme. Nogle af mine allerbedste skoleminder har jeg fra dette år på Duborg-Skolen. Der blev arbejdet målbevidst hen mod den eksamen, der skulle afslutte vores skolegang i 1946, men der var også humør over arbejdet. Vi var næsten alle spejdere, og Futtrup, som vi havde til engelsk, var spejderfører. Vi havde den aftale, at vi i skolen sagde De og hr. Futtrup. Da Futtrup en dag kom ind i klassen, blev han oppe ved katederet modtaget af Christian, som gav ham et klap på skulderen og sagde: „Dav, Fut! Hvordan har du det?“ Futtrup reagerede lynhurtigt. „Hvad får du for det?“ „To cigaretter af Hans Jørgen“, var svaret. „Så får jeg vel den ene“, mente Fut. „Nej, du kan få ærskod“.

Sådanne toner var helt nye og uvante for mig, og det var vidunderligt. Og disciplinen fejlede ikke noget, der var alvor nok over arbejdet, jeg fik lært meget det år.

Omkring 1943-44 kom der til KFUM en ny sekretær, Poul Jensen. Gennem ham blev jeg involveret i det civile KFUM-arbejde, hvor vi også dyrkede idræt. Senere blev der sammen med Hans Clausen og Frederik Jessen grundlagt en KFUM-spejdertrop. Vi havde samme uniform som de øvrige sydslesvigske spejdere, men med KFUM-korpsmærke.

Da Gottorp slotskirke skulle genindvies som dansk kirke i Slesvig, cyklede en flok KFUMere derned for at deltage i højtideligheden. Englænderne havde udstedt udgangsforbud efter kl. 21.00. På grund af en punktering på hjemvejen blev vi så meget forsinkede, at vi først nåede hjem efter spærretiden. Min bror blev taget og måtte i fængsel en uge, vi andre slap hjem i god behold.

I efteråret 1946 begyndte jeg min uddannelse på Haderslev seminarium. Det var den 9. og sidste skole, jeg besøgte som elev. Af dem alle var Duborg-Skolen den bedste.



1942



1990

En bevæget skoletid

Sonja Meyer

Min barndom var meget lykkelig – trods nazisme, krig, angst og uro. Kærlige forældre – sammenhold i familien – sammenholdet i det lille mindretal – børnehaven, skole, menigheden, spejderarbejdet, Flensborghus Bogsamling, folkedans hos Lotte Schubert – dannede rammen om vor tilværelse.

Fra børnehaven i Adelbykamp kom jeg i Tarup skole. Jeg var den eneste elev det år. Så her var tale om gode enetimer. Vi var jo sammen i eet klasseværelse, 14 elever ialt, og havde dermed rig lejlighed til at følge med i alles undervisning. Der var tid til megen sang og leg – ja, vi havde endog hver en lille have. Damkjær Poulsen var en dygtig lærer. Vi børn var trygge og glade. Maren Sørensen fra Valsbøl kom jævnligt til Tarup. Hun lærte os mange sanglege. Hun var en stor kvinde, om jeg husker ret, i hvert fald husker jeg hendes meget store hænder. Hvilken fantastisk indsats denne kvinde gjorde i grænselandet, kunne vi børn vel næppe fatte.

1942 kom jeg til Duborg-Skolen. Min storebror Henry var da allerede indkaldt. Margot og Karl Otto var på Duborg-Skolen. De to fulgtes altid ad i skole – meget tidligt. Jeg kom altid af sted i sidste øjeblik. Løb som en gal til sporvognen – pustede op ad de mange trapper til skolen – og var lykkelig, når det ikke havde ringet. Ellers kunne jeg ikke nå at løbe gennem skolegården, men smuttede ind ad porten, som ikke var beregnet for elever. Så

gjaldt det om at være usynlig for Christian Juul – skolens pedel – som vi egentlig alle godt kunne lide, men hvor kunne han skælde ud.

Under krigen blev min klasse undervist af Inger Margrethe Ottosen (klasselærer), Thomas Madsen, Ejnar Olesen, Niels Christensen, Peder Jensen, Inger Oxenvad (siden fru Futtrup), Marianne Schlesinger, Hans Munk Futtrup, inspektør Dirk Dirks og rektor Bernhard Hansen. Først som voksen gik det rigtigt op for mig, hvad hver enkelt lærer har ydet for os børn i så vanskelig en tid.

Det var at trække den store gevinst at få frk. Ottosen til klasselærer. Ikke nok at hun underviste i mine yndlingsfag dansk, engelsk og sang – og at hun var umådelig inspirerende – nej, hun var også smuk og velklædt – det gik vi piger meget op i – og hun var sød og retfærdig.

Vi havde to timers håndgerning om ugen hos frøken Schlesinger. Hun boede på Hafendamm sammen med en bror, der havde været kaptajn. Hun var lidt gammeldags, lidt døv og let nervøs, og vi halvstore piger var næppe alt for søde, når hun prøvede at lære os at strikke sokker, sy og brodere. Men vi kunne få hende til at fortælle om broderens oplevelser ude i den store verden – og , at læse for os „af den store bog“. Sidstnævnte var en lille bitte gammel bog med vidunderlige fortællinger.

To gange lykkedes det for os at få frøken Schlesinger til at tage to skildpadder med, som vi gennem hendes fortællinger vidste, broderen havde medbragt fra en rejse. Det var spændende at iagttage disse to særegne dyr i klasseværelset, alt imens vi strikkede eller syede ivrigt. Det var vor classes lille hemmelighed med frøken Schlesinger.

Rektor Bernhard Hansen kunne virke meget alvorlig og streng – men pludselig fik man et helt personligt smil, som kunne lyse op en hel dag. Han var streng, når det gjaldt skolens ære. Vi blev stolte Duborg-elever, blev vort ansvar bevidst.

Også min far kunne sige „Du er en Duborg-elev, så ved du vel, hvordan du har at opføre dig“. Det lyder nok underligt i dag, men dengang var det sådan. Og os gav det rygrad. Det tyske folks storhed og vanvid ragede ikke os, vi var danske elever og stolte af det. Bernhard Hansen kendte hver enkelt familie og dens problemer. Det var ham, der sørgede for, at vi fik en solid skolefrokost hver dag. Vi fik levertran, æbler, gulerødder. Engang kom rektor fra Danmark med en masse forskellige bolsjer. Hver elev fik en stor pose. Sikke en dag! Hans tanker må ustandselig have været hos os børn. Få dage før vor konfirmation fik alle klassens piger en ny kjole. Vi måtte vælge mellem en ternet og en brun meget flot kjole. Hvor kom de fra? Bernhard Hansen var kørt til Daells Varehus i København. Vi var lykkelige. Sådan var Bernhard Hansen.



Tre smilende pigespejdere i præstegårdshaven i Wrangelgade: Britta Waage-Beck, Ingeborg Busk Petersen, Sonja Meyer 1942.

Samme år, jeg kom på Duborg-Skolen, blev jeg spejder. Det var bare lykken. Vejret kunne være nok så forfærdeligt – vinteren nok så kold – mor nok så bekymret – der kom ingen frakke eller jakke over uniformen. Vi havde Dannebrog – et emaljeret skjold – på uniformen – vi bar det stolt.

Skønt var det, at pigerne og drengene havde et fælles korps. Hans Futtrup blev korpschef i dette år. Vi piger beundrede ham og mange af vore store drengespejdere – især dem fra „Hejmdaltroppen“ – vort spejderorkester. Med stor glæde mindes jeg spejderlejren i Vesterholt hos Daniel Petersen.

I et af korpsets terrænløb hørte min patrulje, „Egernpatruljen“ fra Margrethetroppen, blandt vinderne. Vi skulle nok vise de store drenge, at vi også kunne.

Vi danske børn tilbragte altså ikke kun vor skoletid sammen – også vor fritid – med spejderarbejdet og folkedansen.

Og når der var sjov og ballade i skolen eller i fritiden, dukkede altid de samme ansigter op – Werner Christiansen og Wilhelm Dierking (de to uadskillige), Anders Busk Petersen og fra min klasse Walter Kulinski.

Morgensangen i skolens smukke festsal var en daglig stor fællesoplevelse. Vi sang meget og gerne. Sangen hjalp mig meget. Efter nattens luftalarm var det godt at synge „Gud være lovet i evighed, han denne nat tog os i vare“.

En lang tid sluttede morgensangen med et lille vers – der endte sådan:



Sct. Luciapiger synger julen ind i Duborg-Skolens festsal – 1945.

„Og så til arbejde alle, mand og kvinde – vi har et land at tabe eller vinde“.

Ja, vi havde et land at vinde. Troen på, at når krigen var forbi, kom vi hjem til Danmark, var virkelig.

Læste vi ikke alle jomfru Fannys spådom, der stod det jo også. Når alt dette skrækkelige var forbi, så kom Kong Christian på sin hvide hest – vi kom hjem.

Luftalarmerne tog til – også om dagen, så nu blev vi også undervist i beskyttelsesrummet.

Så kom den skæbnsvangre dag 19. maj 1943. En solfyldt dag. Vi havde haft luftalarm flere gange denne formiddag, om jeg husker ret. Ved middagstid måtte vi atter i kælderen. Bernhard Hansen bad os alle komme ind i

gymnastiksalen. Han stod på en skammel og læste for os. Vi havde megen antiluftskyts i Flensborg. Pludselig rystede det hele, og larmen var stor. Det var ikke antiluftskyts – det var et bombeangreb. Vi styrtede ud – så var det også allerede overstået. Et lille angreb på Flensborg – en stor lammende sorg for os danske. Børnehaven i Batterigade ramt – 15 børn og 2 voksne døde. Vore drengespejdere bar kisterne. Aksel Schiøtz sang ved gravene. Kaj Munk skrev „15 små kister“, en artikel, der stod i Berlingske Tidende 27.5.1943.

Krigen rasede videre. Ofte og oftere meddelte rektor ved morgensangen, at der atter var faldet en Duborg-elev.

Nu skulle også vore kammerater, der lige var kommet ud af skolen, af sted – drengene såvel som pigerne blev indkaldt til arbejdstjeneste.

En af min bror Karl Ottos kammerater, Herbert Maas, kom meget hjemme hos os. De havde fået en indkaldelsesordre til arbejdstjeneste i Polen. „Jeg har brug for din hjælp i aften, Sonja“, sagde Herbert til mig. „Drengene har ingen tid, og jeg vil ikke til Polen“.

Det var en kold oktoberaften 1944. Uden at tale meget sammen, gik vi til Lautrupsbækken. Herbert lagde sig i vandet. Jeg holdt hans hoved, rystende af angst. Hvor længe vi blev der, husker jeg ikke. Herbert dryppende af vand – begge tænderklaprende, gik vi hjem. Få dage efter vinkede vi til drengene på Flensborg banegård. Herbert var ikke engang forkølet.

Min storebror Henry faldt i Rusland i december 1944.

„Trange tider langsomt skrider“, sang og følte vi. Ville denne grusomme krig aldrig tage ende?

Modløsheden bredte sig.

Endelig kom maj 1945.

De første englændere kom på Duborg-Skolen. Vi sang „It's a long way to Tipperary“. Frøken Ottosen havde nået at øve med os.

Det var dejlige dage med megen glæde. Margot var kommet hjem. Karl Otto kom hjem.

Men meget af krigens rædsel og grusomhed gik først nu rigtigt op for os. Vi kom ikke hjem til Danmark. „Grænsen ligger fast“. Drømmen veg for realiteternes barskhed. Jeg var 14 år – forstod ingenting mere.

Der er sket meget i de forgangne 45 år. Opgangstid – nedgangstid – stabilitet. Hårdt politisk arbejde har vist, at det kunne nytte. I dag er der et engageret kulturelt og politisk dansk liv i hele Sydslesvig. Vi lever som danske, medbestemmende borgere i vor hjemstavn.

Også i dag er jeg stolt over at være dansk borger i Flensborg – dansk sydslesviger.

Det, vi lærte på Duborg-Skolen, var ikke kun for skoletiden – men for livet.

Fremtiden? Jeg kan blive lidt bange. Et stort genforenet Tyskland midt i Europa. Er et forenet Europa lykken for os? Jeg tror på vor danske kultur – vort sprog – vor egenart. Vi har meget at give andre. Men alligevel.

„Skærme Gud vor gamle Rede“

3

15 smaa kister

Kaj Munk, Berlingske Tidende, 27.5.1943

Femten smaa Kister i Flensborg – 15 smaa danske Børn pludselig dræbt – det føles som et Greb i Struben. Vi leder efter en Mening i Tilværelsen. Og det Gang paa Gang rammes vi af Oplevelser, der ligesom brøler til os: Der er ingen Mening. Og vi fornemmer det, som skal vi kvæles. 15 smaa danske Børn – og havde de løbet og leget paa Legepladsen, var der ingenting hændt dem. Nu søgte de Beskyttelsesrummet, og der blev de dræbt.

Moder Danmarks Hjerter krymper sig. 15 smaa danske Dreng og Piger, det er 15 gode Danskes Manddomsgerning, der skal undværes engang. Og det er usigelig Sorg og tungt, tungt Savn for ejegode danske Hjem i Dag, Hjem, der er under Byrde nok i Forvejen.

Vi, der i Stedet for Troen paa en Mening i Tilværelsen har faaet Lov til at tro paa Gud, vi beder jo om, af Frelseren vil komme paa Husbesøg i sorgramte Hjem i disse Dage. Vi beder om, at de saa haardt prøvede Forældre maa i deres Sorgs Mørke faa hans hvide Skikkelse at se, ham, der var saa børneglad her paa Jorden, ham, der alene er Herre over Liv og Død, og hvem derfor selv ikke Døden kan slide noget ud af Hænderne paa, af hvad han engang har fattet om. „Lad de smaa Børn komme til mig, for dem hører Himlen til,“ sagde han engang, og det kæreste Billede, vi har af ham, det er, at han gaar med et lille Lam paa Armen, et, han bjærger hjem. Maatte I Forældre dog se ham i disse mørke Timer med jert Lam paa Armen, se ham bjærge det hjem fra Bombernes og de onde Tilfældigheders rystende Verden, derop, hvor alting er livsaligt bundet alene af Guds Smil !

Guds Søn har os saa kær, han er Børnevennen stor, han bærer Barnet op til Gud paa Armen. – Guds Himmeriges Fryd har han lovet de Smaa og Blomster fra Paradisets Enge. – For Menneskenes Børn har han allermest kær. Gud aander paa Øjet, naar det græder. Ja, om Sorgen maatte lære jer til Gud jeres Øjne at opslaa. Saa vil det ogsaa ende med, at I siger: Evindeligt være du lovpriset.

Men det er jo ikke blot jer Forældre, der har mistet, det er ogsaa, som vi sagde før, vort Fædreland, der et Øjeblik saa voldeligt har været med i Krigen. Og der maa det være saadan, at hvert Tab, der rammer os Danske, faar os til at slutte os endnu inderligere sammen og blive endnu mere beslutsomme om i Sind og Daad at prøve paa at erstatte, hvad der her gik

fra os. Det er danske Mænd og Kvinder, der er ramt, men Folk, der tillige er loyale og lovlydige Borgere i den tyske Stat. Ligesom Sydslesvigs danske Soldater kæmper i det Lands Hær, hvori de har deres Hjemsted, er disse 15 danske Børn ogsaa faldet som et Offer for Krigen. De har været med til at give deres Liv for den Sag, der maaske dyrest ligger deres Forældre paa Hjerte: at være tro mod det Folk, de stammer ned fra, ved bl.a. uden Klik og Lyde at være Borgere i det Land, der nu omslutter dem.

Derfor har Tyskland og Danmark Fællessorg i Dag. Men Tyskland er saa stort og saa vant til at miste, vi er kun faa og synes, vi kan næsten ingen undvære. Nu er vi ramt af dette smertelige Slag. Men ogsaa Danmark skal lære den tunge Visdom, saa mange Folk har maattet nemme i disse Aar: at styrkes af sine Tab.

Vi kan aldrig glemme de 15 smaa Kister i den skønne By lige ind til vor Grænse. Igen en Gang har Sønderjylland maattet løfte ved den tunge Ende af den Fællesbyrde, der er Danmarks. Vi kender jert Sind og ved, hvordan I bærer Prøvelsen. Lær os at lide.



1944



1990

Da jeg blev „dygtiggjort“

Herbert Maas

I foråret 1944 var det så vidt. Den tyske krigsmaskine slog kløerne i mig. En opfordring til at møde til session dumpede gennem brevsprækken.

Foranstaltningen bestod i, at vi, en flok femtenårsdreng, efter lægeundersøgelse fik attesteret, at vi var sunde og raske nok til heltedøden.

For at det hele ikke skulle blive alt for kedeligt, havde SS sendt en hverveofficer, i folkemunde også kaldt „vandreprædikant“, en rigtig spasmager, som underholdt os på mangfoldig vis. Således opfandt han snilde ordfælder, som de fri-uvillige blev fanget i, rev distinktioner samt skulderstroppe af en hitlerjugendfører, der tåbelig nok var mødt i fuld udrustning, men nu ikke ville gå med til at skrive under på meldeformularen, og producerede diverse raserianfald, alt imens han røg et utal af cigaretter.

Mig lod han straks i fred, da jeg nævnte mit tilhørsforhold til mindretallet. Åbenbart vidste man i Hitlers husmagt, at vores hengivenhed for føreren holdt sig inden for visse grænser.

Med begyndelsen af sommerferien kom så indkaldelsesordren til værne-dygtiggørelseslejren (Wehrertüchtigungslager) Gudendorf i Ditmarsken. Det syntes jeg var uforskammet. Efter min mening skulle ferien bruges til rekreation og ikke til at lære, hvordan man slår sine medmennesker ihjel. Så jeg smed ordren væk, pakkede rygsækken og drog på vandretur.

Men selv den største vandrelyst tager af, når sulten tager til. Da ratio-

neringsmærkerne var opbrugt, og kartofler og roer fra markerne med tiden viste sig at være sløj kost for en vandringsmand, meldte hjemveen sig. Det var på tide at vende tilbage.

Derhjemme havde i mellemtiden udsendinge fra Hitlerjugend spurgt efter mig og var draget bort med den besked, at jeg blev værnedygtiggjort.

Så let gav den tyske krigsmaskine imidlertid ikke op. En dag bragte posten en ny indkaldelsesordre.

Skolegangen var igen begyndt, så jeg gik til rektor med sagen. Bernhard Hansen affattede derpå en skrivelse om, at jeg skulle til afslutningseksamen om et lille år, og at jeg var langt tilbage i stoffet. Hver skoledag havde derfor største vigtighed for mig. Med den vovede jeg mig op i løvens hule, Hitlerjugendhovedkvarteret to dage efter, at jeg for anden gang skulle være mødt i Gudendorf.

Det var en yderst opbragt herre, jeg der fik med at gøre. Han kaldte sig vist „Bannführer“, og det er et under, at han ikke bankede mig, men nøjedes med at true mig på liv og lemmer. Kun det jeg var kommet for, nemlig om man var villig til at give afkald på at opøve mig i krigerhåndværket til fordel for skolelærdommen, udtalte han sig ikke om. Derfor blev jeg hjemme og fortsatte i skolen.

Så fik far ordre til at møde på politigården med mig. Nu var det hans tur til at få en balle, ganske vist ikke med trussel om legemlig afstraffelse, men i stedet med udsigt til et koncentrationslejrophold.

„Deres søn rejser endnu i dag! Har De forstået mig“, råbte kommissæren til slut.

„Javel“, råbte far lige så højt tilbage. Nede på gaden mente han så: „Nu hjælper ingen kære mor. Du må afsted. Men du rejser først i morgen“.

Næste morgen fortalte jeg Vorherre, at jeg var hundeangst og gik således styrket på rejsen. – Da toget holdt i Husum, så jeg en dreng på min alder komme slæbende med en kæmpestor kuffert. Jeg hjalp ham med at hive den ind i toget og faldt i snak med ham. Ligesom jeg var han på vej til Gudendorf, også fem dage for sent på den. Han gik lidt duknakket og havde brune øjne i et bredt ansigt. Den ludende holdning kom sikkert af, at han fra den tidligste barndom havde måttet hjælpe dygtigt med på faderens gård. Nu havde han den gode undskyldning, at han var blevet brugt i høsten derhjemme.

Ved ankomsten slæbte vi så i fællesskab kufferten de par kilometer fra stationen til lejren, idet jeg mente, at det ville være klogt at have eet venligsindet menneske i de fjendtlige omgivelser.

Det blev en drøj tur. Middagssolen brændte fra en skyfri himmel, og kufferten var tung, som om han havde fyldt den med muldjord fra den

fædrende gård. Det sidste stykke gik vejen langs det indhegnede lejrområde, hvor vi mellem barakkerne kunne iagttage små flokke af mennesker i triste fangedragter rende rundt eller eksercere under opsyn af soldater.

Vinduerne i lejrkontoret ved indgangsporten stod på vid gab og lod slagermelodier fra et radioapparat uhindret skingre ud i den flimrende middagshede. Kontoret var tomt på nær en ung pige, som sad på skrivebordet med dinglende ben og røg en cigaret, medens hun polerede sine negle. Musikken gjorde det umuligt at forstå et ord, så vi lagde vore indkaldelsesordrer på bordet ved siden af hende, hvorpå hun slukkede for radioen og greb til telefonrøret. Samtalen bestod kun af den ene sætning: „De er her“, hvorefter hun, uden at værdige os et blik, påny beskæftigede sig med sine fingernegle.

Vi stod og ventede og svedte. Sætte os ned turde vi ikke, så vi trådte fra det ene ben på det andet og lyttede til fluernes træge summen og utydelige kommandoråb udefra.

Endelig blev døren revet op, og ind trådte to rigtige herremennesker iført ridestøvler og smukke, brune uniformer med alskens guld- og sølvpynt samt en pistol, fabrikat lommepuffert, hængende på venstre balle. Lys og skøn, som Balder selv, var den ene, med mørke, markante ansigtstræk, kolde grå øjne den anden. Det var cheferne for henholdsvis lejr 1 og lejr 2 og dermed hver herre over ca. to hundrede hitlerdrengene med tilsvarende uddannelsespersonale.

Frøkenen havde tilsyneladende narrefrihed. Med en spids finger gav hun kun vore ordrer et lille puf i retning af de herrer og lod sig iøvrigt ikke forstyrre i skønhedsplejen.

„Hvem af jer er danskeren, der ikke ville herved?“ spurgte Balder.

„Det er mig“, sagde jeg.

„Du bliver fem dage længere“, og så til min ledsager: „Er du også dansker?“ Forskrækket rykkede denne bort fra mig: „Nejda!“ „Hvad er du så?“ „Hitlerrunge Klauserr!“ Med oprakt arm smækkede han hælene sammen. Den stærke rullen på r'erne skulle vel lyde særlig overbevisende: han var ganske bestemt ikke dansker. Ham ville jeg næppe erfare megen venlighed af. Han var vist endnu mere ræd end jeg.

„Jeg vil ikke have dem“, sagde nu Balder foragtelig til den anden lejrchef, men det ville denne så sandelig heller ikke, ikke engang Klausen, skønt denne dog var hitlerdreng og holdt sig på afstand fra alt dansk. De to blev rigtig uenige om, hvem af dem der skulle belemres med sådan et par undermålere, og i mig spirede så småt håbet, at vi ville blive sendt hjem igen. Jeg var endda rede til at slæbe kufferten hele vejen tilbage, men så måtte Balder alligevel give sig og surmulende gå med til, at vi blev tildelt

ham. Vi kom i samme barak, men på forskellige grupper, og Klauser så jeg så godt som intet til mere. Det var også godt det samme.

Jeg blev tildelt gruppen Spiekermann. Det var navnet på gruppeformanden (Stubenältester), en slagterlærling fra Hamborg. Hans to vasaller, Scheel, der lærte til grovsmed, og Hamer, ansat ved jernbanen, var ligeledes fra Hamborg. Resten af gruppen bestod af fem mand, deriblandt en Maas, nu Maas 1, medens jeg blev Maas 2, og en lille spædlemmet fyr, der hed Maasloch. Vores befalingsmand, korporal Schreiber, en mand midt i trediverne, havde en vældig næse og en kugle i lungen. Af den grund havde han altid blå læber og afsondrede små spytklatter, når han talte. Hele barakken, ca. halvtreds mand, stod under kommando af oversergent Krüger, en stram soldat og rigtig landsknægtype.

Da de endnu ikke vidste noget om mit frafald (meine Abtrünnigkeit), hilste de meget venligt på mig. Jeg blev endda opfordret til at nævne en sang, som vi så i fællesskab intonerede. Derefter skulle jeg til depotet og hente min fangedragt.

En forsigtig banken på kammerdøren fik en luge i væggen til at springe op og en arrig lille mand med nikkelbriller til at spørge efter mit ærinde. Så fulgte et kort blik på min fremtoning, hvorefter en tøjbylt og et par støvler blev smidt ud af lugen, som derpå smækkedes i. Støvlerne var uden snørebånd, så jeg vovede at banke en gang til. Som om mandslingen havde luret bag sin luge, røg den i vejret igen: „Var der mere?“ „Der mangler snørebånd i støvlerne“. „Tåbelige knægt! Tror du, at føreren har snørebånd til alle sine soldater?“ Et stykke høstbindegarn sejlede ud af åbningen og landede på min tøjbylt. „Bang“, knaldede lugen ned igen og lyden af en slå, der blev skudt for, sagde tydeligere end ord, at nu var det slut med flere ønsker.

Tøjet bestod af jakke, bukser og en underlig formløs skråhue, altsammen i en skidengrå kulør, åbenbart krigsbytte fra en eller anden besejret armé. Dertil et læderbælte med ordene „Gott mit uns“ indpræget på spændet. Jakken havde et par dårligt stoppede små huller i brysthøjde, sikkert beskadigelser den havde fået her i lejren. Men jeg bildte mig ind, at en polsk eller fransk soldat var blevet dræbt i den i kamp mod det forhadte hitlerrige. Den blev sådan en slags talisman for mig, en rustning, der stivede mig af udefra. Og nødvendigt var det, for lejrchefen så ganske vist ud som Balder, den gode as i vore forfædres gudetro, men jeg fandt intet elskeligt i hans væsen. Mere end een gang var han ude på at gøre mig ked af tilværelsen ved at strø en god skovlfuld møg på min livsvej. Den følgende morgen, da hele lejren stod opmarcheret i åben karré, blev jeg kaldt ud af geleddet.

„Ungfælle (Junggenosse) Maas, tre skridt frem!“ Henved fire hundrede hitlerdrengene gloede på mig. „Ungfælle Maas!“ råbte Balder: „Du udelukker dig af det tyske folkefællesskab. Du påstår, at du er dansker, men i virkeligheden er du kun en luskepeter. De sande danskere kæmper ved vores side i Frikorps Danmark. Om dig tror jeg, at du ved første lejlighed vil løbe over til fjenden!“

Det må have været en ubevidst indskydelse, der, uden at jeg egentlig ville eller turde det, fik mig til at råbe tilbage så højt jeg kunne: „Jeg vil gøre min pligt og lader mig ikke fornærme!“ Men det virkede. Uden yderligere kommentar blev jeg beordret tilbage i geledet. Derved havde jeg ikke engang sagt for meget, idet det dog ganske alene var min sag, hvad jeg holdt for min pligt. Men nu vidste da alle og enhver, at jeg var en frafalden.

Det første, jeg i de følgende dage, på vej til at blive en dygtig kriger, udsattes for, var et skriftligt arbejde om „vores fører“. Jeg skrev: „Føreren kommer fra Braunau i Østrig og hedder Adolf Hitler.“ Så begyndte jeg at tygge på blyanten. Alt, hvad jeg vidste om manden, var negativt for ham og, hvis jeg skrev det, sikkert også for mig. Så da jeg havde spist omtrent den halve blyant, sluttede jeg en af de korteste stile, der nogensinde er skrevet, med: „Mere ved jeg ikke.“ Jeg var færdig som den første, men til gengæld var det lykkedes mig at anbringe to stavfejl i de par ord, måske som følge af, at min tysklærer på Duborg-Skolen var rigsdansker.

Resten af dagen tilbragte jeg med at rense ovnene i hele barakken og så om aftenen til almen morskab ud som en skorstensfejer.

Hitlerdrengene, jeg nu levede som ungfælle sammen med, holdt sig på afstand. De var ikke direkte fjendtlige, men betragtede mig nærmest som et slags eksotisk væsen. Åbenbart fulgte de ikke Balders skjulte opfordring til at kanøfle mig og udover hviskende samtaler, som forstummede, når jeg kom nærmere, og lurende øjekast, skete der ikke noget. Kun Maas 1 var slem til at skubbe mig til side og stille sig foran mig, når vi af en eller anden grund stod i kø. Det turde jeg imidlertid ikke gøre noget imod.

Dygtiggørelsen omfattede foruden øvelse og terrænkundskab også viden om, hvordan man, hvis man i et håndgemæng selv blev såret, kunne tage en fjendtlig soldat til fange og få ham til at bære sig ved at skyde gennem hans øren. Sådanne færdigheder fik vi bibragt meget plastisk ved hjælp af filmforedrag. Desuden blev vi oplært i kampteknik, et fag, hvor jeg ved en skriftlig prøve skrev, at camouflagen er vigtigere end selv at kunne se noget. For rigtig at fatte betydningen af dette udsagn, fik jeg så lov til en lille times tid at kravle rundt på hænder og knæ med skråhuen trukket ned over øjnene og råbe „Buh, buh!“

Skydningen var jeg meget interesseret i. Jeg havde selv en luftbøsse

derhjemme og regnede mig selv for en fremragende skytte. Nu skulle vi imidlertid først lære, hvordan man omgås et skydevåben, nemlig: Man omfatter geværets kolbehals „sugende og skruende med højre hånd“. Sådant – og lignende pjat – måtte jeg terpe med de andre, men selve skydningen fik jeg ikke lov til at deltage i. Den var forbeholdt hitlerdrengene. Det var noget, jeg ærgrede mig over, for jeg mente at skyde bedre end dem alle, selv om jeg aldrig havde omfattet kolbehalsen sugende og skruende.

Noget, man sætter stor pris på i alverdens armeer, og her var den tyske med alle dens underorganisationer ingen undtagelse, er sporten. Som en særlig mandig og formodentlig fremmende sportsart stod boksning højt i kurs. Og den skulle vi da også opøves i. Vores boksning bestod ganske vist kun i, at to drenge fik bundet handsker på næverne og pryglede løs på hinanden, det bedste de kunne.

Da det blev gruppen Spiekermanns tur til at afholde en boksetime, var ingen af os begejstrede. Åbenbart blev hitlerdrengene heller ikke født som helte. Scheel og Hamer gik endda så vidt at aftale, at de ville vælge hinanden til modstander, for så kun at lade som om de slog.

Så stod vi ude på græsplænen og skulle just begynde med den mandige idræt, da lejrchefen kom futtende på sin motorcykel. Den gik på karbid og stank, som om det var fanden selv, der kom. Ved gunstige vindforhold kunne man lugte ham, inden man fik ham i sigte.

Han stod nu af cyklen, kiggede overmåde kærligt på mig og mente: „Danskeren har en vel proportioneret krop. Jeg synes, vi skal lade ham begynde. Som modstander tager vi ... „ langsomt lod han øjnene vandre kredsen rundt: „Spiekermann!“ – Tak skæbne. Nu ville jeg få klø!

Egentlig kunne jeg godt lide Spiekermann. Han var en stor, køn dreng, af udseende noget i retning af Gary Cooper. Alligevel var jeg ikke særlig glad ved udsigten til at blive tævet af ham. For at være ærlig, jeg var rigtig bange.

Da korporal Schreiber hjalp mig i handskerne, sagde han lavmælt: “Jeg ser godt, at din modstander er meget stærkere end du, så jeg råder dig, – når han langer ud efter dig, lad hovedet fjedre tilbage. Så gør det ikke så ondt. Og fremfor alt, – slå ikke igen. Dermed turrer du ham kun og får endnu flere klø.“

Altså lod jeg hovedet fjedre tilbage og slog ikke igen og fandt mig efter et par sekunder siddende på halen med en smertende underkæbe. Lidt for tumlet rejste jeg mig op, kun for et øjeblik senere igen at lande på grønsværen. Så var den første runde forbi. Jeg blev af korporalen kølet og froteret efter alle kunstens regler, og drog så i kamp påny. Da også denne runde indbragte mig flere ublide berøringer med græsplænen, begyndte jeg at blive rigtig godt gal i hovedet, for Spiekermann tog slet ingen hensyn til

min defensive kampform, men pryglede under tilskuernes høje bifaldsyttringer løs på mig af alle kræfter. I den næste pause, da jeg igen kunne fatte en klar tanke, var jeg sikker på, at det var et rigtigt skidt råd, korporalen havde givet mig, så i tredje runde koncentrerede jeg mig om selv at lange et hug i stedet for at fjedre med hovedet. Og se der, pludselig sad min modstander på halen. Da han i slutningen af fjerde runde kun møjsommeligt kom på benene, sprang hr. lejrchefen personligt ind i ringen med ordene: „Jeg er nødt til at afbryde kampen. Den bliver for hård“. Så besteg han sin motorcykel og forsvandt i en os af karbid.

Samme nat var der flyalarm. RAF bombede olietankene i Heide, så også vi sad i beskyttelsesgravene. I mørket lyttede jeg ubemærket til en sagte samtale mellem to drenge fra min gruppe. De talte om slagsmålet, og af ordene kunne jeg forstå, at jeg må have set frygtelig ud. Som en rotte, der bliver trængt op i en krog. Men fra den dag var der ingen, der skubbede mig til side mere.

Tværtimod fik jeg efterhånden et temmelig afspændt forhold til resten af gruppen, ikke just venskabeligt, men dog sådan, at vi respekterede hinanden. Nu skete det endda ved prøverne til idrætsmærket, som jeg ganske vist ikke var tilladt at aflægge, at usikre kandidater spurgte dommeren, om jeg måtte løbe med ved f.eks. 100 m løb, fordi jeg „trak så godt“. Uden at vide det var jeg i topform dengang og de andre drenge overlegen.

Senere har jeg spekuleret på, om det for en stor del var skolens for tjeneste. Den vitaminrige, daglige skolefrokost har sikkert gjort sit dertil, men derudover må jeg sige, at der i skolen ikke blev taget på os med fløjlshandsker. Det kan være, at man helt metodisk har gjort os hårde til livskampen, som man vidste, vi ville blive udsat for som mindretalsmedlemmer i en totalitær stat. Det var jo en tid, hvor pædagogerne opretholdt autoriteten ved hjælp af øretæver og lignende voldsmetoder, og i de danske skoler blev der uddelt rigeligt. Fra sløjdtimerne i kommuneskolen, hvor spanskrøret trådte i funktion, når man kom til at knække et løvsavblad, til gymnastiktimerne på Duborg-Skolen, hvor vi blev animeret til gevaldige spring over hesten og bukken ved hjælp af en ridepisk, og hvor alle lærte at stå på hænderne, fordi det gav klø, når man faldt ned. Derfor var vi måske ikke så nemme at forskrække og holdt egentlig tyskerne for temmelig blødsødne. Når de ville køre mig træt i idræt eller eksercits, kunne jeg i hvert fald kun grine af dem. På nær én gang. Det var efter det store kartoffelslag.

En aften om ugen sad vi afvekslende med hundrede mand i spisesalen og skrællede kartofler til næste dag. Hver havde en dyng kartofler foran sig, og der sad man så ganske gemytlig og sang et par af de sørgmodige tyske

sange, der altid ender med død og begravelse, medens man arbejdede sig igennem hoben. En aften blev så pludselig lyset væk, og det var bælghmørkt.

Jeg vidste straks, hvad der ville ske og gik i dækning under bordet, og ganske rigtigt varede det ikke længe, så lød det „bang – klir, av“. I mørket blev der smidt med kartofler af hjertens lyst. Den opsynshavende officer peb på sin trillefløjte og brølede: „Hold op! Hold øjeblikkelig op!“ Men det skulle han aldrig have gjort, for nu vidste alle, hvor han var, og rettede skytset derhen, så han, stolprende over bænke og ben, flygtede ud af salen.

Da lyset efter et lille kvarter igen blev tændt, var salen ilde tilredt. Næsten alle ruderne og et par lamper var smadrede. Hitlerbilledet totalt ødelagt, væggene fulde af hæslige pletter og hele gulvet flød med skrællede og uskrællede kartofler. Også nogle af kombattanderne var ilde tilredt.

Jeg regnede nu med de frygteligste følger. Noget i retning af, at hver tiende mand ville blive skudt, da der jo var sket slemme ting, – lydighedsnægtelse –, angreb på en overordnet – ødelæggelse af tysk rigsejendom og tilintetgørelse af de knappe levnedsmidler. Men intet skete, udover at vi fik pillekartofler til middag den næste dag, så i os spirede så småt håbet, at det hele var tilgivet. Men i virkeligheden havde man kun taget sig tid til at udarbejde en særlig onskabsfuld plan.

Den begyndte med, at vi blev purret ud til en natøvelse samme aften, da vi lige var faldet i søvn, og derpå fulgte en stropptur over flere dage og nætter med særlig udmattende eksercits, natmarcher, terrænløb og ustandselige alarmøvelser. Til sidst var vi både fysisk og psykisk så udkørte, at vi faldt i søvn, hvor vi gik og stod. Det værste var, at man flere gange sendte os til køjs i den tro, at straffen nu var udstået, for så et øjeblik senere at rive os ud af dyb søvn til nye anstrengelser. Da var også jeg ved at opgave ævret.

Men ellers var tilværelsen i det store og hele til at holde ud, så meget mere, som vejret i min erindring var fint hele tiden, og solen skinnede fra morgen til aften.

En skønne dag stod så hjemsendelsen på programmet. At jeg ved ankomsten fik besked på at blive fem dage længere, havde jeg ikke glemt, men håbede, at Balder havde, så jeg afleverede klunset og gjorde klar til hjemrejsen. Men den gik ikke. Balder holdt et særdeles dejligt job parat til mig.

I en granskov lidt uden for lejren lå en lille bygning med installationer til vandforsyningen. Den blev jeg nu sat til at passe.

„Nålen på manometret her,“ fik jeg fortalt, „må aldrig gå over den røde streg. Sker det, så må du straks afbryde, ellers ryger hele anlægget i luften. Og skulle du overleve det, anklager vi dig for sabotage og stiller dig for krigsretten.“

Der sad jeg nu og stirrede på manometret med den røde streg. Efterhånden blev jeg så træt, at jeg hvert øjeblik slumrede ind for så igen at fare op med et sæt, for jeg ville da hverken sprænges i luften eller skydes som sabotør. Desuden frøs jeg, da der på trods af sommervejret udenfor var hundekoldt i stenhuset. Selvfølgelig havde anlægget en automatisk afbryder, men jeg var desværre dum nok til at tro, hvad man havde fortalt mig. Jeg tænker, at Balder og kumpaner har moret sig gevaldigt over deres vellykkede „særbehandling“ af mig, som jeg så villig hjalp dem ved.

Omsider gik da også de fem dage, og næsten mere død end levende troede jeg nu endelig at kunne tage hjem. Alt var ordnet. Det eneste, der manglede, var lejrchefens underskrift på et dokument, der skulle vise, at jeg havde været der.

Jeg traf ham på appelpladsen, stod ret og forebragte mit anliggende. Meget villigt trak han sin fyldepen frem, ville netop til at skrive under og kiggede så pludseligt på mig, som om han aldrig havde set mig før.

„Er du ikke denne her dansker, vi havde så meget besvær med?“ spurgte han så.

„Javel“, svarede jeg.

Han stak dokument og fyldepen i lommen, spændte bæltet af, og medens han understregede hver sætning med et dask af lommepufferten mod sine ridestøvler, drøvede han: „Vi lader dig ikke gå. Du bliver her tre uger længere. Så bliver du overtaget af rigsarbejdstjenesten, og lige så snart det er muligt, sender vi dig til fronten. Samvittighedsløse skadedyr som dig (gewissenlose Volksschädlinge wie du) må man udrydde!“ Dermed lod han mig stå og gik lystigt fløjtende i retning af lejrkontoret. Jeg stod og kæmpede med tårerne. Dødsenstrætheden, skuffelsen og frygten for den triste skæbne, man havde tiltænkt mig, gjorde mig grædefærdig. Men før nogen fik fornøjelsen af at se mig stå tudbrølende midt på appelpladsen, jog et adrenalinstød mig i blodet og forvandlede angsten og sørgmodigheden til et raseri, der lod mig være ligeglad med underskriften. Endnu med bløde knæ, men allerede dirrende af harme, vankede jeg til barakken, hvor jeg snapede min rygsæk, klatrede ud af et vindue og stak af gennem den lille låge til vandværket.

På vejen til stationen kom oversergent Krüger mig i møde i spidsen for en marchkolone. Med flade marker på begge sider og ingen mulighed for at søge skjul, var jeg nødt til at gå videre fremad. Da kolonnen var ud for mig, råbte Krüger: „Afdeling holdt!“ – Så – tænkte jeg – nu er det slut. Nu bliver du slæbt tilbage. Men deri tog jeg fuldstændig fejl, for oversergenten kommanderede: „Venstre om! Ret!“ Og foran fronten af dette „æreskompagni“ tog han, den frygtede overoverordnede, afsked med mig, under-

måleren, luskepeteren og det samvittighedsløse skadedyr, med håndslag og ordene: „Kom godt hjem. Hold ørerne stive, og alt godt for fremtiden.“

Måske er det barnagtigt, men jeg føler det den dag i dag, som om jeg fik overrakt en orden. Så brølede han: „Afdeling højre om! Fremad march! En sang!“ Til tonerne af „O, Du schöner Westerwald“ fortsatte jeg flugten.

Det var ængstelige minutter på stationen, til toget kørte. Stadig spejdede jeg efter osen fra Balders karbidcykel, rede til at forsvinde så snart han dukkede op, men han havde vist endnu ikke opdaget, at hans vandværks-passer var forduftet.

På hjemrejsen holdt jeg ved hver station skarpt udkig efter hitlerjugendpatruljer og politi, og hjemme stod jeg af sikkerhedsgrunde af ved Spor-skifte og travede resten af vejen.

Og så var jeg da hjemme igen, nogle illusioner fattigere og et par erfaringer rigere. Disse skulle jeg senere få lejlighed til at uddybe yderligere, da Hitlerriget efter kort tids skolegang påny slog en klo i mig.

Men det er en anden historie.



1941



1989

Æselspark og Myggestik

Anders Busk Petersen

Når gamle Duborg-elever skal fortælle lidt om „deres“ tid på en usædvanlig skole, så bliver det med små glimt fra deres oplevelser på skolen og udenfor. Vore årgange ligger uvilkårligt i 2. verdenskrigs skygge, men med oplevelser, der på en måde ikke havde med Duborg-Skolen at gøre – og dog: Skolen, dens lærere og hele mindretallets sammenhold var der.

Jeg synes, at I unge af i dag skal prøve at sætte jer tilbage i stolen og koncentrere jer om et liv, som levedes dengang, og som den dag i dag overgår unge rundt på kloden. Et barskt liv, hvor pengene, maden og fornøjelserne var på et minimum. En tid, hvor alle bare ønskede, at familie, venner og bekendte overlevede.

Efterhånden som krigen skred frem, blev skolegangen mere og mere problematisk. Der var luftalarmer på alle tider af døgnet. For mange af eleverne var vejen til skolen lang, og cyklen var ikke hver mands eje. Var man heldig, at familien ejede en, ja, så kunne der ikke skaffes reserve-dele såsom dæk, slanger, ventilgummi, lygter etc. Opfindsomheden var stor.

Da jeg kom til Duborg-Skolen i 1939, var dr. Andreas Hanssen rektor. D. Dirks var inspektør, og så var der hele lærerstaben, hvoraf de fleste endnu var der ved afslutningen for den lille flok elever på 7 piger og 2 drenge i min klasse i 1945. Som krigen begyndte og gik sin gang, tyndede det ud i staben.

Nogle blev indkaldt, enkelte rejste, en enkelt blev udvist af myndighederne, og en enkelt gik på pension. De talmæssigt mindste klasser blev slået sammen til en klasse. En overgang var der 42 elever i min klasse. Det gik. Men det må have været et hestearbejde at holde styr på sådan en flok unger. Men lærerne var utrolig opfindsomme. Disciplinen skulle der ikke slækkes på. Og se, dengang fandtes revselsesretten! Afstraffelse kunne være mange ting. Lussingen var nok mest brugt. Men der var adskillige variationer. Een lærer slog hårdt og kun en gang. En anden slog flere gange og nød det. En tredje tjattede kun. En fjerde slog med venstre hånd og uventet. Et æselspark ville have været som et myggestik ved sådan et slag. En femte havde en ring med en stor sten på højre hånd. Første slag var på venstre kind, men bagslaget: det ramte højre kind og efterlod store mærker – lusket. Den bedste var „gokkeren“, som gav gok i nødden af en kno.

Hver lærer havde et øgenavn – om de vidste det, ved jeg ikke, men vi børn kendte dem. Een ting skal siges med det samme: Vi holdt af dem. De var personligheder og holdt sig ikke tilbage. De deltog i ungdomsarbejdet, foredragsvirksomhed, instruerede folkedans, amatørteater o.s.v. Der var f.eks. et par år, hvor børnene ikke kunne komme på ferieophold i Danmark. Så tog de yngre lærere os med ud til Østersøbadet eller Solitude og gav os svømmeundervisning. Spejderarbejdet ville ikke være gået så godt under krigen, hvis ikke lærerne havde overtaget lederrollerne. Da vore små ukendte venner fra Batterigades børnehaven skulle bæres til graven ude på Fredshøjen, spurgte vore ledere, lærerne, om vi ville gøre det. Ingen sagde nej.

Selvom vi havde tropslokaler flere steder i byen, så var der fællesdepot på skolen. Der fik man udleveret uniformer, duelighedstegn, telte, lejrgrøj o.s.v. Kom vi hjem fra et 30 eller 60 km løb, mødtes vi på Duborg-Skolens gårdsplads. Og ingen skulkede næste dag på grund af vabler eller stive muskler. Spejderlivet skulle ikke genere skolelivet.

Efter dr. Andreas Hanssens død ledede inspektør Dirks Duborg-Skolen. En dag hændte det, at jeg kom ind i fysiklokalet, hvor en af realklasserne havde haft forsøg med fosfor. Læreren var ikke til at se, han var nok ude i baglokalet for at hente en beholder til fosforresterne, der lå på en glasplade. Jeg snuppede en klump, lagde den på et stykke papir, og med det i hånden stak jeg af ned ad trapperne. Jeg anede ikke noget om fosfor. Pludselig gik der ild i papiret. Kropsvarmen havde antændt fosforen. Jeg slap, hvad jeg havde i hånden, og klumpen trillede ned ad de gamle trætrapper. På med foden for at slukke ilden – det hjalp overhovedet ikke. Klumpen delte sig bare i mange små klumper. Gangvagterne kom til og hjalp med at slukke. Området stank ulideligt. Der blev ved med at dukke

småflammer op. Så var der pludselig en af gutterne, som snupede en Luftschutz-sandsæk og fik slukket. Dirks blev meget sur på mig.

Da „Bernhard“ overtog skolen som rektor, gjorde han en utilgivelig ting: Han lod sætte knopper på gelænderne! Borte var de herlige glidetur. Startede man oppe ved fysiklokalet, så tog det ingen tid, inden man var nede og ude i gården. Unfair?

Flokken var jo ikke så stor dengang. Alle kendte alle. Da kommuneskolen måtte flytte op til os fra Duborggade, blev der lidt trangt, men det gik over forventning.

Da Futt kom ned til os, overtog han både gymnastikken og spejderarbejdet. Det kunne han bare, det der. Han blev utrolig afholdt af os drenge. Vi holdt meget af Oscar Nielsen og var jo spændte på, hvem der kom i stedet.

En gang imellem fik vi lov til i gymnastiktimerne at lege sørøverleg. Man måtte kun bevæge sig på redskaberne og i ribberne. Kom man på gulvet, var man faldet i „vandet“ og måtte udgå. Een skulle være kaptajn og fange de andre. En dag ville skæbnen, at jeg satte af fra plinten for at komme over i bommen. Plinten skred, og jeg nåede ikke bommen, men knaldede hovedet i gulvet. Stor opstandelse! Werner Christiansen løb rundt i alle klasser, smækkede dørene op og råbte: „Anders er død!“ Det kostede et hospitalsophold. Lettere kraniebrud.

Flensborg fik kun få krigsskader på bygninger i de 5-6 krigsår. Men uanset hvor få skaderne var – Menneskene! Vi mistede for mange af vore kære i den afsindighed, som vi var magtesløse overfor.

Den 16. april 1940 faldt den første bombe i Flensborg. Den ramte Rom-Dethlefsens hus på hjørnet af Møllegade – Stuhrs-allee. Den unge hushjælp omkom.

Den 23. september 1942 faldt der brandbomber over den nordlige bydel. Ingen omkom, men Haus Sol-Lie fik svære brandskader. At jeg nævner det skyldes, at min moster, fru pastor Jordt Jørgensen og hendes familie, blev hårdt ramt. Jeg var dagen efter med ved flytningen af resterne til forsamlingshuset i Valsbøl og fik lov at komme med ind på brandtomten for at finde personlige ejendele. Men det er en helt anden historie.

Den 19. maj 1943 havde vi vel nok det største bombeangreb på Flensborg. Luftalarmen lød omkring middagstid. Fransktimen blev afbrudt, og alle gik i kælderen. Undtagen vor elskede fransklærerinde Eli Jessen. Hun skyndte sig til sit hjem i Højgade 19.

I kælderen hørte vi svære drøn og mente, det var „flak“ (antiluftskyts) fra Kollund, Ballastbjerget eller fra flyvepladsen. Vores uforlignelige pedel Chr. Juul meldte, at der faldt bomber over byen. Da afblæsningen kom,



Anders slukker den store tørst, pinselejren 1943 på Vesterholt.

blev alle børn sendt hjem. Dagen var jo ødelagt. På vejen hjem til præstegården i Wrangelgade mødte jeg allerede en del af ødelæggelserne. I Diakonisse-stiftelsens have var der et mægtigt bombekrater. Oppe i Højgade brændte det. Hjemme i præstegården var der ingen vand og strøm. Ellers var alt indenfor nærmeste område intakt.

Jeg måtte jo hen og se på den nærmeste brand. Efter at have konstrueret et nødtørftigt toilet til familien, blev der hentet vand i 2 spande på Schlagerplatz, med grydelåg som dæmpere for skvulp – og så afsted! 14-årig, der piler af sted. Drama, spænding? Jeg tror også, at tanken om at kunne hjælpe på een eller anden måde spillede ind. Spejderlivet havde jo altid podet det ind i os: At hjælpe!

I Højgade 19 så det slemt ud. Og det skrækkelige var jo, at inde i netop den bygning boede 3 af vore meget afholdte lærere: adjunkt Thomas Madsen, lærer Johannes Büchert og fru Eli Jessen, min fransklærerinde, gift med redaktør Tage Jessen. Hun, der ikke ville i beskyttelsesrum på Duborg-Skolen. Nej, hun ville hjem til Lotti og barnet.

I løbet af få øjeblikke hørte jeg, at da fru Jessen kom hjem, fik hun at vide, at Lotti, for at beskytte barnet, var gået i kælderen, men havde glemt den lille kuffert, vi alle havde stående parat med rationeringsmærker, Kleiderkarten o.s.v. Fru Jessen hentede den i lejligheden, men på vejen

ned ad trapperne ramte bomben. Hun blev blæst ud af et vindue. Huset gik i brand.

Det civile brandværn var i gang, men det kneb jo med mandskab. Der var kun 2 mand i gang med slukningen af branden. Den ældste spurgte, om jeg ikke kunne hjælpe dem ved at blive ude på gaden. Så ville de to klatre ind i Bücherts lejlighed for at slukke fra den over trappegangen og over i den anden lejlighed. Når de gav et signal, skulle jeg vinke, så han kunne lukke op for vandet.

Det kunne jeg sagtens. Mændene kravlede ind ad vinduet og kort efter lød råbet inde fra ruinen. Jeg gav tegn – og så skete det forfærdelige: alle etager faldt med et brag over de to gutter i underetagen. Da man fandt dem, var de døde.

De næste dage søgte jeg i ruinerne og brokkerne omme i gården efter værdier og fandt en mængde af familien Jessens sølvtoj, som senere blev afleveret på rette sted. Den dag i dag forstår jeg ikke, at man lod mig rode rundt i tomten. Der var jo uhyggelige straffe for „plyndring“.

Dette var en enkelt episode af mange. Men vi, Eli Jessens elever, glemmer hende aldrig. Hun var et meget fint menneske.

Og så slutter jeg med at ønske min gamle skole til lykke, hjertelig til lykke!

Det er mig en stor glæde, når jeg på mine foredragsture rundt i landet møder mange, der siger: „Nå, du er opvokset i Flensborg? Jamen, så har du gået på Duborg-Skolen.“ Skolen er kendt og respekteret som danskhedens højborg i Sydslesvig.



1945



1990

Den 19. maj 1943

Anni Hüpfel

Den dag, som for mig nok står tydeligst i erindringen om krigstiden, er den 19. maj 1943.

Far var blevet indkaldt til tysk militærtjeneste igen. Han havde været på rekreatjonsorlov i næsten et år efter at have været såret i hovedet af en granatsplint.

Netop den dag skulle han melde sig på Duborg-kasernen her i Flensborg klokken 7 om morgenen. Hele familien havde været tidligt oppe for at spise morgenmad sammen med far. Vi vidste jo aldrig, om det måske var sidste gang.

Far drog afsted, tung om hjertet. Og vi derhjemme var fortvivlede alle sammen. Vi var jo godt klar over, at selv om far skulle stille her i Flensborg, fik han nok ikke lov til at blive her hele krigen over.

Vi havde luftalarm om natten, og varede alarmen længere end til klokken 1 om natten, behøvede vi først at møde i skolen kl. 10 den næste morgen. Men jeg ville nu alligevel hellere gå i skole, for det var ikke så rart at være hjemme, når mor var så ked af det. Min lillebror, der dengang gik i børnehave hos frk. Frieda Helming i Berta Wulff-børnehaven, dengang Tivoli, var den første, der skulle af sted. Frk. Helming, som boede i Nørrefiskergade, tog ham med. Han stod så foran indgangsdøren i Nørregade 22 og ventede, til frk. Frieda, som vi kaldte hende, kom.

Så gik jeg af sted til Duborg-Skolen. Da jeg nåede Marietrappen, var der børn på vej til den tyske skole. De stod næsten altid og ventede på os, der gik i den danske skole, og de generede os, hvor de kunne. Det skete også denne morgen. Skoletasken blev revet fra mig, alle bøgerne og hefterne blev smidt på gaden og trampet på. Så smed de tasken tilbage til mig og gik deres vej. Jeg kunne så samle de temmelig medtagne bøger sammen igen og skulle være glad for, at der ikke skete mere. Vi var tit ude for noget, som var endnu værre, og var man alene, kunne man ikke engang værgе sig imod slige ting.

Da jeg kom op på skolen, kunne jeg se, at der var flere, som var mødt tidligt trods luftalarm om natten. Skoleklokken ringede, og vi stillede op ude i skolegården klassevis for så stille og roligt at gå ind i klasseværelserne. Vi turde heller ikke være støjende, for det var lærer Peder Jensen, der så godt som altid havde gårdvagt, og han var efter vor mening en temmelig streng lærer.

Vi havde vist haft en ca. to timers undervisning, da sirenerne begyndte at hyle luftalarm. De elever, som boede nær ved skolen, fik altid lov at skynde sig hjem, når der var luftalarm. Da jeg som sagt boede i Nørregade, var jeg en af dem.

Jeg fløj nærmest ned ad Marietrappen for hurtigt at komme hjem. Jeg var lige kommet ind i gården og ville gå op ad trappen, som førte ind til vores lejlighed, da der pludselig lød en meget underlig lyd, nærmest som om det var en raslen af meget tunge og tykke jernkæder. Jeg havde godt nok hørt brummen af flyvemaskiner, men det gjorde vi jo så tit, når der var luftalarm, så det skænkede man ikke så mange tanker mere, og jeg havde ikke sat den anden lyd i forbindelse med det.

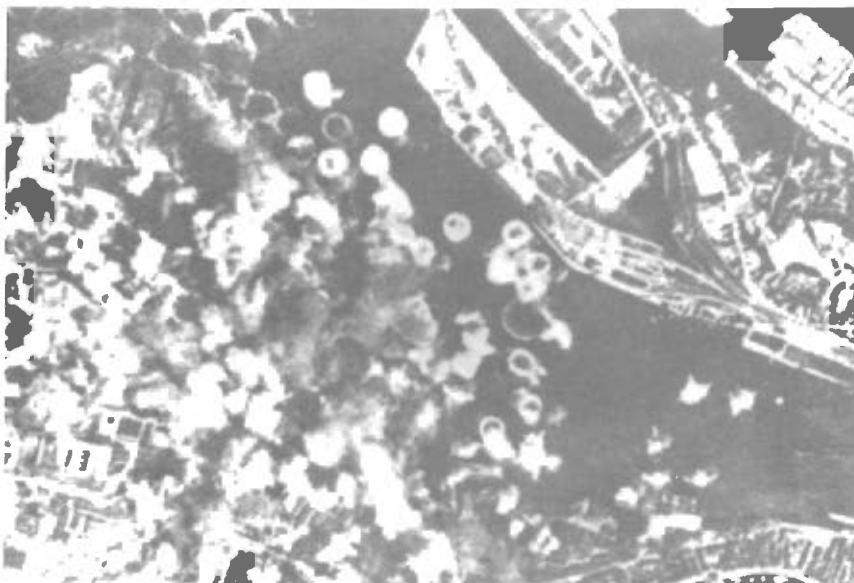
Pludseligt begyndte murene at ryste, vinduerne sprang op, og ruderne gik i stykker. Jeg stod som limet fast til døren, turde ikke røre mig af lutter angst for at alt skulle falde omkuld, når man ikke holdt fast på det. Så kom mor styrtende ud af lejligheden, vi kom ud i gården, klamrede os til hinanden og var nærmest stive af skræk og rædsel. Det hele varede sikkert kun et par minutter, men for mig var det nærmest som en evighed. Pludselig var hele gården fyldt med mennesker, som kom ud af lejlighederne eller som havde været i beskyttelsesrummet; ingen turde være indenfor i dette øjeblik og slet ikke alene.

Men lige så hurtigt det hele var kommet, var det også overstået igen. Da den første forskrækkelse var forbi, begyndte alle at tale i munden på hinanden. Nogle mente, at det måtte være skibsværftet, som var blevet bombet, andre igen mente, at det måtte være kraftværket og de store gasbeholdere, som stod lige ved siden af, for det lugtede så underligt af gas;

andre sagde, at det måtte være en bombe lige i nærheden af os, som var slået ned.

Det varede ikke så forfærdeligt længe, inden sirenerne igen lød. Men denne gang var det afblæsning, og faren for os var overstået for denne gang. Lidt senere kom så den frygtelige besked, at der var faldet en bombe ned i en dansk børnehave, og at alle børnene var omkommet, men ingen kunne fortælle, hvilken dansk børnehave det var. Jeg husker så tydeligt mors ansigt, der blev ligblegt, og hun var lige ved at besvime af angst. Øjeblikke senere fik vi meddelelse om, at også Duborg-kaserne var blevet ramt. Det var næsten for meget på en gang, først uvisheden om min bror, og nu uvisheden, om der var sket far noget.

Hvordan det gik til, kan jeg ikke rigtig huske, men pludselig var far hos os. Han havde set sit snit til at forlade kasernen på grund af alt det kaos, der var opstået deroppe. Det var ganske rigtigt, at der også var faldet en bombe deroppe, men der var ikke sket noget ud over vild forvirring, som han altså udnyttede til lige at se efter, om der var sket os noget. Undervejs havde han hørt, at det var den danske børnehave Ingridhjemmet i Batterigade, der var



Flensborg by under amerikansk bomberegner den 19. maj 1943. I bygningerne i venstre nederste hjørne var det beskyttelsesrum, den danske børnehave – Ingridhjemmet – i Batterigade, havde søgt tilflugt i og blev ramt. I centrum af bombeeksplosionerne lå skibsværftet, el- og gasværket. I øverste højre hjørne ligger frihavnsområdet.

blevet bombet, og at alle børn var omkommet. Far skulle selvfølgelig skynde sig tilbage til kasernen igen, for blev det opdaget, at han ikke var til stede, var det ikke godt at vide, hvad der kunne komme ud af det. Men heldigvis var det gået godt.

Mens mor blev hjemme for at rydde op i alt det kaos, der var opstået både i og udenfor lejligheden, fik jeg besked på at hente min lillebror fra børnehaven. I børnehaven hos frk. Helming havde man allerede fået det frygtelige budskab; men ikke nok med det, der var lige kommet underretning om, at fru Eli Jessen, mor til et af børnene og lærerinde på Duborg-Skolen, var blevet dræbt af en bombe, der var faldet på deres hus i Højgade. Fortvivlelsen var stor hos os alle.

Af frk. Frieda fik vi besked på at skynde os hjem, for man vidste aldrig, hvor hurtigt vi fik luftalarm igen, alt var forvirring. Men trods alle advarsler og formaninger gik jeg ned til Højgade for at se på stedet, hvor bomben var faldet, og det var et frygteligt syn. Det var første gang, jeg havde set et hus, der var revet næsten helt væk; det var ikke til at forstå. Vi skyndte os hjem, så hurtigt det kunne lade sig gøre.

Den næste dag i skolen blev der selvfølgelig ikke talt om andet end bombeangrebet dagen før. Kammeraterne og lærere, som var nødt til at blive på skolen, kunne også fortælle om deres oplevelser.

Men efter første time samledes alle elever og lærere i skolens festsal, hvor den i disse tider altid floromvundne fane stod. Der var dyb tavshed og stor sorg at læse i alles ansigter. Bernhard Hansen havde meget svært ved at tale til os den morgen. Men så kom den frygtelige sandhed, som vi alle jo nok kendte, men som vi måske inderst inde havde håbet på ikke var virkelig, at børnene samt to børnehavefrøkener var omkommet og ligeledes, at lærerinde Eli Jessen var død. Der var ikke mange af os, som sang med på morgensalmen, og under morgenbønnen græd vistnok de fleste af os. Vi fik besked på at pakke vore sager og skoleting sammen og stille og roligt gå hjem, for der var ingen undervisning mere den dag.

Begravelsesdagen, den 24. maj, var en meget varm sommerdag. Alle børn, der var spejdere, var blevet bedt om at møde ude på Fredshøjens kirkegård i uniform. En skolekammerat, Ebba Schütt, og jeg fulgtes ad. Som altid var vi trods sorg stolte over at kunne gå i spejderuniform, og endda uden overtøj. Og mærkeligt nok var der ikke nogen, som generede os den dag.

Ude på Fredshøjens kirkegård var der allerede kommet mange, mange mennesker. I runddelen på Fredshøjen stod de små og store hvide kister ved siden af hinanden, pyntet med blomster og kranse, et så trist, men alligevel et så højtideligt syn, et syn, man aldrig glemmer.

Der var mange smukke kranser og blomster. Først mange år efter er det rigtigt gået op for mig, hvor rørende en udtalelse af en ældre dame, der stod bagved os, i grunden var. Tårerne trillede ned ad kinderne på hende, da hun sagde, at hun havde været i sin have og havde plukket alle de blomstrende grene af frugttræerne og lagt dem ved siden af kisterne. „Jeg behøver ingen frugt, de små børn skal have dem, de trænger mere til det end jeg“.

Inden kisterne af spejderne blev båret til børnenes sidste hvilested, sang operasanger Aksel Schiøtz „Sov sødt barnlille ...“ Der gik en hulken gennem hele forsamlingen.

Det er minder, man aldrig glemmer, minder, som ikke behøvede at have fyldt sindet, hvis ikke denne frygtelige krig, som kostede mange menneskers liv, havde været.



1946



1990

Duborg-Skolen Min skole

Jens Andresen

Sådan oplevede jeg skolen fra 1938 til 1944, og jeg skal prøve at begrunde denne opfattelse.

Men lige først et par spredte hændelser fra før denne periode. Min bror og jeg voksede op i den lille landsby Hyllerup med ca. 180 indbyggere. Den tyske landsbyskole var den eneste mulighed for skolegang på det tidspunkt. Vi startede med de gotiske bogstaver og skiftede over til de latinske omkring 1936. Men som forberedelse til at komme på Duborg-Skolen havde vandre lærer Nordentoft, der kom cyklende fra Harreslev, et par dansktimer med os i årene op til 1938. Vi talte altid dansk hjemme og plattysk med de tyske legekammerater i byen.

I Hyllerup har der altid hersket fred med vores naboer, undtagen med et par nazistisk indstillede familier. Dørene var aldrig låste. Især havde vi et hjerteligt forhold til de polske krigsfanger, der en overgang arbejdede på gården.

Med starten i første mellemst fik jeg nu en skolevej på ca. 10 km hver vej, som jeg cyklede i sommerperioderne. Om vinteren kørte vi med toget, men afstanden har aldrig været træl.

Skønt den lange skolevej ofte gjorde det besværligt at deltage i aktiviteter

efter skoletid, var jeg med i skoleorkestret, men skiftede efter et års tid over til spejderorkestret, der under lærer Oscar Niensens utrættelige indsats kom så godt i gang, at vi i 1943-44, på det tidspunkt, da de andre orkestre var opløst, fordi medlemmerne var indkaldt, kunne optræde til foreningsarrangementer. Vi blev ganske enkelt scenevant til sidst.

Spejderarbejdet med patruljemøder, løb, ture og lejre i trops- eller korpssammenhæng står i erindringen som de begivenheder, der huskes, og som befordrede sammenholdet i orkestret. Foreningsarbejdet var nærmest gået i stå af førnævnte grunde, men til gengæld var Duborg-Skolen det naturlige samlingssted. Når rektor Bernhard Hansen inviterede til samvær, mødte hele mindretallet op. Vi hørte sammen som een stor familie.

De aftener, vi øvede med orkestret eller var til patruljemøder, blev jeg oftest i Flensborg om natten. Da overnattede jeg i præstegården i Wrangelgade hos familien pastor H.F. Petersen, hvor jeg nærmest blev modtaget som et medlem af familien. Disse år var nogle af de bedste, jeg husker, med et varmt venskab med Anders Busk Petersen.

Det første fag til præliminæreksamen var skriftlig dansk. Denne dag var samtidig min sidste skoledag. Næste dag skulle jeg stille i Passendorf ved Leipzig, indkaldt til arbejdstjeneste. Dagen før, den 21. februar 1944, blev jeg eksamineret i alle andre fag af rektor Bernhard Hansen. Censor var undervisningsinspektør Bjørnebo fra København.

Blandt mine rejsefæller var Holger Lieb, Leo Math og Erwin Linde. Efter nogen tid fandt man ud af, at vi talte dansk sammen og modtog Flensborg Avis. Een for een blev vi derefter afhørt af en juridisk officer og sendt til andre lejre – en i hver. Her blev vi uddannet i betjening af det tunge antiluftskyts og i slutningen af maj sendt med toget til Berlin.

En af de otte forskellige stillinger, vi lå i, var på Alexander-kasernens eksercerplads. Den lå midt mellem bydelene Siemensstadt og Spandau. I flere måneder i træk blev befolkningen kaldt ud af sengene hver nat af en enkelt Moskito-rekognosceringsmaskine. Ind imellem var der storangreb, især på Siemensstadt, der totalt blev jævnet med jorden.

Gennem flere perioder kom der en gang om ugen en politisk officer til lejren. Hans opgave var det at undervise, det vil sige indoktrinere os i den nazistiske livsholdning.

Da vi så i marts 1945 var på vej mod vest som infanterister for at slås mod amerikanerne, der stod ved Elben, og russerne havde begyndt deres knibtangsbevægelse omkring Berlin, kommenterede en af mine kammerater situationen på følgende måde: Vent bare, når nu Hitler får sat et af sine gengældelsesvåben ind, så skal vi nok vinde krigen.

Om det lyder troværdigt eller ej – dette er ikke en opdigtet historie. Den



Duborg-Skolens festsal. Postkort fra 1930'erne.

fortæller kun noget om, hvilken magt der ligger i en målrettet, psykologisk påvirkning af unge mennesker.

Her kommer jeg tilbage til min indledning. Når vi fra det danske mindretal som 16 årige formåede at gennemskue disse fanatikere og afsløre deres tanker som politisk fatamorgana – vi var jo alene hver for sig, og havde ingen at dele vore tanker med – så har det en forklaring: dels hjemmene og mindretalssammenhængene, dels spejderarbejdet, men især de år vi tilbragte på Duborg-Skolen. At vi havde kraft til at stå imod og så få lod sig rive med (jeg kender ingen), skyldes, at lærerne sammen med rektor formåede at give os den nødvendige ballast i det daglige samvær og ved festlige lejligheder.

På spørgsmålet hvor jeg havde gået i skole, har jeg altid svaret: Duborg-Skolen, Danmarks bedste skole under krigen, og det står jeg stadig ved.

Der kunne være mange detaljer at drage frem ved et skolejubilæum som dette, men jeg vil fokusere på den kendsgerning, at vi blev bevaret fra at falde for den nazistiske livsholdning, der bygger på en falsk forståelse af tilværelsen. Det skete ikke ved antinazistisk propaganda, men ved en stille formidling af det nordisk, kristne menneskesyn. Der er virkelig meget at takke vore lærere fra dengang for. Det formåede de.

Fra tiden i Berlin har der brændt sig et spørgsmål fast i mig: Hvorfor slår mennesker hinanden ihjel, ja slakter hinanden, som de gjorde dengang? Af

dette kan afledes et andet, som lyder: Hvorfor er det så svært bare for to at leve i fred med hinanden?

I de fem et halvt år, krigen rasede, mistede gennemsnitligt 25.000 mennesker livet – hver dag – i ca. 2.000 dage i træk på en voldelig måde.

Med humanistiske betragtninger kommer vi til kort, når vi skal vurdere disse perspektiver. Lad os hellere spørge den levende skaber i Hans levende ord. Her møder der os en verden, hvor begreberne i mange henseender er vendt på hovedet. Eller er de? Mon ikke det er vore begreber, der i vor uvidenhed om de indre sammenhænge i tilværelsen, er vendt på hovedet?

Tilbage til Berlin. Var der nogen forskel på Berlin i september 1939 og i maj 1945? Der var ingen forskel! Maj 1945 var „forprogrammeret“ i september 1939. Den sindets forhærdelse, der fandtes i 1939, måtte medføre ruinerne i 1945.

Alle mennesker taler om fred. Kun den, der kender til den hjertets fred, der stammer fra forligelse med den levende skaber, ved, hvad fred er. Den afhænger ikke af ydre begivenheder. Hvor den findes, er det andet spørgsmål, der blev stillet, løst, for samtidig med, at jeg er forligt med Ham, er jeg forligt med min næste. Og der indtræffer en glæde over at „alle ting er vel“, som ikke kan ødelægges af noget i den ydre verden.

Sammen med en tak for det, skolen har betydet for mig, vil jeg udtrykke det ønske, at der må findes en ny stab af lærere, der er i stand til at gennemskue tidsånden og udstikke kursen ret for en ny generation af elever.



1946



1990

Anderledes hverdag

Hanna Petersen

For et barn på otte år er krig et stærkt abstrakt begreb. Man kan ikke forstå det, og dog er man bange. De voksne vil helst ikke tale om det, men man kan se, at det er meget slemt. At vores far måtte trække i en uniform, som fyldte ham med afsky, at han måtte lade os, sin familie, blive alene tilbage – hvordan kunne det dog ske?

Hverdagen blev anderledes, også i forhold til vore legekammerater i gården. Vi, der gik i den danske skole, blev ikke som de indoktrinerede til at se krigen som noget stort. Det gav et skel, men i det store og hele var forholdet mellem vore tyske nabobørn og os „Speckdänen“ godt. Vi var jo så optaget af de mange ting indenfor det danske foreningsliv, så der var grænser for, hvor meget samkvem med dem, det blev til.

Jeg var blevet spejder, og det blev jeg meget glad for at være. Samværet med mine spejderkammerater og vore ledes måde at bibringe os Baden-Powells ideer fik stor betydning og har det stadig for mig i mit senere liv. Vi gik til spejdermøder i „Hjemmet“ i Mariegade, og det blev vi ved med, også da vi i krigens sidste tid måtte have to briketter med – ellers var der nul varme.

Min skolegang begyndte i den danske kommuneskole i Duborggade, men i begyndelsen af 1940 blev vi flyttet til Duborg-Skolen. At der var trængsel, når to skoler skulle slås sammen i een bygning, siger sig selv. Alle



Mindestenen på børnehavebørnenes grave på Fredshøjens Kirkegård. Stenen er skænket af Peter Schannong, tegnet af P. P. Friis, afsløret søndag den 12. december 1943. Foto Jens Peder Meyer.

rum fra kælder til kvist måtte tages i brug. Men skoledagen var noget, jeg så hen til, og aldrig var jeg ked af at skulle i skole. Desværre måtte jeg ofte forsømme på grund af sygdom. Det medførte, at jeg kom på rekreation på „Helsehjemmet“ ved Sdr. Vilstrup. Der er mange børn, der har nydt godt af et ophold her under Maren Sørensens kærlige omsorg.

Hverdagen derhjemme kunne være streng, når vi havde opholdt os i beskyttelseskælder det meste af natten. Især gjaldt det de sidste tre krigsår. Så var det med at komme i seng i ordentlig tid for dog at få nogen søvn. Vi ikke just sultede, for vi var en stor familie, og så var det lettere at få rationeringsmærkerne til at strække til. Dertil kom, at sommerferierne i Danmark gjorde det lettere for os at stå vanskelighederne igennem. Og dertil fik vi i skolen den forhadte levertran, som sammen med frokostmadderne gjorde sit til, at vi klarede os relativt godt. Levnedsmiddelpakkerne fra gode venner i Danmark hjalp også til at gøre den daglige kost lidt rigeligere og mere sund.

Krigen gik dog ikke vores dør forbi. Min far kom godt nok hjem igen

efter nogle måneder. Men så blev min bror Henrik indkaldt, kun sytten år. I lange tider hørte vi intet fra ham, idet han rejste rundt som kurér.

Også vi måtte give vore ofre. Den 19. maj 1943 står som den sorteste dag i min erindring om krigstiden. Min lillebror Kalle var blandt børnehaven Ingridhjemmets børn i Batterigade, der blev bombedræbt – og samme dag blev også min morfar dræbt.

En dag, der også har brændt sig ind i min bevidsthed, var den dag, da Duborg-Skolen blev beslaglagt til også at huse flygtninge. Heldigvis var vores skønne festsal gået fri. – Den var der simpelthen ikke. Vores pedel Christian Juul – i daglig tale kaldt „Julemanden“, havde sørget for at barrikadere salen så godt, at ingen fra de tyske myndigheder fandt den.

Vi kunne ikke undgå at se, hvad der foregik blandt flygtningene, se, at der også var alvorligt syge og døende imellem, se de sorte kister blive båret ud. Nu måtte de undgælde for den vanvittige krig, de i begyndelsen måske havde hilst med så stor begejstring.

Men den 4. maj 1945 kom så endelig budskabet om, at tyskerne havde overgivet sig i Nordtyskland, Danmark og Norge.

Far havde siddet med hovedet næsten helt inde i radioen og hørt det, og den 5. maj så vi så de første engelske soldaterbiler køre ned ad Slesviggade. Mange var bange for, at det var russerne, der kom; der var jo en stor stjerne malet på de engelske jeeps.

Krigen var forbi, og den 5. maj var vores festsal igen i brug til morgen-sang, der vel aldrig har lydt mere inderlig og glad – men dog med en tone af vemod, når vi så på vort florumvundne flag og måtte tænke tilbage på det, der var sket i de mørke krigsår.



1946



1989

På Helsehjemmet

Wilhelm Dierking

Der er en begivenhed, som ikke står i direkte forbindelse med Duborg-Skolen, som jeg aldrig kan glemme. Det drejer sig om dagen den 19. maj 1943.

På den tid var jeg rekonvalescent i Helsehjemmet ved Sdr. Vilstrup Strand sammen med andre skolebørn fra Flensborg, Slesvig og Tønning.

Plejemor Maren Sørensen og hendes stab og alle børn startede dagen som sædvanlig med morgensang og bøn. Jeg husker tydeligt, at det denne morgen var „Den signede dag med fryd vi ser“. I hele min skoletid har jeg haft på fornemmelsen, at lydstyrken steg betydeligt, når vi kom til sidste vers, hvor vi sang „Så rejse vi til vort fædreland“. Jeg tror stadig, at vi gjorde det i erindring om vore årlige rejser til fædrelandet Danmark i vore sommerferier. At Grundtvig havde en helt anden fortolkning, blev jeg først klar over mange år senere.

Maren Sørensen, som alle kun kendte under begrebet Plejemor, har altid stået for mig som en „respektperson“ af ganske særlig karat. Hun var stor, kraftig, med håret redt stramt tilbage, streng i sin opfattelse af opdragelse, men samtidig en kærlig kvinde. Hun tronedede under spisningen altid på en stol ved ydervæggen på en forhøjning, således at hun kunne overskue hele spisesalen. Det, jeg havde bidt mest mærke i, var hendes hænder. De var så store, at jeg hverken før eller siden har set mage til.

»Plejemor« Maren Sørensen (1882-1957) virkede som sygeplejerske og præst i Valsbøl fra o. 1920. Som leder af Børnenes Helsehjem ved Sdr. Vilstrup strand blev hun gennem årene plejemor for omkring 8000 børn fra Nord- og Sydslesvig.



Børnenes Helsehjem, Sdr. Vilstrup strand.

Denne skæbnesvangre 19. maj 1943, om aftenen ved spisetid, svigtede Plejemors stemme for første gang. Hun bekendtgjorde, at Flensborg var blevet angrebet af flyvemaskiner, og at en bombe havde udslettet børnehaven i Batterigade med alle børn og hele personalet. Tårerne løb ned ad kinderne på plejemor og hele staben. Der blev meget stille denne aften; der blev ikke spist op, og der kom ikke, som der plejede, bemærkningen at hvis vi ikke tømte fadene, kunne vi ikke få solskin næste dag. Alt blev anderledes denne dag den 19. maj 1943.



1945



1990

Til og fra skole

Hans Heinrich Nissen

Min fader Carsten Nissen og min moder Dora, født Schneider, blev gift i begyndelsen af 1910. Farfar stammede fra Kolding-egnen, og der blev kun talt dansk i mine bedsteforældres hjem i Harreslevmark. Da min ældste søster Käthe skulle i skole i 1922, var der derfor ingen tvivl om, at det skulle være i Harreslevmark skoles danske klasse.

Siden 1920 havde Heinrich Duggen, min far og flere andre arbejdet på at få oprettet en dansk skole i Harreslevmark. Da dette ikke kunne gennemføres (Duggen kunne som enemand i kommunerådet ikke få flertal for sin idé), oprettede han i første omgang en frivillig danskklasser i sit hjem. Her blev der undervist i dansk om eftermiddagen for børn og om aftenen for voksne.

Duggen blev dog ved med at stille andragender om en eller flere danske klasser ved den ellers tyske kommuneskole, og i 1922 lykkedes det ham, så min søster kom altså i denne klasse og fik lært at tale dansk, så hun fire år senere kunne være med i undervisningen på Duborg-Skolen.

Også min søster Anni, født i 1919, nåede at komme med i denne meget specielle undervisning på den tyske skole. I 1926 kronedes så mange års slid og kamp med, at den danske privatskole i Harreslevmark blev oprettet. Mine forældre sørgede omgående for, at Anni blev flyttet dertil.

Både mine forældre, men også de andre mænd og kvinder med den stoute

Duggen i spidsen, blev tit og ofte udsat for de værste beskyldninger. Indstillingen i den tyske befolkning var ganske simpel den, at afstemningen i 1920 havde fundet sted, og nu ville befolkningen i Harreslev ikke høre mere fra de mennesker, der havde stemt dansk. Grænsen lå fast, og ingen diskussion mere om danskhed i Harreslev. En sådan indstilling var man indenfor danskhedens rækker ingenlunde indforstået med, så man kæmpede med næb og kløer for sine rettigheder. Den Slesvigske Forening blev stiftet, ungdomsforeningen kom igang, kirken holdt gudstjenester og meget mere.

Da det danske foreningsarbejde var i god gænge, var man nødt til at finde et sted at være. Man blev i Harreslev enig om at købe den gamle kro og indrette den til formålet. Min far blev sammen med Niels Kjems og Heinrich Duggen de formelle ejere af stedet.

Min søster Dora kom i skolen i Thomasgade i 1932, og jeg startede samme sted i 1936. Inden havde vi besøgt den danske børnehaven, der befandt sig i samme bygning.

Hjemmesproget hos os var plattysk, så det var nødvendigt at lære det danske sprog i børnehaven for at kunne følge med i den senere skoleundervisning.

Fra min skoletid i den danske skole i Harreslevmark vil jeg nævne et par enkelte episoder:

Hitler havde jo som bekendt overtaget magten, så det var nazisterne, der havde regimet alle vegne, og disse var ikke venligtsindede over for os, der gik i dansk skole. Det betød, at vi tit måtte snige os i skole for at undgå voldsomme slagsmål med hitlerjugenddrengene. Vi var i reglen underlegne, da vi var de få.

Som så tit blev jeg en morgen slået til blods. Da min mor ikke var hjemme, var det i første omgang min tante, der tog affære og fulgte mig til skolen efter slagsmålet. Men hun fik en slem medfart, da hun overfor en tysk lærer, vi mødte på gaden, gjorde denne opmærksom på den behandling, jeg havde fået.

Flere gange prøvede vore forældre at klage til den tyske skoles rektor, men også dette hjalp intet.

En dag sendte min mor mig til gartneren for at hente nogle blomster. Flere tyske drenge fik fat i mig, tævede mig grundigt igennem og ødelagde blomsterne.

Fem – seks hitlerjugenddrengene snuppede mig en dag og satte mig til at rense den ene af drengenes kaninstald. De truede mig med en revolver, så jeg kom igang i en fart. Efter at have åbnet lågerne til kaninerne, satte jeg

disse på jorden og begyndte udmugningen. Kaninerne stak af, og de tyske drenge prøvede at indfange dem igen. Mig glemte de i farten, så jeg stak af. Denne formastelige handling glemte de mig aldrig, så forfølgelserne blev værre.

Godt var det, at den danske sygeplejerske, søster Erna, kom i vort hjem. Hun kunne tit sætte plaster på de sår, vi havde fået.

Under hele krigen var det meget sløjt med kosten. Tit blev vi ikke mætte, så alle vore bestræbelser gik ud på at skaffe madvarer. I en sådan anledning var mor og jeg taget på landet for at hente æbler hos nogle bekendte. I en stor kuffert bar vi disse hjem. På vejen mødte vi en hitlerjugendpige, der fandt det for godt at sparke denne kuffert i stykker. Kufferten gik op, og æblerne landede på jorden. Min mor blev gal og gav pigen et par ordentlige lussinger, hvilket havde til følge, at pigens mor kom i vort hjem for at true os med klage. Mor henviste til, at vedkommende dame jo for ganske få år tilbage også havde tilhørt det danske mindretal. Skulle mor møde hos borgmesteren til forhør, ville hun sikkert meddele denne dames tidligere forhold til det danske. Der kom ingen klage.

I 1940, efter fire års undervisning i Harreslevmark, kom jeg til Duborg-Skolen. Vejen fra Harreslevmark til Riddergade var lang, og vi gik i reglen til fods. Vi prøvede dog, så vidt det kunne lade sig gøre, at følges ad, så vi kunne hjælpe hinanden og dermed afværge mange slagsmål.

En dag på vejen hjem fra skolen blev Harald Duggen og jeg angrebet af en flok drenge i hitlerjugenduniform. Vi to var alene og kunne kun klare os ved at prøve at løbe fra dem. De kastede med sten efter os, og Harald blev ramt i hovedet. Han blev fuldstændig desperat, stoppede op og råbte i vilden sky, at alle nazister burde hænges og kastes på møddingen. En sådan udtalelse i al offentlighed var meget farlig, ikke mindst for vore forældre. Kvitteringen kom også ganske omgående. Ved en fejltagelse var det mig, der fik skylden for disse ord, og mine forældre blev beordret til at give møde hos borgmesteren, der var byens nazistiske leder. Her fik de at vide, at en gentagelse kunne betyde en afstraffelse, der med sikkerhed nok skulle få munden lukket på os. Bange for noget sådant talte min mor med mig om sagen. Jeg forklarede hende, dog uden at fortælle, hvem der var årsagen til hele denne sag, at det ikke havde været mig, der havde tabt besindelsen. Der skete heldigvis ikke mere i denne noget farlige affære.

Også vores forældre havde problemer på deres arbejdspladser. Tit blev de opfordret til at tage os børn ud af de danske skoler. Mange fulgte af angst disse opfordringer, men nogle holdt ud. Min far var brænder på teglværket Kathrinegården i Harreslevmark. Også her måtte han fra tid til anden lide under mesterens og medarbejdernes chikaner. En dag, han kom hjem,

fortalte han, at mesteren havde forklaret ham, hvor stærk Tysklands luftvåben var: „Hvis alle tyske fly kommer i luften på een gang, vil det være nødvendigt, at gråspurvvene går til fods!“

Tegloven på teglværket skulle tilses dag og nat, så min far delte arbejdspladsen med en kollega. Også denne var nazist og opfordrede gang på gang min far til at tage os ud af den danske skole. Små chikaner var altid på dagsordenen.

En dag fortalte min far, at nu var min skolekammerats far, Richard Duggen, smidt ud fra sin arbejdsplads på marineskolen i Mørvig, og at han måtte regne med at blive indkaldt til militærtjeneste. Man havde kaldt ham for „politisch unzuverlässig“. Sådanne mennesker kunne man ikke have gående på en tysk marineskole. Selv om Duggen var invalid (han havde kun eet øje), kom indkaldelsen omgående.

På teglværket var der også beskæftiget russiske krigsfanger. Disse boede i en elendig barak og havde det ikke særlig godt. Tit kom de om natten op på ovnen for at få en snak og om muligt nogle kartofler fra haven, som far havde med til dem. Hjælp til krigsfanger var strengt forbudt. Selv om vi heller ikke blev rigtig mætte, blev der dog fra tid til anden lidt til disse stakkels mennesker. Vi var jo en slags selvforsørgere og havde egen have med både kaniner og høns.

En jul, jeg husker ikke, hvilket år det har været, skulle vi have kaninsteg. Forventningerne var store, og vi glædede os alle til en rigtig festmad. Da far kom til haven for at slagte kaninen, fik han en slem forskrækkelse. Alle kaniner var stjålet. Sorgen var stor, men der var ingen hjælp at få.

Een af vore nærmeste naboer var slem til at chikanere både os børn og vore forældre. En nytårsaftensdag havde det været slemt igen, og vi havde måttet høre de nok så kendte beskyldninger. Harald Duggen og jeg bestemte os for hævn.

Vore toiletter var i baggården og bestod af nogle små toiletrum med store spande, der måtte tømmes efter behov. Nytårsaften læssede Harald og jeg en sådan spand på vores trækvogn og tømte den uden for naboens indgangsdør. Vi hørte ikke meget til ham siden.

På vej til spejdernes nytårsparade på Duborg-Skolen passerede min søster Dora og jeg Harreslevgade. Fra anden sal blev der hældt en spand ned over os, så vi mødte pjaskvåde til denne årlige begivenhed.

En dag tog Anders Busk Petersen mig på vejen hjem fra skole med op at køre på sin cykel. To mand på en cykel var også forbudt dengang. En politibetjent stoppede os og spurgte Anders: „Wie heißt du?“ „Anders“! svarede Anders troskyldig. „Ja wie anders?“ spurgte politimanden arrigt. Inden sagen blev afklaret, var manden blevet rigtig arrig og truede med det

værste. Sådanne små danskerknægte skulle vel ikke drille en voksen tysk politimand.

Min fars arbejdstid som brænder på teglværket var 12 timer daglig. Dette betød, at vi var nødt til at bringe ham varm mad en gang om dagen. Flere gange fik tyske drenge fat i mig, og udover at de tævede mig, blev i reglen min fars middagsmad ødelagt. Da vore madvarer var rationerede og meget knappe, måtte min mor derfor selv bringe maden til teglværket. Hun måtte så ofte affinde sig med at blive skældt ud som „danske pak“!

Trods alle besværligheder og uretfærdigheder var skoletiden en dejlig tid. Mange gode råd fik vi af vore lærere, så vi kunne undgå de værste konfrontationer med de nazistiske magthavere. Det gjaldt jo om at gå så stille med dørene som muligt.

Som danske spejdere var vi fritaget for at deltage i hitlerjugendtjenesten. Men også her var det ikke altid lige behageligt. Tyskerne kunne kende os på uniformen og var efter os hele tiden.

I slutningen af krigen blev vi drenge indkaldt til „Volkssturmausbildung“ på Skærsbjerg i Angel. Der var ca. 100 drenge i den lejr, så vi få, der kom fra den danske skole, havde ikke meget at skulle have sagt her. Uddannelsen var det ene, men chikanerne fra hitlerjugenddrengene var næsten ikke til at udholde. Også dem klarede vi og håbede på en bedre fremtid, som selv vi børn på daværende tidspunkt kunne øjne.



1940



1990

Fra kommuneskole til Duborg-banke

Johann Nissen

I foråret 1936 begyndte jeg min skolegang i den daværende danske skole i Skolegyde (Schulgasse) i Flensborg.

De første skoleår har sikkert været rolige og fyldt med mange nye indtryk. Dem husker jeg ikke meget fra. Derimod erindrer jeg tydeligt flytningen fra Skolegyde til Duborggades skole.

Vi gik i optog gennem Nystaden, og jeg mener endda med Dannebrog i spidsen.

På den nye skole var vi heldigvis flere, og her kom jeg også ind i spejderarbejdet. Det blev som ulveunge i Skjoldunge troppen for så senere at blive spejder i samme. Her var der et virkelig godt sammenhold, og det kom til at betyde meget for os under hele krigen. De mange indkaldelser gjorde, at vi stadig blev færre og færre, men det ligesom svejsede os mere sammen. I troppen kunne vi tale om vore problemer, kunne udveksle tip om, hvordan vi bedst kunne undgå grupper af Hitlerjugend – og når de havde tævet os, kunne vi få trøst her.

Imidlertid måtte vi også flytte fra Duborggades skole. Militæret overtog den til forskellige formål, bl.a. til sårede, og så måtte vi ud og kom op på Duborg-Skolen i april 1940.

Efter et par dage på den nye skole kom jeg for sent i skole. Det var den 9. april om morgenen, den dag, da tyskerne faldt ind i Danmark. På grund af de mange soldater og køretøjer, der kom gennem byen, mente min mor, det var bedre at vente lidt med at tage op til skolen.

Jeg kom nok henad 9-10 tiden, og her mødte jeg daværende inspektør Dirks, som let bebrejdende sagde: „Nå, Johann, lige begyndt på Duborg-Skolen – og så allerede komme for sent!“

Jeg blev nok lidt overrasket og spurgte, om han da slet ikke vidste, hvad der var sket. Jo, de havde nok lagt mærke til den forøgede aktivitet både i luften og på gaderne, så derfor var han nu på vej ned i byen for selv at overbevise sig om, hvad der var ved at ske. Også dengang lå Duborg-Skolen godt beskyttet deroppe på banken.

Det var også i disse aprildage, jeg bevidst fik det første tydelige indtryk af, at der var noget forkert ved det hele. Vi boede dengang i Åbenrågade, og som 9 års knægt var jeg naturligvis ude på gaden for at se alle de tyske soldater marchere nord på.

Pludselig så jeg midt i en kolonne min lærer fra Duborggades skole, Nicolaj Büchert, på vej mod Danmark i tysk soldateruniform. Jeg husker den dag i dag, at jeg ikke turde vinke eller hilse på ham. Noget var fuldstændig forkert.

Min farbror, som ligeledes var indkaldt, havde lige været hjemme på orlov, i tysk uniform naturligvis, som det jo var hans pligt. Men dette var noget ganske andet: Vores lærer i tysk uniform – og så på vej mod Danmark!

Hjemme fik jeg en snak med farmor om dette her, og hun har både dengang og senere forklaret mig mange sammenhænge. Hun var friser, farmor, men klart dansksindet. Bl.a. var hun tillidskvinde i Den slesvigske Forening og lagde både før og under krigen ikke skjul på sit danske sindelag.

At det også dengang kostede, kan måske følgende lille historie sige noget om:

Farmor var mor til 8 børn. En dag kom der besked fra officiel tysk side, at man gerne ville udmærke hende med „Mutterkreuz“. En betingelse var dog, at jeg skulle meldes over i tysk skole. Selve udmærkelsen var jo ikke det vigtigste, men i en meget dårlig tid betød det bl.a. flere rationeringsmærker. Men de pågældende fik i hvert fald besked om, at for det første bestemte vi selv over vor tilknytning og dermed også min skolegang. Og for det andet: De skulle bare beholde deres Mutterkreuz.

Mange år senere, altså efter krigen, fortalte farmor mig med et glimt i øjet, at en af de første, der efter kapitulationen kom for at bede hende

bekræfte, at de ikke havde gjort nogen af os danske noget ondt under krigen, var bl.a. selvsamme dame, som opsøgte hende angående Mutterkreuz. Overhovedet var det forbløffende at se, hvor hurtigt mange affandt sig med den nye situation. De, som før og under krigen havde været de første og de mest aktive, når det gjaldt om at tæve eller på anden måde chikanere os, var også de første og ivrigste, da demokratiet endelig fandt vej til Tyskland. Og da grænsekampen så for alvor begyndte, var det igen de samme, som råbte højest.

Ja, de klø og andre chikaner, vi blev udsat for, er jeg ikke gået meget ind på. – Lad det være glemt.

En sjældnen gang kunne vi da også gøre gengæld. Jeg husker her en særlig lille episode:

Søndag morgen havde Hitlerjugend ofte møde, appel kaldte de det vist. Det fandt sted i den store biograf Colosseum i Storegade. De kom marcherende med deres trommer og fanfarehorn, og disse instrumenter blev så under bevogtning sat uden for. Men på et eller andet tidspunkt blev alle kaldt ind, og så stod hele pivtøjet ubevogtet. Hvem skulle da også komme der?

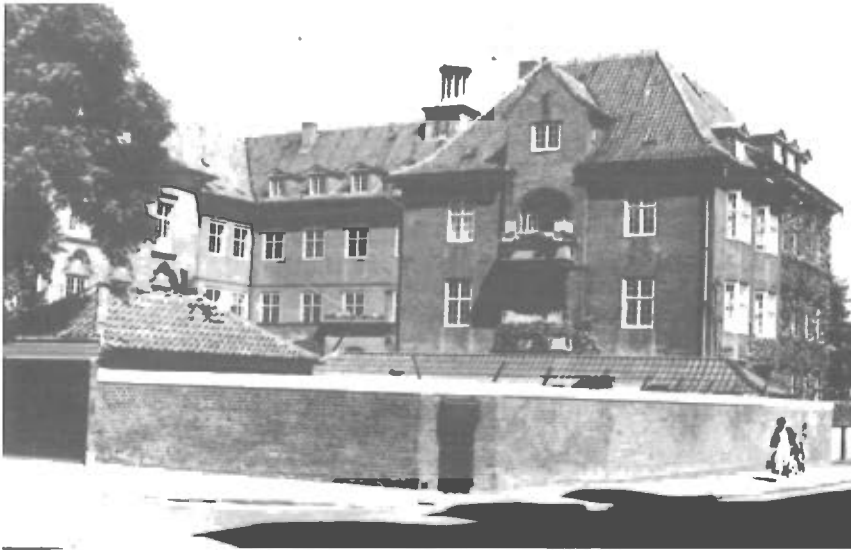
Men vi var tre kammerater, som havde fundet ud af det, og en søndag morgen afpassede vi det rette tidspunkt, snuppede hver en af de store trommer og gik stille og roligt ned til fjorden med dem. Ned til havnens sydspids, et hurtigt kig til højre og til venstre, og så ud i vandet med dem. Men av, min arm, de flød nok så nydeligt og lå og skvulpede rundt derude. Nu var det bare om at komme af sted. Vi hørte da heller ikke mere om det, men nogen i HJ har da sikkert fået en omgang for det. Forhåbentlig har det været nogen, som fortjente det!

På skolen var undervisningen naturligt nok præget af krigen. Det var ikke kun i historietimerne, vi talte om den.

Mange af vore var faldet, og der var næsten ingen af os, som ikke på en eller anden måde var berørt af krigen.

Matematikundervisningen fik nu i hvert fald ikke lov til at lide under forholdene. Det mindes jeg tydeligt. Selvom der var flyveralarm, og antiluftskytset fyrede på livet løs, fortsatte Peder Jensen med undervisningen. Godt nok sad vi i stueetagen, men var dog tit betænkelige ved situationen. Spage hentydninger som: „Det er da meget farligt“ eller lignende blev mødt med et: „Når de flyver så højt, skal de længere ind over Tyskland, og så er der ingen fare for os.“

Der skulle meget til, før vi flyttede ned i beskyttelsesrummet i kælderen, men så fortsatte undervisningen også her. Det er jo så et spørgsmål, hvor opmærksomme vi har været i disse timer.



Duborg-Skolen. Foto fra 1930'erne.

Flere gange blev vi også sendt hjem, når der var forvarsel. Det blev os så pålagt at gå hjem hurtigst muligt. Det var ikke altid, der fulgte en alarm oven på, så med tiden blev vi lidt letsindige.

Her husker jeg særlig den 19. maj 1943.

Vi blev sendt hjem. Sammen med en kammerat, Christian Lorenzen, tog vi i stedet for på en rotur på Flensborg Fjord. Lige over for det nuværende søfartsmuseum var der dengang en bådudlejning. Vi lånte altså en båd og sejlede ud på den skønne fjord.

Men ak, da vi var kommet et godt stykke ud, hylede sirenerne. Flyveralarm! Vi fik travlt med at komme ind, fik båden afleveret og prøvede så at komme hjem til mig.

Ved Nørreport gik den ikke længere. Vi blev standset af politiet og blev sendt ned i beskyttelsesrummet ved siden af Nørreport, der hvor nu Stadtsparkasse ligger. Bag ved denne bunker var der et kullager, og kullene lå bag en flere meter høj bræddevæg. Vi fik en plads i bunkeren og ventede så på afblæsningen.

Men så skete det: Antiluftskytset begyndte at skyde, og samtidig faldt bomberne rundt omkring. Resultatet var bl.a., at den høje bræddevæg væltede, faldt ned over bunkeren og med den alle kullene. Strømmen svigtede, folk brød ud i panik, og alle ville ud. Heldigvis var der ingen tilskadekomne.

Christian og jeg blev skilt ad, og jeg søgte tilflugt på Duborggades skole. Her var Hugo Halvas's forældre pedeller, og Hugo og jeg var klassekammerater.

Jeg fik sundet mig lidt, og så gik det ellers hjemad.

Sporvognene stod stille med sprængte ruder og nedfaldne ledninger, gaderne var oversåede med glas fra ituslåede vinduer, og luften var mange steder fyldt med røg.

Mor var hjemme sammen med min farmor og faster, og vi var naturligvis glade for at se hinanden sunde og raske – men så kom tragedien.

Farmor og faster arbejdede dengang på chokoladefabrikken, og i tilfælde af luftalarm skulle de benytte beskyttelsesrummet på den nærliggende fiskefabrik. Det gjorde de også den dag.

De sad i kælderen ved siden af den, hvori alle de mange danske børnehavebørn dræbtes.

Mange havde prøvet at hjælpe, men alt var forgæves. Ens egne oplevelser blev overskygget af disse mange børnehavebørns meningsløse død.



1941



1990

Fra nogle af mine enemærker i Flensborg og Harreslev

Johannes Busk Petersen

„Det er naue galt kø'en børn, De hæ' Fru Pastor – og gehorsom æ'de sgu“. En gammel mutters djærve ord til min mor om os seks søskende. Af nogen misundt eller i hvert fald betragtet som en hel klan, der kommunikerede så at sige gennem minespil. Og sandheden var jo, at der var 10 års spredning i alder. Min rolle var lillebrorens, lille Hannes, en af de tre små, som de tre store tog sig af opdragelsen af, men også med usigelig kærlig omsorg for.

Det er strengt at skulle være udadelig som præstesøn, ja, tilmed dansk præstesøn, og som lillebror altid at blive sat på plads og sammenlignet med sine store søskende. Det betød, at jeg som barn søgte mange ensomme veje – for at være mig selv og kæle for mine vidunderlige dagdrømme.

Vi var en uhyre privilegeret familie, socialt set, men en af de dyrebareste gaver, vi fik med hjemmefra, var at vise alle ærlige mennesker respekt.

Jeg er født i Harreslevmark og voksede mig større fysisk set fra mit femte år med base i Wrangelgade 14. Pompøst at være benådet med to hjemstavne, og Harreslevmark vendte jeg tilbage til hver uge, når jeg cyklede til sløjld hos Niels Kjems, som lærte os respekt for værktøj og træet, ja, mange andre materialer. Der fik vi lov til selv at vælge, hvad vi ville lave, men Gud nåde os, hvis vi ødelagde noget. Jeg mindes een af mine kammerater fra

Harreslevmark, der pjattede med en stump træ og blev forfulgt med frygtelig vrede af Niels Kjems langt ind ad vejen mod Flensborg. Men Niels Kjems var et dejligt renfærdigt menneske for en knægt som mig.

Jeg startede i den såkaldte kommuneskole nede ved Nørreport under rektor Heinrich Fischer og med Hermann Tychsen som klasselærer, indtil han blev indkaldt. Min ransel var imiteret abeskind eller lignende, stivet af med pap. Vi lærte os forskellige skriftsprog på skrigende tavler og i den syrlige stank af fugtige svampe. Egentlig var skolen grå, men alligevel dejlig, ikke mindst på grund af de kammerater, jeg fik nede fra Nørregade og Aabenraagade-kvartererne.

Og mutter Ingwersen som kyllingemor for klassen. På Duborg-Skolen fik vi frøken Ottosen som klasselærerinde, og det blev spændende for mig bl.a. at komme til at synge i kor med min sopran. Jeg fik desuden Mogens Bernhard Hansen som sluf i mange retninger, og vi optrådte på slap line i mangt og meget. Bl.a. lavede vi et fingeret flyverangreb med ral fra altankasserne og siden med hans legetøj på et drivhus nede i deres have ved Kongegade.

Da det ikke længere var sjovt nok at knalde drivhusruderne fra afstand, begyndte vi at kaste ting og sager efter folk på gaden. Den fest sluttede med, at en Schupo i fuld ornat, d.v.s. med lange sorte støvler, skrånem, pistol og knippel og sin mærkværdige hjelm ringede på døren og forklarede fru Bernhard Hansen, Kirsten Hansen, min gudmor – en af mange – at det drejede sig om Ein dicker und ein dünner. Mogens var førstnævnte, og jeg var en mager hund efter at have ligget lang tid på Sankt Franziscus hospitalet efter en nyrebækkenbetændelse.

Det var en grusom tid på dette katolske hospital i Dorotheagade. Det var nonner, der var plejepersonale, og ikke kun var jeg totalt isoleret fra at endog snakke med min familie, når de dukkede op uden for vinduerne, men vi blev behandlet sygeligt umenneskeligt, bl.a. indgik tærsk med det reb, de havde om livet, i straffe for en eller anden ting. Jeg mindes en af drengene på stuen, som ligefrem krøb i sikkerhed inde under sin seng.

Men Dorotheagade og også Sankt Franziscus fik stor betydning for mig i den sidste del af krigen. De hørte til min avisrute for Flensborg Avis. Jeg nød det ubeskriveligt at skulle stille i trykkeriet og hente aviser – bl.a. på grund af trykker Meyer, min klassekammerat Sonjas far, der var et varmt og dejligt menneske. Han lod os ofte vente på grund af tekniske vanskeligheder på det gamle trykværk, men jeg lærte at spille Sösti – Sösti, 66, stjal en enkelt cliché med et smukt motiv og blev indført i frodige, sjofle plattyske viser. Således rustet kunne jeg begive mig ud på avisturene, der rummede det særlige, at de som regel – på grund af mørkelægningen –

foregik i buldrende mørke og kunne ske „efter forholdene“, d.v.s. i givet fald med aflevering af aviserne først dagen efter, såfremt der var luftalarmer etc. Jeg er aldrig blevet antastet; beboerne i husene kunne vel kende mig på trinene. Alle bygningerne var forsømte, og eneste udsmykning var så at sige plakaterne om „Pssst Feind hört mit“ og „Kohlenklau“ – der lignede henholdsvis Humphrey Bogart og en engelsk arbejder.

På min rute havde jeg en fast kreds af venner og velgørere: Fru Anna Lieb, som iøvrigt gav mig sin savnede søn Haralds sandfarvede habit i gabardine til brug ved min konfirmation – i 1946, inden jeg skulle på Herlufsholm kostskole. Skræddermester Petersen i Borggade syede den om til mig, og den blev farvet mørkeblå hjemme i gruekedlen. Men oh skræk og ve: da jeg ville prøve den på selve konfirmationsdagen, var den farvet vidt forskellig i henholdsvis jakke og benklæder, så jeg blev i stedet konfirmeret i det maksimaltøj, sribet let, som jeg på linie med de øvrige konfirmander havde fået på skolen.

Nå, tilbage til Dorotheagade. I huset efter fru Lieb boede så Emma Muhl, L.P. Christensens søster, og i lejligheden på samme afsats Agnes Rohde.

Jeg støjede rimeligt i den trappeopgang, så jeg ofte fik dem frem i døren med en småkage til det guddommelige barn (mig) og en samtale. Jeg bryster mig den dag i dag af, at disse to kvinder vel kappedes om min gunst. Men Agnes Rohde havde den trumf i ærmet – eller rettere brystet – at hun kunne synge. Og gjorde det for bl.a. mig. Det var så formidabelt, at jeg fortalte det til mine medbude, og en dag fik jeg følgeskab på min rute af den altid humørfyldte Gerhard Jørs. Som en anden Sprechstallmeister fik jeg Agnes Rohde tryllet frem i døren og udvirket, at hun gav en forestilling for Gerhard og mig. På hendes repertoire fra sangforeningen var bl.a. ting som „Når fjordene blåner“ og andre pompøse værker. Jeg tror, at vi nød det lige meget alle tre.

Og så Sankt Franziscus igen: Min mor havde af en af overlægerne fået diskret at vide, at der lå en dansk dame, en gestapofange, på hospitalet. Det var fru dr. Hansen, der som sin mand, der havde været dansk garnisonslæge i Haderslev, var gået ind i aktiv modstandskamp mod den tyske besættelsesmagt i Danmark, var blevet taget og frygtelig forhørt på Staldgården i Kolding. Jeg fik at vide af min mor, at jeg vel kunne liste mig til et ekstra eksemplar af Flensborg Avis og lige så stille gå ind til fru dr. Hansen med det hver dag på min rute. Jeg var vel 12 år og vakte ikke opmærksomhed.

Hun glemte det aldrig – som hun beskrev det: det, at den lille knægt dukkede op som et livstegn og stak en kold næve med avisen ind under dynen til hende.

Jeg var krigsbarn som de andre, og det prægede alt. Livet var alvor, og alle søgte veje for at komme igennem. Som genbo i Wrangelgade havde vi et NSDAP-Ortsgruppenstille, der så at sige dag og nat vajede med hagekorsbanneret og var base for mange aktiviteter. Bl.a. for de depoter, der blev samlet ind, f.eks. af ski til vinterkrigen i Rusland. Skråt over for os boede de danske familier I.C. Møller og advokat Johannsens – jeg gik i klasse med Harriet. Mine søstre og jeg legede tit med dem, og da vi ikke havde noget beskyttelsesrum i Wrangelgade 14, søgte vi over i kælderen hos dem – såfremt vi kunne nå det, inden flakskytsene havde taget fat, og det blev for farligt på grund af de glødende splinter.

Vi havde endog vore særlige pladser og sovemuligheder der. De sidste dage af krigen var I.C. Møllers hus lukket af, og jeg husker, at vi i stedet valgte at søge ly i NSDAP-husets kælder. De bød os om ikke velkommen, så dog ind i sikkerhed, og der var bl.a. en højtstående marineofficer, som formentlig skulle have været på sit skib eller i Mürwik. Et lille barn vågnede op, så ham, og nåede at sige: Papi, bist du wieder da, inden moderen fik tisset det hen.

Iøvrigt fik min far mig sat på den opgave den 5. maj 1945, at jeg skulle stikke den gamle grå flagstang, der havde ligget på vort loft siden Arilds tid, ud af vinduet og flage med et stort Dannebrog. Det gjorde jeg ved hjælp af en gammel tøjsnor. Alt var fest, inden en britisk militærpatrulje lynsnart fik mig til at stryge det danske flag igen. De skulle ikke have ballade med nogen som helst form for demonstrationer.

Flensborg var jo iøvrigt endt som rigshovedstad, hvorfra Dönitz søgte at regere de sidste tropper, og i Mürwik sad både han, Himmler og andre. I Meierwik lå den polske general Anders' sortuniformerede tropper, udvist af England, og drog på togter med noget nær plyndringer i omegnen. På de forskellige skoler lå bl.a. estlændere, letter og litauere hver for sig, og som spejdere havde vi samkvem med dem. Jeg havde oprindelig været ulveunge, taget mange duelighedstegn, men fik den hårde dom af min mor, at jeg måtte holde op. Jeg var en dag sendt i byen for at hente nogle ting, med en pengepung og et net, var faldet indenfor i børnebiblioteket på Flensborghus, hvor jeg nød ubeskriveligt at komme, og kom hjem uden pung og net. Min mor fandt, at jeg var for splittet til både at illudere som en rask ulveunge og en døgenigt. Nå, men jeg blev spejder, da jeg havde nået de 12 år, kom i Hejmdal troppen og med i orkestret. Det gav mange oplevelser som øveaftenerne i kælderen under Sundhedstjenesten i Stuhrs Alle, køreture med kørselstjenestens hvidmalede, okkuperede biler over hele Sydslesvig og til frihedsfest i Gråsten maj 1946. Jeg blev dømt til at bo hos bankdirektør Nissen, selv om jeg var indbudt til at tage med familien



Skoleklasse fra den danske kommuneskole i Duborggade på skovtur til Frueskoven med lærerinde Kathrine Ingwersen – 1941.

Petersen til Nakken i Dalsgaard. Den unge pige i huset fik besked om at lukke mig ind og vise mig mit værelse. Hun hadede mig for det – havde vist noget i gang med en garder – og jeg hadede hende – helt ufortjent – fordi jeg skulle holde mig i nærheden af hendes skørter.

Vi var den sommer også på jamborette på Ermelunden ved København. For første gang havde vi fået lov at komme med de sydslesvigske ferierejser til Danmark – det var eneste mulighed for at komme over grænsen på det tidspunkt for os, og jeg nød iøvrigt at være ferie barn netop på Nakken.

Med i Hejmdal var også Nis Petersen og Christian Hansen, begge hjemvendt fra krigen, men de forlod os i utide, antagelig fordi vi var dem for barnlige. Hejmdal havde et stort telt til hele banden, og vi øvede os bl.a. samlet i det, som var det selve Valhalla, vi truttede i. Iøvrigt stod orkestret sig fint i sammenligning med de øvrige. Hans Futtrup havde overtaget taktstokken. Musikalsk var jeg ikke blot et barn af min familie, min far kunne som håndværkersøn gruelige viser, som min farfar, typograf M.C. Petersen, Aabenraa, i sin tid havde lært på valsen, og fra min mors side fik vi lært så at sige hele Højskolesangbogen, Den blå Sangbog og salmerne ikke at forglemme. Min far sang glad og gerne bl.a. til arrangementer, man var med til, såvel kirkelige som folkelige. Ikke altid særpræget smukt, men

altid rent og af hjertet. Vi spillede alle seks på forskellige instrumenter, og jeg på violin, fordi de fire søstre nu havde erobret klaveret. Jeg startede hos lærer Oscar Nielsen, som før min tid havde ledet Hejmdal-orkestret inspirerende. Senere fik jeg undervisning af Walter Lange, der boede i Borgerforeningen på Holmen, og sidst af en rigsdansk musiker, Johan Nielsen, der var kommet til Flensborg sammen med en kollega fra Odense for at spille i symfoniorkestret.

Det var de dage, hvor etuder og øvelser var alfa og omega. Jeg øvede mig ikke flittigt, og Johan Nielsen klippede tålmodigt mine negle på venstre hånd hver uge, for at jeg kunne tage det rigtige greb. Det var jo et afslørende bevis på mine manglende øvelser, men jeg elskede at spille efter gehør i stedet. Iøvrigt lærte han mig at gå og vippe med hænderne for at få bløde håndled til at udøve den ædle kunst og sagde, at hårdt arbejde, som for eksempel med redskaber, var ødelæggende for smidigheden. Det fortalte jeg så min mor, da jeg skulle lave havearbejde derhjemme, men se, om jeg slap for at trælde af den grund?

Jeg gik lange veje for at blive klippet af danske frisørsvende, der havde fundet arbejde i Flensborg, bl.a. i Angelbogade. Det var naturligvis farligt, fordi jeg dermed med frisuren og også de pludderbukser, jeg havde fået i Danmark, lyste i gadebilledet som et provokerende fremmed, dansk element, set med hitlerjugends og andre tyske øjne.

Men så gik jeg over til at få faconsnit, klippet af Nietsche i Storegade, og iøvrigt var krigen holdt op. For at blive den fuldendte kavalier, meldte jeg mig ind i Tanzschule Domsch i Toosbüygade, og da han som følge af krigen manglede store drenge, fik jeg lov at komme på et voksenhold. Det var i de dage, danselæren lød på Tuchfühlung. Min dame var en virkelig barmfager kvinde, og jeg tænkte på uhyre frække ting med hende, medens jeg sveddryppende forsøgte at holde tempo og stil til en håndoptrukken gramofons hidsige tango- og foxtrot-rytmer. Men trods, eller måske netop på grund af de dejlige bryster lige ud for min næsetip, fik jeg en eksemplarisk fatning – hvad dans anbelanger.

Mit sidste enemærke var mit hjem i Wrangelgade: jeg smuttede frivilligt i seng ved 18–19 tiden om aftenen. For at kunne stå op med fuglene ved 3–4 tiden om morgenen, hvor hele huset var mit eget. Egentlig skulle jeg læse forsømte lektier, men hvor ofte blev det ikke til en mere spændende læsning, eller til blot at nyde den ubrugte dag og natur? Og således rustet kunne jeg bl.a. begive mig på Duborg-Skolen.

Mine tre år på Duborg-Skolen var helt og holdent præget af krigen og nazismens svøber. Det betød en sporadisk undervisning, præget af koncentrationsmangel og vægt på det danske: som en modvægt i historie og

kultur mod Det tredje Rige. Lærerne måtte give os lange liner, når vi mødte – måske lidt senere end efter timeplanen på grund af at vi havde været i beskyttelsesrum et par gange i nattens løb og måske endog også om dagen efter skoletid.

Undervisningen var autoritær. Vi blev ført op i klasserne af lærerne, stod på række og geled under morgensangen ved 9-tiden i festsalen, hvor vi sang både en morgensang og en fædrelandssang – og rektor Bernhard Hansen ofte måtte give meddelelse om den eller de Duborg-elevers skæbne som soldater: døde, savnede eller sårede, i krigsfangenskab.

I min klasse var vi på mange måder en god, samlet flok. Vi havde Inger Margrethe Ottosen som klasselærer samt til dansk og engelsk – og sang ikke at forglemme. Sonja Meyer, nu Lehfeldt, læste det smukkeste dansk i miles omkreds. Vi blev holdt hårdt til det danske, måtte end ikke snakke plattysk i frikvarterne, men vort vidunderlige Flensborg-dansk med ikke kun egen accent, men også særlige vendinger og ordstillinger, kunne skabe store distancer til de rigsdanske lærere, som ikke forstod, hvorfor vi rødmede og var helt ustyrlige, når et ord som pille blev nævnt i en eller anden ærbar sammenhæng. Vi fik mange tærsk, bl.a. for at vippe på stolene, for at tale plattysk, svare lærerne igen etc. Personligt hærdede det mig godt til mit senere kostskoleliv.

Jeg elskede historie, tegning og sløjd, det sidste fag blev af og til afbrudt for mit vedkommende, fordi jeg skulle rende over til en romfabrikant for læreren med en mappe, som jeg ikke måtte kigge i. Det gjorde jeg så, og på henturen var der to pakker smør, på hjemturen to flasker rom. Rart at vide, men ikke betryggende, og skønt lærerigt, ikke særlig pædagogisk. Vi fik i spisebrikvarteret behårede skibsbeskøjter, gulerodsmarmelade Ramona, til at styrke fysik og tænder på.

Og så blev vi for en stund forvist fra Duborg-Skolen, idet skolen blev taget til flygtningeanbringelse – vi kunne så daglig se lig blive kørt væk over skolegården på en lille kærre. Så blev vi undervist i forskellige hjem, bl.a. et stort rum, der som det eneste til sidst blev fyret op med brunkul, tørv, vi selv gravede i Veding mose, og træ, organiseret videnom.

Det var dejligt efter kort tid atter at kunne vende tilbage til skolens gode rammer. Her oplevede vi så krigens afslutning. En ny tid kunne begynde.

Efter 3. mellem forlod jeg Duborg-Skolen og kom på Herlufsholm kostskole, hvor jeg i 1951 fik min studentereksamen.



1940



1990

Med Duborg-Skolen som hverdagsstøtte

Hugo Halvas

Duborg-skolen

Det at være dansk indebar, at man havde nogle faste holdepunkter i hverdagen. Det var Slesvigs Forening, den danske kirke og den danske skole. Sammen med Flensborg Avis dannede disse institutioner rammen om den sydslesvigske hverdag i krigens år. Efterhånden som de voksne måtte forlade deres familier for at drage i felten, så blev det mere og mere Duborg-Skolen, som var vores midtpunkt. Det var her, vi fik inspiration. Det var her, vi hentede trøst. Det var her, vi fik råd og vejledning. Det var her, vi blev bevidste om vores taknemmelighed. Rektor og lærerne gav os inspiration til at deltage i det danske ungdomsarbejde som f.eks. spejderne, folkedanserne, gymnasterne, ungdomsforeningen og mulighed for at komme på ferie i Danmark.

Feriebarn og hjemmesproget

Hjemmesproget hos min far og mor var i begyndelsen tysk. Min far var arbejdsløs fra det år, han blev udlært som bogtrykker. Han havde kun nogle

få ugers arbejde hos Emil Schmidt, Flensborg Avis og andre firmaer i kortere tid. Mine forældre havde derfor næsten ingen penge til at leve for. Jeg led af underernæring som 4 årig og kom derfor ud til Maren Sørensen i Valsbøl og fik nogle måneders rekreation, hvorefter jeg i sommeren 1934 kom på sommerferie i Danmark hos nogle meget flinke mennesker, som ikke selv kunne få børn og derfor ønskede at adoptere mig. Dette ville mine forældre heldigvis ikke. Under mit ophold hos mine plejeforældre fik jeg som 5 årig den „skøre“ ide, at jeg ikke ville tale tysk med mine forældre. Min mor og far kom i 1935 cyklende på besøg til mit feriested i nærheden af Vejle, og de måtte erkende, at jeg kun talte dansk til dem. Det har jeg gjort lige siden. Min mor, som ikke havde gået i dansk skole, gik til dansk-undervisning og fik ved hjælp af familiejournalen lært at læse og tale dansk. Min far havde også kun gået i tysk skole, men havde lært dansk på kurser. Han havde ligeledes været spejder og var valgt som sekretær for Slesvigsk Forenings 1. distrikt i den nordlige bydel af Flensborg. Vort hjemmesprog blev herefter dansk.

Jeg har været som feriedreng hos mine plejeforældre lige til 1942. Det har for mig været nogle oplevelsesrige år i en lille landsby med egen mølle, mejeri, en møbelfabrik og nogle gårde, hvor jeg altid var velkommen. Jeg kom til at holde af mine plejeforældre, og det var med sorg, at jeg i sommeren 1942 opdagede, at de var blevet tyskvenlige. De var nu flyttet til Århus, og jeg opdagede, at de havde fået et hagekors-emblem. Det var for mig så stor en skuffelse, at jeg ikke kunne tænke mig at komme der mere. Min mor og jeg bad derfor feriekomiteen om at finde en anden ferieplads til mig.

Jeg afbrød fuldstændig forbindelsen med mine plejeforældre indtil året 1953, hvor jeg var på kursus ved Kosangas i Århus og optog forbindelsen igen. Min plejefar blev meget glad og fortalte, at han, som var snedker, havde været med til at bygge orglet til Duborg-Skolens festsal. Han fortalte, at han havde meldt sig til Organisation Todt og var kommet til Frankrig, hvor de (mod hans vilje) puttede ham i den velkendte uniform. Han havde ikke været nazist, men ville ikke tro alt det, som blev fortalt om tyskerne og havde derfor selv villet se tingene med egne øjne. Efter krigen blev han derfor spærret inde af modstandsfolkene i kortere tid. Jeg var glad for, at jeg havde optaget forbindelsen til dem igen, for min plejefar døde få år efter.

Fra 1943 og til 1945 var jeg derfor som feriedreng hos en godsejerfamilie. Her oplevede jeg et helt andet miljø. Det har jeg været taknemmelig for. Godsejeren havde den opfattelse, at når vi til daglig sad på skolebænken, så skulle vi røre os i vor fritid. Derfor måtte deres søn og jeg med ud på

markarbejdet. Vi tjente 3 kroner om dagen, og det var for mig en god lommeskilling. Jeg kunne købe min egen fodbold for det, jeg havde tjent.

1940

Året 1940 er det år, som jeg mindes, fordi det var året med de store begivenheder, som satte deres præg på mig for resten af livet.

Den 9. april 1940

Den 9. april var jeg næsten fyldt 10 år, og jeg husker denne dag så tydeligt. Min far var endnu ikke indkaldt som soldat. Vi kunne høre en del larm fra køretøjer nede fra havnen. Jeg gik derfor ud på gaden og så ned mod havnen, hvor soldater, tanks og kanoner kørte mod nord. Jeg anede ikke, hvad der foregik. Vi var blevet vant til, at der var stor militær aktivitet omkring os. Jeg stod der ikke ret længe, før de tyske børn fik øje på mig og råbte: „Vi erobrer Danmark nu, og din konge bliver sat af tronen.“ Jeg blev chokeret, løb ind og fortalte mine forældre det. De bad mig ikke gå ud på gaden igen. Vi var lamslåede og håbede på det bedste både for Danmark og for os som danske sydslesvigere.

De daglige slagsmål

Det næste, som jeg husker, var, at den danske kommuneskole i Duborggade skulle rømmes den 10. maj 1940, fordi man skulle bruge bygningerne til militære formål. Som barn af pedelfamilien havde jeg en kort skolevej fra boligen og over skolegården til skolen. Kommuneskolen blev flyttet op på Duborg-Skolen og dette betød, at jeg fra nu af måtte gå i skole fra Duborggade til Riddergade. Vejen var ikke så lang, men det havde jeg ikke prøvet før. Et søskendepar fra Duborggade, som havde gået i den danske kommuneskole, blev meldt ud af skolen og indmeldt i den tyske skole. Jeg havde ikke flere kammerater lige i nærheden, og nu fik jeg at mærke, hvordan det var at skulle gå i skole og blive drillet af de tyske børn. Fra denne tid blev det værre og værre med chikanerne fra dem. Mærkelig nok var det de tyske piger, der ophidsede drengene til slåskamp mod mig. Det udviklede sig til en daglig kamp mellem dem og mig, og jeg måtte erkende, at jeg tabte hver eneste kamp i flere år fremover. Jeg var enebarn og havde ingen søskende



Pedelbolig, kommuneskolen, Duborggade 10. Foto omkring 1940.

at støtte mig til. Det kunne ikke undgås, at jeg blev bange for at færdes udenfor den danske kommuneskoles område, når jeg var alene.

En dag, da jeg var på vej hjem fra Duborg-Skolen, blev jeg passet op af de tyske børn, som spærrede vejen fra Junkerhulvej og ned ad Duborggade. Jeg så dem stå og vente, og jeg besluttede, at jeg simpelthen ville løbe lige imod dem af al kraft. De sprang til side, men for så efter mig med råbene: „Dänenpak – Dänenpak“. Nu var jeg dog trods alt kommet igennem deres blokade og nåede hjem i „sikkerhed“ i skolegården. Men så kom reaktionen. Min far og mor var ikke hjemme, og jeg lagde mig hen over vores nedgang til kulkælderen og græd. Heldigvis var de ikke løbet efter mig ind på skolens område, så de så ikke, hvor bedrøvet jeg var.

På grund af slagsmålene med tyskerne var mit tøj altid i stykker. En gang, da det var særlig slemt, blev det for meget for mor. Hun meddelte mig, at hun ville gå til politiet. Jeg blev meget bange. Jeg troede, at hun ville anmelde mig, fordi hun ikke kunne magte opdragelsen. Denne misforståelse har jeg først fået opklaret som voksen. Min moder var hos politiet og havde anmeldt, at de tyske drenge og piger bankede mig, og at jeg havde vanskeligt ved at færdes uden for kommuneskolens grund, uden at de straks var over mig. Politiet tog sig meget modvilligt af sagen, gik op til de respektive forældre, men der kom aldrig noget ud af det. Tværtimod blev jeg chikaneret endnu mere efter den tid.

Min far blev indkaldt til soldatertjeneste den 17.6.1940, og så var mor og jeg alene tilbage i vores lille hyggelige tjenestebolig på skolegården. Vi var dog godt „beskyttet“. Da skolen var blevet indrettet til militær efterretningstjeneste, var der vagtposter ved indgangen til skolen, og det var ikke alle tilladt at komme ind. Der var dog enkelte steder, som skolens toiletter og vores have, hvor soldaterne ikke havde så megen kontrol over, om der kom nogen.

At tabe og vinde

Sammenstødene med de tyske børn var ikke blevet mindre, tværtimod, nu var der også børn fra Havegade, en lille gade bag skolegården, som ville genere os. Det var sådan, at skolens toiletter lå i den anden ende af skolegården langt fra skolebygningerne. Min mor var sommetider derhenne for at kontrollere deres tilstand. Da hun en dag kom derned, var en del tyske drenge forsamlet der. Hun bad dem om at forsvinde. Dette ville de ikke, og mor blev derfor vred og mindede dem endnu kraftigere om, at dette ikke var deres område. Det kunne de stolte børn fra Hitlerjugend ikke lade sidde på sig, og de begyndte at true min mor med deres dolke. Da mor fortalte mig dette, blev jeg bange for, at der kunne ske hende noget alvorligt. Jeg havde fået fat i en bog om jiu-jitsu og var begyndt at træne lidt. Dette gav mig en lille smule mere selvtillid. Vi havde en have, der ikke lå langt fra de før omtalte toiletbygninger, og her tumlede de tyske børn sig gerne. En dag, da jeg var i haven, var der 5 drenge fra Havegade igen. De havde en luftbøsse med sig. Nu tog jeg mod til mig og gik hen til dem og bad dem forsvinde. De lo selvfølgelig, fordi de som sædvanlig var i overtal. De vidste, at den største af dem let kunne banke mig. Jeg bad dem endnu engang om at forsvinde, for ellers ville de få klø. De lo endnu mere, men jeg var blevet modigere af mine egne ord og sagde, at hvis de ikke var forsvundet, før jeg havde talt til 3, så skulle de opleve noget, som de ikke var vant til. De hujede bare og syntes, det var vældig skægt. Men jeg talte til 3, og da der ikke var nogen, som havde flyttet sig, så sprang jeg på den største af dem og smed ham med et snuptag ned på jorden. De andre blev overraskede og han, der lå på jorden, sagde, at de nok skulle gå. Men da han kom op at stå, hånede de mig. De mente nok, at de kunne ordne mig og skulle til at angribe. Jeg for på den største af drengene igen og fik ham atter ned på jorden. Hans lillebror, som havde luftgeværet, truede med at slå mig med kolben. Det var ved at blive farligt for mig, men så tog jeg kvælertag på storebroderen nede på jorden, så ham blive helt blå i hovedet, og gentog, at

de skulle forsvinde allesammen, for ellers ville jeg kvæle ham. I begyndelsen ville de ikke rigtig tro på mig; men efterhånden blev drengen på jorden mere og mere blå i hovedet. Der faldt ikke noget slag fra bøssekolben, og de fjernede sig virkelig fra haven og skolegården. Jeg løsnede derpå grebet, lod den halvkvalte komme op og lod ham gå. Det var lykkedes mig for første gang i mange år at vinde over overmagten.

Jeg havde anskaffet mig nogle kaniner, som skulle have halm. Dette skulle købes i Havegade, hvor disse drenge boede. Med bange anelser gik jeg ind i gyden, fik mine to sække fyldt op med halm og skulle til at gå hjem igen, da den mindste af drengene kom farende og råbte til sin broder: „Kom, skynd dig, Hugo er der!“ Broderen kom og skulle hævne sig på mig som tak for sidst. Der var ikke andet for end at bide i det sure æble og prøve lykken igen. Jeg lod sækkene falde på jorden, sprang på drengen, tog hans hovede under armen og boksede ham i ansigtet. Jeg blev ved med at slå til, indtil drengene bad mig om at holde op. På det tidspunkt var både hans ansigt, min skjorte og min hånd fuld af hans næseblod. Jeg spurgte, om han havde fået nok, hvilket han bekræftede. Jeg slap ham, og siden har jeg haft fred for dem i Havegade. Rygtet må have bredt sig til Duborggade, for de lod mig også i fred sidenhen.

Far som soldat

Min far var, som tidligere omtalt, blevet indkaldt 17.6.1940. Han blev trænet som soldat i Quedlinburg og måtte her, som alle andre, aflægge faneeden den 30.6.1940. Han skrev tit til den danske kommuneskoles rektor H. Fischer og fortalte om, hvad han lavede, og hvor han var. (Efter rektor H. Fischers død har jeg modtaget disse breve. Det er jeg meget glad for.) Far var heldig i første omgang. Han blev fangevogter for krigsfangerne omkring Magdeburg. I brevene til rektor H. Fischer var der altid en hilsen med til alle lærerne ved skolen. Når far var hjemme på orlov, var han med til morgensangen på Duborg-Skolen. Så længe far var på vagtjobbet i Tyskland, kunne min mor besøge ham, selv om det var forbudt. I de perioder boede jeg hos min farmor og farfar i Foreningsgade. Herfra var der lang vej til Duborg-Skolen. Det hændte engang, at mor kørte sammen med far i militærtoget, og før at militærpolitiet (die Kettenhunde) ikke skulle se hende, blev hun dækket til med fars soldaterfrakke. Heldigvis blev de ikke opdaget. Der var altid et ekstra kort eller brev til mig fra min far, når han skrev til mor. I brevene til mig bad han mig altid om at være god ved mor og gøre min pligt. Han fulgte meget med i, hvordan det gik mig, og

hvordan jeg havde det. Jeg husker, at han havde købt en mundharpe til mig, og det varede ikke længe, før jeg havde lært at spille på den. I sine unge dage havde han spillet med i den danske mandolinklub med sin Waldzitter. Det er et 9-strengt instrument, der har en god klang. Det var derfor min største fornøjelse at spille på dette instrument. (Jeg har det stadig hængende på væggen herhjemme.) Han havde også i 1943 købt min første cykel, som jeg var meget glad for.

Desværre blev far i begyndelsen af 1943 sendt til fronten, og hans enhed lå helt nede ved Krim i Rusland. Det var først efter flytningen til Rusland, at far skrev feltpostbreve til Flensborg Avis. Han kunne ikke få sig selv til at fortælle om sit gode job som fangevogter i Tyskland, medens kammeraterne lå ved fronten.

Den sidste gang, far var hjemme på orlov fra fronten, skulle han melde sig til militæret i Flensborg. Jeg havde fået lov til at gå med, men inden vi gik ind til meldestedet, sagde han til mig: „Jeg skal hilse med Heil Hitler, men det behøver du ikke“. Jeg har husket min fars ord og har aldrig brugt den tyske hilsen. Militæret havde engang imellem „Tag der offenen Wehrmacht“, hvor alle fik lov til at komme ind og se. Jeg var selvfølgelig nysgerrig og var inde på en kaserne i Mejerigade. Her kom nogle fulde officerer og sagde, at jeg skulle sige Heil Hitler. Jeg huskede min fars ord og nægtede det. I stedet for sagde jeg „Guten Tag“. De var ikke tilfredse med denne hilsen, men jeg skulle ikke nyde mere af dem og løb hjem.

Luftalarm

Mangen en nat blev vi vækket ved, at sirenerne hylede til luftalarm. Det kunne ske, at tyskerne med deres antiluftskyts ramte en af de engelske flyvere, som så styrtede ned. Jeg var en dag henne for at se et nedskudt fly, og var meget forbavset over, at det var så stort, men kom så til at tænke på, om flyverne var kommet godt fra nedstyrtningen. Dette fik vi dog aldrig at vide.

Det skete sjældent, at mor og jeg var i beskyttelsesrummet, når der var luftalarm, selv om det lå på selve skolens grund. Men mor kunne ikke fordrage at være sammen med alle genboerne fra Duborggade. I skolen ved Nørreport var der en afdeling fra Luftschutzdienst, der via radio fik besked om, hvordan det stod til under luftangrebene. De opholdt sig i det tidligere lærerværelse. Her fik vi lov til at komme under luftangrebene. Selv om kanonerne tordnede imod de engelske flyvere, der i nattens mulm og mørke fløj over Flensborg, så var vi i trygge hænder ved denne afdeling af

Luftschutzdienst. Jeg fik endda lov til at få en feltseng hos dem og sov tit fra kanontordenen. Heldigvis blev vi flensborgere forskånet for de daglige luftangreb som f.eks. Kiel og Hamborg havde.

Den 19. maj 1943, hvor der var luftalarm midt på dagen, husker jeg som et mareridt. Mor og jeg stod i køkkenet, da alarmen lød. Vi hørte motorlarm fra flyverne. Vi så ud af køkkenvinduet og fik pludselig øje på en sværm af flyvere. Vi så dem slippe bomberne og så dem dale ned imod os. Det kan nok være, at vi blev bange. Det lille pedelhus, som vi boede i, gyngede frem og tilbage. Dørene fløj op, og en del af porcellænet faldt ud på gulvet og knustes. Vinduerne sprang i stykker, tagstenene faldt ned i gården. Vi tog benene på nakken og løb udenfor, fordi vi troede, at huset ville falde ned over os. Mor løb hen til det store elmetræ på legepladsen og omfavnede det. Det svajede, selv om det havde en diameter på over en meter. Jeg løb ind i skolen, hvor den ene vagtsoldat havde smidt sig på gulvet. Jeg gjorde det samme, men fik en endnu større forskrækkelse ved at brandslukkeren, der hang på væggen, faldt ned lige ved siden af mig og begyndte at spy sit indhold ud over os. Der skete rigtig mange ting på den korte tid, det varede, og vore hjerter bankede, da det hele var overstået. Vi gik tilbage til boligen og var spændte på, om huset ville kunne holde efter denne omgang. Det gamle hus viste sig at være solidt bygget, og vi kunne begynde at rydde op.

Det varede dog ikke længe, før vi begyndte at stille hinanden det spørgsmål, hvordan farmor og farfar mon havde det på hjørnet af Foreningsgade og Batterigade. Jeg tog min cykel og cyklede gennem byens gader, hvor der næsten alle vegne lå brokker. Der var faldet en bombe ved siden af vor skole, som vi plejede at opholde os i ved flyveralarm om natten, men der var ikke sket noget på skolen. En anden bombe var faldet lige ved siden af Nørreport og lige ned på beskyttelsesrummet, men det havde været stærkt nok til at tage trykket. Da jeg kom til Foreningsgade, så jeg, at det halve af huset, som mine bedsteforældre boede i, var bombet væk. Heldigvis var der ikke sket noget med de to, og selv om der var støv, puds og murbrokker allevegne, så kunne de blive boende i deres halvdel af etagehuset. Men så fik vi at vide, at børnene fra Batterigades børnehave var blevet dræbt af en bombe i fiskefabrikkens beskyttelsesrum. Bomben var gået lige gennem huset og havde dræbt 15 børn og to medhjælpere. Da vi selv var fra den nordlige bydel, kendte vi mange af de ramte familier. Ved begravelsen ude på Fredshøjen var vi mødt op i spejderuniform for at deltage i denne gribende mindehøjtidelighed.

Mine kammerater

Den bedste tid derhjemme var, når nogle af mine kammerater fra Duborg-Skolen kom og kunne være sammen med mig. Vi havde masser af plads på skolegården, men måtte dog ikke færdes allevegne på grund af det militære efterretningsvæsen. Den, som jeg legede mest med, var min fætter. Vi holdt kaniner sammen og fik slagtet dem i fællesskab. Min fætter blev accepteret af mine øvrige skolekammerater, selv om han dengang endnu ikke gik på Duborg-Skolen. Vi fik fat i nogle gamle cykler og lavede to og fartede derefter rundt til skov og strand.

Engang imellem blev det min lod at køre ud til en af fars soldaterkammerater, som havde en gård på landet, hvor vi måtte hente æg og mælk. Det var jo ikke lovligt at handle på denne måde, men vi måtte tage risikoen med en kande mælk ved styret igennem hele Flensborg til Wees og så tilbage igen.

Oktober 1944

Fra Duborg-Skolens dagbog: Ved morgensangen gav rektor meddelelse om Henning Fischers bratte død, hvorefter børnene sang: Sov sødt barnlille.

Den 7.10.1944

Min mor tog toget til Henning Fischers begravelse i Aabenraa. Hans Jørgen Meng og jeg skulle deltage i begravelsen i spejderuniform. Det var godt vejr denne dag, og Hans Jørgen og jeg ville cykle til Aabenraa. Vi var kommet et godt stykke på den anden side af grænsen, da vi uheldigvis kørte ind i hinanden. Det resulterede i, at jeg fløj over cykelstyret og i grøften. Heldigvis var der ikke sket noget med cyklen, så vi kunne nå Aabenraa i tide.

Henning Fischer var vistnok død af lungebetændelse, som han havde fået ved at grave pansergrave for tyskerne, og dette netop i den sidste del af krigen. Henning var enebarn og blev begravet på familiens gravsted i Aabenraa.

Skolen

Sproget på Duborg-Skolen burde jo have været dansk også i pauserne i skolegården, men det var det ikke. Lærerne opfordrede os ret så mange gange til at tale dansk. Vi var nogle stykker, der derfor efterhånden begyndte at tale dansk sammen i skolegården og i det daglige udenfor skolens område. For mit eget vedkommende var jeg begyndt at hade det tyske sprog og havde derfor fået en styrke til at holde mig til det danske sprog. Men på den anden side var jeg jo også privilegeret, idet vi boede på et afgrænset område i den danske kommuneskole, selv om den var fyldt med tyske soldater fra efterretningsvæsnet.

Nogle klip fra min dagbog

Fredag den 27.10.1944

Alle drenge var med til at lægge en tegnestift på lærer Peder Jensens stol. Han lod, som om han ikke mærkede noget, men det gjorde han alligevel. Niels Kjems skulle til „Schippen“ (bygge pansergrave), så vi kunne ikke komme til sløjd.

Lørdag den 28.10.1944

Lærer Peder Jensen har i skolen fået at vide, hvem det var der fik ideen med tegnestiften. Det var os allesammen, for vi ved ikke selv, hvem af os der var det. Kl. 15.30 – 18.00 spillet i Flensborghus (Hejmdal orkester).

En skrivelse fra Hitler-Jugend, adresseret til Hugo Halvas, Duburger Str. 10, Flensburg:

NSDAP/Hitler-Jugend
Bann Flensburg (86)
– K. – Bannführer

Flensburg 21.11.1944

Du hast Dich am Montag, den 27.11.44 um 18 Uhr in der Banndienststelle an der Reitbahn 17 zu melden.

f.d.R.

Heil Hitler!

(Koch)
Uffz.

gez. Witte
Oberstammführer

Jeg viste lærer Peder Jensen denne skrivelse på Duborg-Skolen, og han sagde, at vi i det danske mindretal og som spejdere ikke behøvede at efterkomme denne befaling. Jeg gik derfor ikke derhen.

Jeg fik et nyt brev:

NSDAP/Hitler-Jugend
Bann Flensburg (86)
– Erfassungsstelle

Flensburg, den 30.11.44

Zur Vervollständigung Deiner Kartei hast Du Dich am Dienstag, den 5.12.44 um 18 Uhr auf der Banndienststelle an der Reitbahn 17 zu melden. Dieser Aufforderung ist unbedingt Folge zu leisten. Deine Vorladung ist mitzubringen.

Heil Hitler!

(Casper)
Feldweibel

Jeg gik ikke derhen, men fik en ny skrivelse:

NSDAP./Hitler – Jugend
Bann Flensburg (86)
– Erfassungsstelle

Flensburg den 18.12.44

Zur Vervollständigung Deiner Kartei hast Du Dich am Freitag, den 22.12.44 morgens um 9 Uhr auf der Banndienststelle an der Reitbahn zu melden. Dieses Schreiben ist mitzubringen. Bei Erkrankung ist eine ärztliche Bescheinigung vorzulegen.

Heil Hitler!

(Casper)
Feldweibel

Jeg gik trods dette brev ikke derhen. Senere blev jeg truet med at blive hentet af politiet. Men der skete intet på trods af, at jeg blev hjemme.

Sløjd hos Niels Kjems

En gang imellem cyklede vi ud til Harreslev og lærte at lave nogle gode ting i sløjd hos Niels Kjems. Han havde dengang en hjemmelavet trædrejebænk, som fungerede ved pedalkraft, d.v.s. at vi skulle træde for at kunne dreje. Min mor har endnu en skål, som jeg lavede hos ham. Når vi blev trætte af sløjdarbejdet, kunne vi spille badminton.

Børnebiblioteket

Som børn færdedes vi meget på børnebiblioteket i Flensborghus. Læsesalen på første sal virkede meget stor på mig. Her var et sted, hvor jeg kunne lide at være. Lederen af børnebiblioteket, frk. Fischer, var meget venlig, men virkede også lidt afstandtagende. Det var noget helt andet, da Marie Jessen kom som medarbejder. Hun tog sig virkelig meget af børnene. Personlig kom jeg til at holde meget af hende, og det resulterede i, at jeg fik lov til at ordne og sætte bøgerne på plads i reolerne. Sidst på krigen fik jeg den smitsomme børnesygdom skarlagensfeber. Dengang blev man med det samme sendt på epidemisygehuset, som dengang lå oppe i Rude. Det var det hus, som I.C. Møller efter krigen havde som forretning. Jeg blev indlagt og var for første gang alene sammen med tyske drenge og nogle enkelte voksne mænd, der havde fået sygdommen. Her mødte jeg ord som: „Du häst wol en doofen Vatter hat?“ Du har vist haft en dum far. Dette kunne jeg ikke tage, så jeg lukkede mig inde i mig selv og prøvede ikke at komme i kontakt med dem. Her fik jeg en god hjælp fra Marie Jessen, hun kom og besøgte mig og havde nogle bøger med til mig. Det var bl.a. en bog om Thorvaldsens liv og kunstværker samt en beskrivelse af alle figurer på hans museum i København. Da vi ikke kunne få disse bøger med ud fra sygehuset igen, studerede jeg denne bog meget nøje, og det gjorde, at da jeg i 1946 blev sendt til Fanernes fest i København sammen med Otto Christiansen og Henrik Clausen, ja, så skulle jeg absolut hen og se Thorvaldsens Museum og Frue Kirke. Derfor har disse kunstværker af Thorvaldsen givet mig en stor oplevelse.

En anden lille begivenhed i forbindelse med Marie Jessen var, at vi i forbindelse med Duborg-Skolens fødselsdag i 1943 blev bedt om at skrive til dem, som var i krigen. Jeg fik til opgave at skrive til Marius Jessen, der var blevet såret. Det var i efteråret 1943. Marius Jessen svarede mig igen i et brev fra den 17.11.1943. I brevet fortalte han mig, at han havde fået en pistolkugle i benet i Rusland, men var godt på vej til bedring og håbede på



Børnebiblioteket i Flensborghus er her fotograferet i anledning af en fest med børneoptræden. Som nr. 9 i tredje række fra venstre ses med briller bibliotekar Marie Jessen og som nr. 1 i femte række fra venstre bibliotekar frk. Helene Fischer.

at komme hjem til sin kone. Marius Jessen beder mig ligeledes hilse min far, som han også kender. Han har også skrevet til Flensborg Avis, og dette brev er med i bogen „Sydslesvigske soldaterbreve“, hvor han mindes sin tid i roklubben, gymnastikforeningen, ungdomsforeningen og spejderne, samt de kammerater, som blev derude på slagmarken.

Spejdertiden

Dengang Oscar Nielsen endnu virkede som lærer på Duborg-Skolen, fik han fat i mange drenge og tilbød dem at lære at spille. Jeg kan huske, at jeg

først prøvede med en violin. Det gik ikke så godt, så jeg måtte have noget større og fik en cello. Men den var for klodset at bære, hvorefter jeg gerne ville med i spejderorkestret og fik der udleveret et horn, som jeg efter mange og lange anstrengelser lagde på hylden igen. Der findes nok dem, som gerne vil give Oscar Nielsen skylden for, at man ikke kunne lære noget, fordi han altid havde en violinbue eller en taktstok parat, hvis man ikke kunne sine ting hjemmefra. For mit vedkommende fik jeg en lille pause, og da der så kom en ny lærer fra Danmark, som var ung og meget inspirerende, ja, så måtte vi alle være med i spejderarbejdet. Derfor begyndte jeg igen, og denne gang lykkedes det at få lært så meget, at jeg kunne få lov til at spille med i Hejmdal-orkestret. Læreren var Hans Munk Futtrup, og han kom 1942, da jeg var i 12 års alderen. Det blev til 6 dejlige år for mig med oplevelser, som man aldrig glemmer. Min fætter, der trods tysk skolegang hele tiden var meget interesseret i spejderlivet, fulgte manganen gang med vores patrulje i skoven, eller hvor vi ellers færdedes. Han var jo forpligtet til at møde op i Hitlerjugend, men det havde ikke den store interesse for ham. En skønne dag opdagede Hitlerjugend, at han havde været sammen med os i stedet for at møde hos dem. Han fik besked på at møde på Exe, hvor de unge fra Hitlerjugend stod opmarcheret i to rækker. Her modtog han den største ydmygelse, der tænkes kunne i form af de værste skældsord. Men ikke nok med det: derefter skulle han løbe spidsrod mellem de to lange rækker og modtage slag efter slag af skulderremmene. Han blev derfor ked af det. Han fik karantæne, inden han kunne blive optaget i vort spejderkorps senere.

Som spejdere fik vi også andre tillidsfulde opgaver. Hans Munk Futtrup havde arrangeret udbringning af Flensborg Avis ved hjælp af spejderne. Vi havde fået strenge ordrer på ikke at vise andre vores adresseliste, for den kunne jo misbruges.

Et andet minde, som jeg aldrig vil glemme fra min spejdertid, var den 1. maj 1943. Vi havde aftalt, at vi ville mødes tidlig ude i skoven ved Klus. Da vi afsluttede ret så tidlig, jeg ved egentlig ikke hvorfor, skulle jeg hjem igen til Duborggade. Det var der egentlig ikke noget problem i, men jeg havde glemmt, at det var den 1. maj, hvor nazisterne også skulle ud at lufte deres uniformer. Så da jeg kom til sporvogns-endestationen i den nordlige bydel, så var „hele den tyske hær, NSDAP og Hitlerjugend“ opstillet til en march igennem hele byen. Inden de startede, nåede optøget fra endestationen og til Batterigade (1,5 km). Heldigvis for mig var der jo mange ved for-tovskanten, som skulle se på de „herlige uniformerede folk“, så jeg kunne sætte i løb bag menneskemassen med min spejderuniform. Da jeg kom til afdelingen for Hitlerjugend, var det sket med det usete. De fik straks øje på

mig og hujede og skrålede i stedet for at glæde sig over, at min uniform var mindst lige så pæn som deres. Men da de begyndte at kaste med sten efter mig, fik jeg endnu mere travlt med at komme hjem. Det lykkedes da også uden nævneværdige skrammer.

Ligeledes var det en mindeværdig dag at deltage i spejderjubilæet den 5. november. Vi havde bl.a. øvet med Hejmdal-orkestret i Flensborghus for at kunne spille på denne dag. Jeg var ligeledes med til at opføre „Smeden og Bageren“.

Der var to andre spejderbegivenheder. Den ene var lejren på Westerholz hos Daniel Petersen. Det var sommer, og vi måtte gerne bygge en bivuk. Det var så varmt, at jeg nøjedes med at plukke det lange høje græs, hvorpå jeg sov dejligt.

Dødsbudskabet

Jeg glemmer aldrig den dag i begyndelsen af året 1944, hvor det ringede på døren. Mor lukkede op, og udenfor stod en mand med alvorlig mine. Da mor så ham, fattede hun straks betydningen af dette besøg. Hun bad ham om ikke at sige noget, blot give hende skrivelsen. Manden ville gerne have udtrykt sin medfølelse, men mor kunne ikke tåle at se manden, der var kommet med budskabet om fars død.

Far havde den 10. januar 1944 været med i et angreb og havde under dette om aftenen fået en granatsplint i brystet. Han blev sendt til „Verbandsplatz“. Lægerne kunne ikke redde hans liv.

Det var hårdt. Mor blev meget forbitret. Hendes bitterhed gav sig udslag i mange hårde ord til de soldater, der var på vores skolegård. Vagtposterne kunne godt lide at snakke engang imellem, men nu blev der ikke lagt noget imellem. Hun sagde ligefrem til dem, at de hørte til ved fronten og ikke i hjemstavnen. Dette blev meddelt den øverste af afdelingen på skolen, der næste dag sammen med en gruppe officerer spurgte min mor, om hun vidste, hvad hun havde sagt til vagtmanden. Hertil svarede hun, at det vidste hun da godt. Hun sagde ovenikøbet til ham, at dem, der var ved fronten, er kun kanonfoder til de hjemmegående soldater, og han skulle bare skrubbe af til fronten sammen med hele delingen på skolen.

Dette var hårde ord, men mærkelig nok hilste samme officer næste morgen min mor med ordene „Guten Morgen, Frau Halvas“.

I denne sorgens stund var det, at vi kunne mærke, hvor godt og varmt hjerterne slog blandt de danske i Sydslesvig. Alle mennesker var delta-gende og hjalp, hvor de kunne. Der kom mangen et trøstens ord fra

Bernhard Hansen, lærerne på Duborg-Skolen, rektor Fischer og fra lærerne og kammeraterne ude fra fronten. Atter blev der holdt mindehøjtidelighed både på skolen og i Helligåndskirken. Her var der mennesker på rette sted, som kunne udtrykke deltagelse og hjælpe os over den svære tid. Forinden havde vi deltaget i mangan en mindestund for de faldne. Nu var det os.

Jeg savnede far og gør det endnu i mit tredssindtyvende år, men jeg kan stadig mærke den samhörighed, der bandt os sammen, og jeg kan stadig føle, at der dengang var vilje og hjælp fra det danske fællesskab i Sydslesvig. Derfor er jeg glad for, at jeg så mange år efter i en hilsen til Duborg-Skolens 70 års fødselsdag i året 1990 kan få lov til at udtrykke nogle ting, der længe har ligget i min underbevidsthed.

Min mor har aldrig glemt min far og deres korte ægteskab, og hun er stadig bitter på den tilværelse, der blev hende til del ved at miste sin mand.

Konfirmationen den 19. marts 1944

Jeg havde inden konfirmationen sammen med min mor været i Broager, og af familie havde vi fået nogle tøjmærker til at købe et sæt tøj til min konfirmationsdag. Jeg gik alene til Helligåndskirken, på vejen måtte jeg tænke på far, der var faldet den 11.1.1944. Efter gudstjenesten kom der mange hilsener fra lærerne på Duborg-Skolen, også fra bl.a. Bernhard Hansen og Hans Munk Futtrup.

I Flensborg Avis stod der et par dage senere:

„Taarer stod i manges Øjne, da man saa en ung Konfirmand følges til Alters af Mor og Farmor i dyb Sorg, idet de først for 14 Dage siden paa samme Sted havde mindedes deres kære Mand og Far, der ikke – end ikke i Tankerne – skulle faa Lov til at følge sin store Dreng paa hans Højtidsdag. Han fandt sin Grav derude i det fjerne Øst. Dog ogsaa for dem gælder Ordene: Gaar Sorgen paa, din Sjæls Attraa er altid at husvale – Med Salmen „Vort Løsen er vor Tro og Haab“ sluttede den smukke Højtidsstund.“

Flensborg Ungdomsforening

Efter konfirmationen i 1944 fik vi lov til at komme med i Flensborg Ungdomsforening. Det var bl.a. Niels Christensen fra Duborg-Skolen, der havde holdt liv i denne forening, og da der ikke var ret mange andre unge,

fordi de var indkaldt som soldat, så måtte vi som unge nybegyndere ikke bare nyde, men også yde en indsats i foreningen. Vi var en del, der tog fat i et spændende ungdomsarbejde, foruden at vi var spejdere i Hejmdal-orkestret, gymnaster og folkedansere. På grund af, at vi ikke måtte gå ude efter kl. 22 om aftenen ifølge den tyske lovgivning under krigen, så fik vi seddel med fra Flensborg Ungdomsforening, underskrevet af Niels Christensen.

Min „legitimation“ lød således:

„Herr Hugo Halvas ist Mitglied des dänischen Jugendvereins (Flensborg Ungdomsforening) und hat an der heutigen Veranstaltung bis 22.00 Uhr teilgenommen. Flensburg, den 26. Oktober 1944

N

Vorsitzender“

1945

Tyskernes kapitulation den 4. og 5. maj 1945 var for os sydslesvigere meget bevæget. Selv om Christmas Møller sagde, at grænsen ligger fast, så troede vi på, at en kamp for en genforening med Danmark kunne blive en realitet. Alle kræfter sattes ind. Men englænderne havde i første omgang taget deres standpunkt, der bl.a. gik ud på, at vi ikke måtte bære Dannebrog, ikke måtte gå i spejderuniform o.s.v. Derfor var det ikke så mærkeligt, at der voksede en modstandsbevægelse op efter krigen, som Franz Wingender bl.a. har beskrevet i bogen „Modstand i Sydslesvig – før og efter 1945“.

Dagbog

Fra Duborg-Skolens dagbog 08.05.1945 : „Fredens Dag“ fejredes. Mange forældre og venner samledes i skolens festsal. Frk. Betty Skøtt lod det nye orgel tone gennem rummet. (Det nye orgel er bl.a. bygget af min plejefar.)

Min egen dagbog

Den 9. maj 1945 mødte jeg to engelske soldater, af hvem jeg fik underskrifter i min dagbog.

Den 18. maj 1945 kørte jeg på cykel til Kruså grænse. Der var ingen tyske gendarmer at se ved grænsen. Lidt udenfor Kobbermøllen snakkede jeg med en dansk grænsegendarm, H. Mathiasen, som ikke lod mig komme

over, men som skrev sit navn i min dagbog. Man kunne herfra se hen til Kruså grænse, hvor der var dynger af våben, som den tyske værnemagt skulle aflevere, inden de drog over grænsen. Hele skoven fra grænsen og ind mod Klus var tæt pakket med tyske soldater, der var sendt over grænsen af danskerne. De havde dog stadig pistoler på sig og bundter af danske pengesedler. Soldaterne her kunne ikke lide, at jeg havde et Dannebrog på cyklen. De sagde, at når de nu kom fra Danmark til Tyskland, så havde de ikke regnet med at møde en dreng med Dannebrog på cyklen.

Til nutidens unge

For mig, der oplevede krigstiden som elev på Duborg-Skolen, er det svært at beskrive denne tid. Det, som jeg har at fortælle, vil være meget følelsesbetonet, da vi ikke kunne vide, hvem af vore familiemedlemmer, der ville overleve krigen. Hermed tænker jeg selvfølgelig mest på dem, som var indkaldt og deltog aktivt i krigen. I mange sydslesvigske hjem drog man i krig med det slogan, som også gjaldt under 1. verdenskrig: „Vi vil værge retten til vor stavn“. D.v.s. at man som tysk statsborger var villig til at gå i krig for en sag, der ikke var vores, men ved at deltage ville man bevare retten til at kæmpe for danskhedens sag. Vi vidste selvfølgelig ikke, hvem der ville vinde krigen, men vort inderste håb var altid, at nazisterne måtte tabe hurtigst muligt, og at vi derved fik en chance til at komme hjem til Danmark. Vi håbede på en tilslutning til Danmark enten med eller uden afstemning. Men selv om dette håb brast, så bibeholdt vi vores danskhed som det dyrebareste, vi havde modtaget fra vore forældre.



1944



1990

Fællesskab – sammenhold – meningsforskelle

Af Karl Otto Meyer

Taler man om „tiden før“, kan det ikke undgås, at spørgsmålet bliver rejst: „Idealiserer I nu ikke fortiden, eller ser I den i et for romantisk skær“. Det skal indrømmes, at risikoen er til stede.

Ser jeg imidlertid tilbage på min skoletid, må jeg fastholde, at den blivende erindring er det stærke fællesskab, det enestående sammenhold og de store meningsforskelle. Vi kom hinanden ved uden hensyn til, at vi i det ene eller det andet spørgsmål havde vidt forskellige meninger.

Kontakten mellem skole og hjem var enestående. Vore lærere og vor præst var regelmæssige gæster i hjemmet – og ikke kun i embeds medfør. Vi mødte dem i forsamlingshusene, til møderne, ja overalt, hvor vi danske mødtes. Uforglemmeligt i de små distrikter var amatørteateraftenerne, hvor bl.a. forskellige lærere fra vore 9 skoler medvirkede.

Flensborg Ungdomsforenings arbejde var i krigens sidste år meget præget af de ældste elever fra vore skoler. Det siger sig selv, at også dette arbejde blev lidenskabeligt drøftet f.eks. på Duborg-Skolen. Lærere og elever deltog, meningerne var forskellige, men skillelinien var ikke mellem lærerne og eleverne. Skillelinien gik på tværs af begge grupper. Jeg mindes et formandsvalg, der optog sindene meget på skolen. Der var to kandi-

dater, en, der kom nordfra og en fra Sydslesvig. Kandidaten fra Sydslesvig blev valgt. Nogle vil måske tro, at vi allerede dengang havde en debat om „rigsdansk eller sydslesviger“. Det var ikke tilfældet. Her var der bl.a. helt andre overvejelser med i billedet. En dansk sydslesviger, der hårdt såret var kommet hjem fra krigen, skulle have mulighed for at beskæftige sig med fredeligt arbejde og finde fodfæste igen i de hjemlige forhold.

Vi elever mindes sikkert alle mindehøjtighederne på skolen for vore faldne elever. De var gribende, mange – navnlig folk nordfra – har sagt om dem, at det var noget af det største, de har oplevet. Det var så slemt, at vi bad vore kammerater fra klasserne under os, om i hvert fald ikke at gå til en mindehøjtighed for os, hvis det skulle ske, at vi faldt. Jeg husker Anders. Han lovede bestemt at blive væk fra en sådan mindestund. Hvorfor denne indstilling? Det skyldtes den kendsgerning, at vi ikke kunne få ind i hovedet, at det skulle være vor pligt over for det daværende Tyskland at trække i trøjen. Vor ret til vor hjemstavn kunne da ikke være afhængig af, om vi deltog i en krig, der fratog andre mennesker deres hjemstavn.

Ordene „pligtens bud“ havde fået en anden vending end den oprindelige. Da sønderjyderne under 1. Verdenskrig, efter at mange var udvandret for at undgå den tyske trøje, anbefalede deres ungdom „at gøre deres pligt for at bevare retten til hjemstavnen“, var det pligten over for danskheden, der var ment. Man skulle trække i trøjen for at kunne blive i hjemstavnen, således at danskheden dermed fik chancen for at overleve. Ingen tænkte på Tyskland – på herbergstaten. Nu lød det imidlertid, som om vi skulle være pligtopfyldende over for den daværende tyske stat. „Loyale statsborgere“ sagde man også. Jeg husker en undervisningstime efter en sådan højtidelighed. Vi elever var beklemt, vor lærer – en af de ældre – kom ind, og pludselig brød det ud af ham: „Man skulle næsten tro, at sydslesvigerne kun havde det i tanke at opfylde deres pligt“. Da var vi nogle, der forstod, at vi ikke stod ene med vore synspunkter.

Glemmes må det ikke, at vi som spejdere i 1942 var på lejr på Sjælland. Vi besøgte et dansk krigsskib, jeg tror det var „Hvide Bjørn“. 29. august 1943 blev den danske hær og søværnet taget af tyskerne. Jeg gik i tiden august til oktober 1944 i 1. G. på Sønderborg Statsgymnasium. 19. september 1944 blev det danske politi taget. Der var demonstrationer i den anledning. Jeg deltog, indtil Viggo Petersen, en af mine lærere, sagde til os drenge: „Nu må I hellere se at forsvinde“. Mine plejeforældres gård blev taget på Djursland. Der byggede tyskerne Tirstrup flyveplads. Vi skulle være loyale statsborgere! Vi kunne ikke få alle disse ting til at gå op. Der var noget, der hed nødvendighedens lov. Hvis du ikke tog afsted, ville det gå din familie og dig selv galt. Kun dem, der overlevede, kunne arbejde videre for dansk-



Pinselejren på Vesterholt 1943. Som nr. 2 i forgrunden fra højre med mørkt hår Karl Otto.

heden. Det var til at forstå. Jeg husker de sidste dage, min broder var på orlov. Fra danske spejdere på Sjælland havde jeg fået tilbud om hjælp, hvis jeg ville flygte. Jeg talte med Henry om det, spurgte, om han ville udnytte muligheden. Han talte ikke om pligt eller lignende. Han spurgte blot: „Hvor store er chancerne?“ Det kunne jeg ikke svare på. Han sagde så: „Vi er kun ganske få tilbage af dem, der sammen blev indkaldt. Jeg vil overleve. Dette er mig for usikkert.“ Han drog ud igen og kom ikke hjem.

Da min årgang blev indkaldt november 1944, fik vi af Hans Futtrup en seddel, hvorpå der stod, at vi var medlemmer af det danske mindretal i Sydslesvig. Den skulle vi vise frem, hvis vi skulle komme i fangenskab. Mundtlig tilføjede Hans Futtrup: „Bed om at få kontakt med danskeren Døssing, hvis I bliver taget til fange i Øst“. Døssing var den danske modstandsbevægelses repræsentant i Moskva. Jo, vore lærere fulgte os, så langt de kunne, og løb stor risiko for os. Senere blev jeg hjulpet over grænsen af Futtrup og Frøslev. En orlov blev udnyttet og en vej fundet, så hverken danskheden eller familien kunne drages til ansvar.

Selvfølgelig var der forskellig opfattelse inden for mindretallet i spørgsmålet om loyaliteten. Selvfølgelig så mindretalsledelsen med skepsis på dem, der ville gå en anden vej end den officielle. Men trods disse meningsforskelle forblev sammenholdet stærkt, og fællesskabet mistede intet i kraft

og styrke. Bernhard Hansen og Samuel Münchow havde så sandelig vidt forskellige meninger, og dette gav de til tider også udtryk for. Men gjaldt det fællesskabet, så stod de sammen – ubrydeligt.

Livet i mindretallet var ikke idyl dengang, hverken udadtil eller indadtil. Men der var sammenhold og fællesskab – trods meningsforskelle.

Jeg savner i dag til tider dette, at vi kommer hinanden ved.

„Jugenddienstverordnung“ og „Hitler-Jugend“ – nogle aktstykker

For alle unge i den skolepligtige alder gjaldt strenge lovbestemmelser. Alle skulle være medlem af den tvungne, statslige ungdomsorganisation Hitler-Jugend. Forældre, der modsatte sig disse bestemmelser, kom ud for ubehageligheder af mange slags.

Det danske mindretal havde opnået fritagelse for medlemskab i denne statsinstitution. Men det ændrede ikke noget i, at de unge fik breve fra Hitler-Jugend Bann – organisationens hovedcentral – om at møde til optagelse og tjeneste. Det gjaldt da om, at man mødte med en erklæring om, at man tilhørte det danske mindretal og var fritaget for medlemskab og tjeneste i Hitler-Jugend.

Alligevel kunne man risikere at få ny indkaldelse. Eller hvis man ikke reagerede på en indkaldelse, kunne sagen gå videre til højere eller andre instanser.

En anden besværlighed var, at man ikke måtte færdes på gaden efter kl. 22 uden særligt bevis. Hitler-Jugends patruljer kontrollerede de unge. Dette betød bl.a., at unge, der deltog i vore foreningers arrangementer, skulle have et mødebevis, såfremt de ikke kunne være hjemme inden kl. 22. Derfor måtte formanden for Flensborg Ungdomsforening udstede mødebeviser til de unge, når de forlod mødet. Det samme gjaldt også, når spejderne havde aftenmøde. Her måtte korpchefen udstede mødebevis.

For mange måtte vejen gå til Dansk Generalsekretariat for at få et bevis på, at de tilhørte den danske folkegruppe. Dette bevis blev afleveret eller sendt til en højere instans end Hitler-Jugend Bann. Herfra kom der så, efter 1 til 2 måneders venten, bekræftelse på, at datter eller søn var fritaget for medlemskabet i Hitler-Jugend.

Der var således mange problemer ved at være dansk skolebarn og i fritagelse for medlemskabet i Hitler-Jugend. I det følgende gengives nogle eksempler på de skrivelser, som fortæller om vanskelighederne. Nogle af brevene kan være lidt svære at læse, fordi papir og skrivemaskiner under krigen var dårlige og opslidte. Derfor er også gengivelserne lidt uklare. Dog giver de et lille indtryk af, hvad postbudet dengang måtte bringe til piger og drenge.

Wir bescheinigen hiermit, dass ^{der}~~die~~ Jugendliche
.. Karen Petersen .. geb. am 15. 2. 32 ..
wohnhaft .. Flensburg, Turnerstr. 5 ..
der dänischen Volksgruppe angehört und die dänische Volkstums-
sowhle besucht

Dansk Generalsekretariat
Flensburg - Nørregade 76

J. Nielsen

Der Regierungspräsident Schleswig, 22. Dezember 1944 - 12E.7000-19

An
Herrn
Frau Karen Petersen
in Flensburg,
Turnerstr. 5.

Betrifft: Befreiung von der Zugehörigkeit zur Hitlerjugend
Bezug: Ihr Antrag vom 7. Nov. 1944.

Gemäß § 6 der Jugenddienstverordnung vom 25. Sept. 1939 (RGM. I S. 713)
wird Ihre Tochter Karen Petersen, geb. 15. 2. 32,
Befreiungsgesuch

von der Zugehörigkeit zur Hitlerjugend befreit
In Vertretung:
J. Nielsen

Beglaubigt:
J. Nielsen

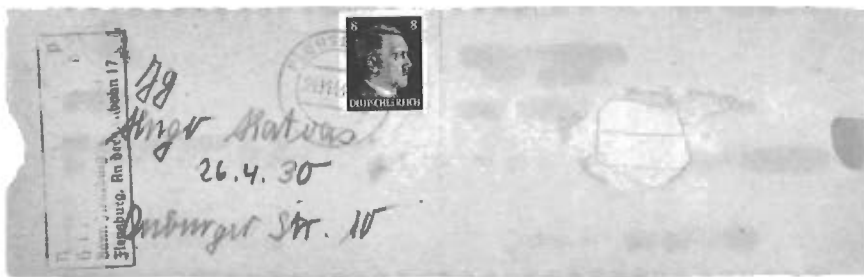
Es wird hierdurch bestätigt, daß
Karen Petersen

heute Abend von Dienst kommt.

Hans H. Fühner
Korpschef.

Flensburg, den 30. 8. 44.

Dansk Spejderkorps
Flensburg.



NSDAP / Hitler-Jugend
Bann Flensburg (86)
- Erfassungsbüro -

Flensburg, den 21.11.44

Da hast Dich am Montag, den 27.11.44 um 18 Uhr in der Banndienststelle an der Reichbahn 17 zu melden.

Hail Hitler!

gez. Witte
Oberbannführer

f.d.R.
Witte



NSDAP / Hitler-Jugend
Bann Flensburg (86)
- Erfassungsbüro -

Flensburg, den 30.11.44

Zur Vervollständigung Deine Karte hast Du. Die am Dienstag, den 5.12.44 um 18 Uhr auf der Banndienststelle an der Reichbahn 17 zu melden. Diese Aufforderung ist und bleibt Folge der letzten Bannverteilung ist mitzubringen.

Hail Hitler!

f.d.R.
Witte

Indkaldelser fra Hitler-Jugend til Hugo Halvas; for-og bagsider af breve af 21. og 30. november 1944.



NSDAP./Hitler-Jugend
 Bonn Flensburg (86)
 -Erfassungstelle-

Flensburg, den 19. 12. 44

Zur Vervollständigung Deiner Kartei hast Du mich am Freitag, den 28. 12. 44 morgens um 9 Uhr auf der Wandienststelle an der Reithahn zu melden. Das Schreiben ist mitzubringen. Bei Erkrankung ist eine ärztliche Bescheinigung vorzulegen.

Heil Hitler!

(Casper)
 Feldweibel

Herr Hugo Halvas.....

Ist Mitglied des dänischen Jugendvereins (Flensburg Ungdomsforening) und hat an der heutigen Veranstaltung bis 22.40 Uhr teilgenommen.

Flensburg, den He. 18. 12. 1944.

Vorsitzender.
 O. Christensen

Indkaldelse fra Hitler-Jugend til Hugo Halvas; for- og bagside af brev 18.12.1944 samt attest til brug på hjemvejen fra møde i Flensburg Ungdomsforening.

Duborg Skolen 1945 – nogle billeder



Øverst.

*Lærere og funktionærer – marts 1945.
De enkelte personer er identificeret i
Bernhard Hansens bog »I fædres spor«
1945 s. 218.*

Nederst.

*De første allierede soldater besøger Du-
borg-Skolen den 9. maj 1945.*



*Øverst.
Nordisk Tableau ved fredsfesten på Du-
borg-Skolen den 9. maj 1945. Fra ven-
stre Thea Büchert, Ingrid Bøgh Ander-
sen, Charlotte Schubert, Elisabeth Han-
sen, Signe Petersen.*

*Nederst.
Kong Christian X's fødselsdag fejres:
1870 – 26. september – 1945.
Dannebrog, de nordiske og det engelske
flag i Duborg-Skolens gård.*



Lidt om de enkelte bidragsydere

Jens Andresen, født maj 1927 i Hyllerup, Flensborg amt. Måtte de første fire skoleår gå i Hyllerup tyske skole. Kom i 1938 på Duborg-Skolen og sluttede med præliminæreksamen 1944. Blev indkaldt til krigstjeneste februar 1944 og kom til Berlin i maj måned. I amerikansk fangenskab i maj 1945. Hjemsendt i september 1945.

Elektrikerlære i 3 år til 1948. Var på idrætshøjskole og håndværkerskole og teknikum, færdiguddannet i 1955.

Flere arbejdspladser i Flensborg. Siden december 1962 ansat ved Danfoss Nordborg.

Var i skoleårene på Duborg-Skolen meget optaget og engageret i spejderarbejdet og her særlig i spejderorkestret Hejmdal.

Søren Andresen, født februar 1929. Måtte først, ligesom broderen Jens, gå i Hyllerup tyske skole 1937-41.

Fra 1941-46 elev på Duborg-Skolen. Sluttede her med præliminæreksamen.

Var et par år hjemme på gården og derefter på forskellige gårde og på landbrugsskole i Midtjylland i årene 1946-51, dog afbrudt af et ophold på Frederiksborg højskole 1948/49.

Overtog den fædrene gård i Hyllerup i 1956.

Under skoleårene på Duborg-Skolen og tiden hjemme på gården ivrigt med i spejder- og andet ungdomsarbejde.

Deltager aktivt i arbejdet inden for Fælleslandboforeningen for Sydslesvig. Formand for den 125-årige Landboforening for Flensborg og omegn.

Wilhelm Dierking, født den 1.2.1930 i Flensborg.

Kom i Batterigades børnehaven 1933/36. I skole i den danske kommuneskole i Skolegyde 1936-38. Derefter blev skolen flyttet til Duborggade. 1940-46 elev på Duborg-Skolen. I lære som bilmekaniker 1946-50, herefter varierende jobs bl.a. hos Dansk Røde Kors.

I januar 1952 udvandret til Australien, bosat i Adelaide. Ansat ved sydaustralske jernbaner 1952-59. Derefter hos folkevognsfirma til 1961.

Tilbage til Flensborg, ansat hos et bilfirma til juni 1962. Ansat ved Sydslesvigs danske Ungdomsforeningers fritidshjem på Sortevej, derefter i Slesvig. Deltog i forskellige kurser. 1965-1975 leder af fritidshjemmet i Rendsborg, Amtmandsgården. Siden 1975 leder af Engelsby fritidshjem, Flensborg.

Var i skoletiden og årene derefter meget aktiv i forskellige grene af ungdomsarbejdet, ikke mindst spejderorkestret Hejmdal og de spejderarrangementer, korpset gennemførte.

Harald Duggen, født 10.12.1929 i Harreslev.

Elev på Duborg-Skolen 1940-1946. Afsluttet med præliminæreksamen. Elektroinstallatør, elektromester.

Selvstændig indtil 1985 – Elektro-Radio-Tv-forretning i Harreslev. Pensionisttiden går med

at skrive familiens slægtsbog fra 1580 og bogen „Teglværker langs Flensborg fjord“, som udkom i 1989.

Er med i oprettelsen af et teglværksmuseum Kathrines Minde ved Flensborg fjord (Brunsnæs).

Deltog i forskellige aktiviteter inden for vore organisationer. Var i en årrække formand for Harreslev Ungdomforening. Også det politiske arbejde krævede en stor indsats, nogle år som medlem af Harreslev kommuneråd. Var medlem af tilsynsrådet for Flensborg Avis 1972-82.

Bor siden 1985 i Skovsende nær Holdnæs fyr.

Megen fritid i barne- og ungdomsårene brugtes til en ivrig medvirken i skoleorkestret, spejderorkestret Hejmdal og i andre ungdomsaktiviteter.

Gerhard Ernst, født i Flensborg 1931. Gik i dansk børnehave 1934-37, fortsatte i dansk skole og tog præliminæreksamen fra Duborg-Skolen 1947. I 1953 afsluttede han sin uddannelse med lærereksamen fra Th. Langs seminarium i Silkeborg. Var derefter lærer i Sørup i Angel 1953-55. Fra 1955 lærer ved Ejderskolen i Rendsborg og skoleinspektør ved samme skole 1964-69. Fra 1969 skoleleder i Husby, Angel.

Deltog i dansk ungdoms- og spejderarbejde under og efter krigen. Var distriktsformand for SSF i Rendsborg fra 1959 og næstformand for SSF i Rendsborg Nørreamt. Formand for SSF og SSV i Flensborg amt 1971-80 og distriktsformand i Husby 1971-1981. Blev SSF's næstformand i hovedstyrelsen 1975-86 og har været byformand for SSF i Flensborg 1983-86. Han debuterede som lyriker i „Hvedekorn“ i 1955 og har udgivet digtsamlingerne „Genskær af det tabte“ (1955) og „Morituri“ (1961). I 1961 modtog han Katharinaprisen. I 1989 udkom „Alvorstale i prosa og poesi“.

Hans Munk Futtrup, født i Grindsted 1917.

Lærereksamen 1941.

Ansæt på Duborg-Skolen august 1942 til september 1946.

Skoleinspektør i Lyksborg 1946-1977.

Korpschef for Dansk Spejderkorps Sydslesvig 1942-1952. Medstifter af Sct. Georgs Gildet Flensborg 1945 og Gildemester 1951-1956 og 1958-1964.

Deltog i det danske modstandsarbejde mod nazismen i 1943-1945. Var i en årrække formand for Sydslesvigsk Forenings foredrags- og teaterudvalg.

Var formand for Kulturministeriets musikpædagogiske udvalg 1973-1979. Bor fra 1977 i Frederiksværk og har været aktiv i forskellige kommunale kulturelle opgaver. Aktiv i Grænseforeningens arbejde.

Hugo Halvas, født den 26.4.1930 i Flensborg.

Gik i den danske kommuneskole 1936-40, derefter på Duborg-Skolen indtil 1946.

Udlært elektriker i 1949.

Aktiv i dansk ungdomsarbejde i ungdomsforeningen, gymnastikforeningen, folkedans og i spejderorkestret.

1949/50 højskoleophold på Krogerup.

1953 ansat som driftsleder ved Kosangas i Flensborg.

1965 ansat som ungdomskonsulent ved Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger.

Januar 1972 afsluttet uddannelsen som børneforsorgspædagog i Esbjerg.

Marts 1972 ansat ved Struer kommunes fritidshjem som leder og klubleder ved Struer Juniorklub.

1978 blandt initiativtagerne til oprettelse af landsforeningen Sammenslutningen af Daginsti-tutionslederne i Danmark. 1990 førtidspensionist.

Anni Hüpfel, gift Hübner, født den 14.2.1930 i Flensborg.

Blev 1936 indskolet i den danske kommuneskole i Duborggade.

Elev på Duborg-Skolen 1940-1947. Præliminæreksamen.

Børnehavemedhjælper i Bertha Wulff børnehave. Siden oktober 1950 på Dansk Centralbi-bliotek, dengang Flensborghus Bogsamling.

Var i skoleårene en ivrig pigespejder.

Herbert Maas, født 1928. Var elev på Duborg-Skolen 1938-45 („nødeksamen“, da indkaldt til krigstjeneste). Rejste illegalt ind i Danmark og gik under jorden.

Efter krigen vagtmand ved Royal Air Force. 1945/46 på folkehøjskole, derefter arbejde i skovbrug, landbrug og fiskeri. 1957 bosat i Flensborg/Langbjerg.

Metalarbejder i Flensborg til 1965. Ansat i et bevoftningsfirma til 1973. Herefter ansat i et grossistfirma til 1988. Siden da aldersrentenyder.

Deltog i ungdomsaktiviteter som spejderarbejde, gymnastik m.v.

Karl Otto Meyer, født den 16.3.1928 i Adelbylund.

Skolegang i den danske privatskole i Tarup 1934-38 og fra 1938 til 1944 på Duborg-Skolen, sluttede her med præliminæreksamen. Besøgte derefter statsgymnasiet i Sønderborg august-oktober 1944. Blev indkaldt, flygtede til Danmark i januar 1945 og sluttede sig til modstandsbe-vægelsen.

Lærereksamen fra Skårup i 1949. Lærer ved den danske skole i Husum 1949, skoleleder i Skovlund 1950-63, blev suspenderet 1952-54 p.g.a. kritiske udtalelser vedr. Tysklands genop-rustning, genindsat efter vundet proces. – Chefredaktør ved Flensborg Avis 1963, leder af den samlede danske presse i Sydslesvig 1964-85. Formand for Sydslesvigsk Forening og Sydsles-vigsk Vælgerforening for Nørre Haksted sogn 1952-63, landsformand for Sydslesvigsk Vælger-forening 1960-75, medlem af den slesvig-holstenske landdag i Kiel siden 1971.

KOM fik i 1985 tildelt Kaj Munks hæderspris for sin „fremragende indsats for danskheden i Sydslesvig og for Flensborg Avis“, og i 1988 modtog han Kennedy Society of Denmark's „Profile in Courage“-pris for „sit mod til at fremføre og fastholde fundamentale menneskeret-tigheder som talsmand for det danske mindretal i Sydslesvig og for sit mod til at kunne forene dette arbejde med et engageret virke for delstatens almene interesser“.

Sonja Meyer, gift Lehfeldt, født den 3.2.1931 i Adelbylund.

Kom i Adelbykamp børnehave, derefter i Tarup skole og fra 1942-48 på Duborg-Skolen, sluttede her med præliminæreksamen.

Ansatt på Flensborghus Bogsamling 1949-59. Var på Askov Højskole 1956/57.

Ivrig spejder og folkedanser. Aktiv i Flensborg Ungdomsforening. Formand 1956-59.

Aktivt medlem i Sydslesvigsk Forening. Leder af ældreklubben „Mørvig-klubben“ siden 1976.

Kandidat ved kommunevalgene for Sydslesvigsk Vælgerforening 1978, 1982, 1986, 1990. Borgerligt medlem i „Kulturausschuß“. Største interesse: „Det lille Teater“. Spillet på den lille scene siden 1967. Er med i teatrets ledelse.

Hans Heinrich Nissen, født 22.12.1929 i Harreslevmark.

Først elev i den danske skole i Harreslevmark og på Duborg-Skolen fra 1940-45, afsluttet med fortsættelsesklassen. I malerlære og arbejdet som maler. Omskolet som svejser og arbejdet på Flensborg skibsværft.

Efter et biluheld i 1975 på førtidspension.

Var spejder og aktiv deltager i dansk ungdomsarbejde.

Johann Nissen, født 15.6.1930 i Flensborg.

Begyndte skolegangen i den danske kommuneskole i Skolegyde. Kom 1940 på Duborg-Skolen. Præliminæreksamen 1947.

I lære ved byens elværk som elektriker. Var derefter elektriker på Flensborg skibsværft i 2 år og derefter på Danfoss, Nordborg. I 1958 ansat ved Flensborgs telefonvæsen og er der fortsat som teknisk overinspektør.

Under krigens år blev det ikke mindst spejderarbejdet, der blev fritidsaktiviteten. Efter krigen blev det idrætten, og her i særdeleshed håndboldspillet.

Inger Margrethe Ottosen, født den 2.5.1897 i Horsens.

Hun tog lærereksamen fra Ribe 1919 og faglærereksamen i engelsk. 1920-25 var hun ansat ved Haderslev Katedralskole. I april 1927 fik hun ansættelse ved Duborg-Skolen, hvor hun underviste til sin afsked i 1964.

Inger Margrethe Ottosen blev gennem sit alsidige virke inden for det danske folkelige arbejde afholdt og agtet. Ikke mindst gjorde hun et betydeligt arbejde med sang og musik i sangforeningen og skolekoret. Nogle år efter sin pensionering flyttede hun til Haderslev.

Anders Busk Petersen, født 15.8.1928 i Flensborg.

Elev på Duborg-Skolen 1939-45.

Beskæftiget ved landbruget 1945-47 og 1949-51. Fragtkusk og flyttemand i Schweiz 1947-49.

Aftjente værnepligten som garderhusar ved hesteeskadronen 1951-53. Rejste i 1953 til Østgrønland som medlem af slædepatruljen „Sirius“. Forliste med skibet i Østgrønlandsisen 1955 på hjemrejsen. Tog i 1956 med Dr. Lauge Koch på en Østgrønlandsekspedition som bådfører og hundekusk.

1957 i København og på Dalsgård ved Rinkenæs. Sejlede 1968-77 som skipper for Grønlands Geologiske Undersøgelser og A/S Nordmine med geologer.

Fra 1977-80 skipper og kustode på rederiet Lauritzens museumsevert „Johanne Dan“ i Ribe.

1980-1988 bud ved Slakteriregion Syd. Fra 1989 på efterløn.

Under drengearene i Flensborg aktiv i spejderlivet, i særdeleshed Hejmdal orkestret.

Christian Friedrich Petersen, født den 1. marts 1929 i Flensborg, broder til nedennævnte. Gik nogle år i børnehaven i Batterigade og den danske kommuneskole i Duborggade, derefter 1939-1946 på Duborg-Skolen, afsluttende med præliminæreksamen.

Spejderarbejdet i Skjoldunge troppen optog meget af fritiden. Efter skoleafslutningen påbegyndtes en landbrugsuddannelse. Var i vinteren 1947/48 på Frederiksborg Højskole. Derefter 1949/50 på Graasten Landbrugsskole og på Landbohøjskole 1951/53 i København. Fra 1965-72 markisefabrikant. Fra 1972 i transportbranchen med egen virksomhed: Transport-Centret i Slangerup. Er engageret i forskellige fritidsopgaver som Sct. Georgs Gildet, formand for grundejerforeningen Sønderparken, Slangerup.

Hanna Petersen, født den 26. september 1931 i Flensborg, søster til ovennævnte. Kom i børnehaven i Batterigade og derefter 4 år i den danske kommuneskole. I 1942 på Duborg-Skolen. Afsluttede skolegangen fra fortsættelsesklassen i 1948.

Var medhjælper i Adelbykamp børnehave, derefter i huset. På Als Husholdningsskole og igen i huset. 1955 medhjælper i Jørgensby børnehave til 1. maj 1958. På sommerhøjskole på Engelsholm. Efter højskoleopholdet ansat som medhjælper på Dansk Ungdomshjem i Stuhrs-allee, Flensborg. Deltog i de første år i Ungdomsringsens klublederkurser i København. Forskellige kurser på Husflids Højskolen i Kerteminde.

Siden 1975 leder af ungdomshjemmet i Stuhrsallee, nu flyttet til Mariegade.

Var gennem skole- og ungdomsårene meget optaget af pigespejderarbejdet i Margrethe troppen. Er virksomt medlem af Sct. Georgs Gildet Flensborg.

Johannes (Hannes) Busk Petersen, født 1932 i Harreslevmark. Elev i den danske kommuneskole i Duborggade 1938-42 og i Duborg-Skolen 1942-46. Studentereksamen Herlufsholm 1951. Flyvevåbnets flyveskole og efter tre år sergent. Jaruplund Højskole. Journalist og redaktør ved flere blade, bl.a. Jyllands-Posten, Flensborg Avis, Herning Avis og Frederiksborg Amts Avis.

Har læst samfundsfilosofi ved Århus Universitet. Autoriseret turistguide under Danmarks Turistråd.

Tillidsposter i Grænseforeningens lokalforeninger i journalistiske sammenhænge.

En tid gøgler ved Trøjborg Tivoli.

Nu freelance journalist, turistguide og underviser ved Hovedstadens Oplysningsforbund.

Martin Trans, født 30.1.1928 i Breklum.

Familien boede nogle år i Odense. Kom til Flensborg 1938 og blev indmeldt i den danske kommuneskole i Duborggade. I 1939 optaget på Duborg-Skolen og fik præliminæreksamen i 1946. Optoges i præparandklassen i Haderslev og begyndte på seminariet 1947. Dimitteret 1951.

Herefter 10 måneder ved CF og fra august 1952 på Haderslev Realskole i 5 år. Fra 1957-71 på Tyrstrup Centralskole ved Christiansfeld. Fra 1971 lærer ved Hjortebroskolen i Haderslev. Fra 1.8.1990 pensionist.

Deltog aktivt i ungdoms- og spejderarbejdet.

Franz Wingender, født 5.4.1918 i Flensborg.

Kom 1922 i børnehaven i Borgerforeningen. 1924 i den danske kommuneskole. Kom på Duborg-Skolen og tog præliminæreksamen i 1935. Derefter handelsuddannelse, som afsluttedes i 1938. Indkaldt til „Reichsarbeitsdienst“ den 1.4.1939. Fra 30. august samme år

soldat. Blev såret i 1942 på Østfronten og endelig udskrevet som ukampdygtig fra militærtjenesten 1944.

Deltog aktivt i forskellige danske foreningers virke før 1939 (spejderne, gymnastik- og ungdomsforening) og efter 1944. I april 1946 opfordret til at oprette „Dansk Ungdomssekretariat“, og udnævntes til ungdomssekretær ved „Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger“, senere til SdUs forretningsfører. Overtog efter opfordring den 1.9.1963 ledelsen af Dansk Sundhedstjeneste for Sydslesvig som kontorchef. Gik på pension oktober 1981.

Var medlem af Flensborg byråd 1946-54 og en årrække borgerligt medlem. Korpschef for Dansk Spejderkorps Sydslesvig 1952-58 og korpsrådsformand 1967-84. Medstifter af Sct. Georgs Gildet Flensborg den 18. november 1945 og gildemester i tre perioder.

Har udgivet: Mit danske Liv. Baggrund og grundlag for en tilværelse som dansk i Sydslesvig 1920-45. (1983) – Krigens lænker. Dansk sydslesvigskers dagbog 1939-1944. (1984) – Modstand i Sydslesvig før og efter 1945. (1988) – Generalsekretær Frederik Petersen. En danskhedens repræsentant i Sydslesvig 1923-1945. Biografi. (1990).

Personregister

- Anders, polsk general 108
Andersen, Benny 18
Andresen, Jens 22, 141
Andresen, Søren 22-24, 35, 36, 40, 141
- Baden-Powell, Sir Robert 41, 89
Balder Bartelsen, Lotte 19, 78
Bendixen, Peter 22
Bernadotte, Folke, greve 41
Busk Pedersen, Anders 14, 24, 59, 75-79, 86, 98, 131, 141
Busk Pedersen, Ingeborg 59
Busk Petersen, Johannes 105-111, 145
Büchert, Johannes 78, 79
Büchert, Nikolai 42, 101
Büchert, Thea 139
Bøgh Andersen, Niels 15, 29
Bøgh Andersen, Ingrid 139
- Casper, Feldwebel 122
Christensen, L. P. 20, 107
Christensen, Niels 58, 127, 128
Christensen, Aage Frøslev 132
Christiansen, Otto 123
Christiansen, Werner 59, 77
Clausen, Hans 48, 55
Clausen, Henrik 123
- Damkjær Poulsen, Jørgen 57
Dierking, Wilhelm 59, 92-94, 141
Dirks, Dirk 13f, 17, 58, 75, 76, 76f, 77, 101
Duggen, Heinrich 28, 30, 95, 96
Duggen, Harald 7, 24, 28-41, 97, 98, 141
Duggen, Richard 98
Dönitz, Karl 108
Døssing 132
- Erna, Rehbehn, Lucassøster 97
Ernst, Erich 48, 49
Ernst, Gerhard 42-49, 142
- Fischer, Heinrich 106, 117, 127
Fischer, Henning 120
Fischer, Helene 123, 124
Friis, P. P. 90
Futtrup, Hans Munk 13-21, 39f, 55, 58, 59, 77, 109, 125, 127, 132, 142
Futtrup, Inger (født Oxenvad) 19, 50, 51, 58
- Hans, Claus 33
Hansen, Bernhard 11, 12, 13f, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 38, 39f, 58, 60f, 66, 77, 83, 86, 111, 127, 133
Hansen, Christian 109
Hansen, Elisabeth 139
Hansen, fru 107
Hansen, Mogens Bernhard 106
Hanssen, Andreas, Dr. phil. 11, 53, 75, 76
Hanssen, Asta Schou 50, 53
Hamer, Willi 68, 70
Halvas, Hugo 104, 112-129, 142, 136-137
Helming, Frieda 42, 80, 83
Hermannsen, Hans 20
Hitler, Adolf 29, 31, 39, 41, 54, 69, 72, 96
Himmler, Heinrich 108
Homann, Heinz, 48
Hüpfel, Anni (gift Hübner) 80-84, 143
- Ingwersen, Kathrine 106, 109
- Jensen, Elna 34
Jensen, Peder 14, 17, 23, 34, 58, 81, 121, 122
Jensen, Poul 55
Jessen Eli 12, 19, 77, 78, 78f, 79, 83
Jessen, Frederik 55
Jessen, Marie 123, 124
Jessen, Marius 123
Jessen, Tage 12, 19, 78

Johannsen, advokat 108
 Juul, Christian 33, 34, 58, 77, 91
 Jørgensen, Jordt 77
 Jörs, Gerhard 24, 107

Kjems, Niels 36, 105, 106, 121, 123
 Klauser 67, 68
 Kronika, Jacob 20
 Krüger 68, 73
 Krümmel 24
 Kulinski, Walter 59

Lange, Walter 110
 Leckband, Helmut 12
 Lieb, Anna 107
 Lieb, Harald 107
 Lieb, Holger 86
 Linde, Erwin 86
 Lorenzen, Andreas 24
 Lorenzen, Christian 103, 104
 Lützen, Amandus 30f, 37
 Lützen, Sophie 30f, 37

Maas 68, 69
 Maas, Herbert 61, 65-74, 143
 Maasloch 68
 Madsen, Thomas 19, 24, 34, 47, 58, 78
 Math, Leo 86
 Mathiasen, H. 128
 Mathiesen 25f
 Meng, Hans Jørgen 120
 Meyer, Henry 57, 61, 132
 Meyer, Karl Otto 57, 61, 130-133
 Meyer, Margot 57, 61
 Meyer, Sonja (gift Lehfeldt) 57-62, 106, 111, 143
 More, Thomas 12
 Muhl, Emma 107
 Munk, Kaj 61, 63f
 Münchow, Samuel 133
 Møller, Christmas 128
 Møller, I. C. 20, 108, 123

Nielsen, Alberta 20
 Nielsen, Johan 110
 Nielsen, Oscar 35, 77

Nietsche, barber 110
 Nissen, bankdirektør, Gråsten 108
 Nissen, Anni 95
 Nissen, Carsten 95
 Nissen, Dora 95, 96, 98
 Nissen, Hans Heinrich 32
 Nissen, Johannes 100-104, 144
 Nissen, Käthe 95
 Nordentoft, Benedict 22

Olesen, Ejnar 58
 Ottosen, Inger Margrethe 10-12, 19, 24, 34, 35, 51, 58, 61, 106, 111, 144
 Oxenvad, Inger (gift Futtrup) 19, 50, 51, 58

Petersen, Daniel 48, 59, 126
 Petersen, Christian, Fr. 25-27, 144
 Petersen, Hanna 89-91, 145
 Petersen, H. F. 55, 86
 Petersen, Henrik 91
 Petersen, Kalle 91
 Petersen, Karen Lausten 135
 Petersen, M. C., typograf 109
 Petersen, Nis 109
 Petersen, Signe 139
 Petersen, skræddermester 24, 107
 Petersen, Viggo 131

Rehbehn, Erna, Lucassøster 97
 Rohde, Agnes 107

Sass, dr. 20
 Schannong, Peter 90
 Scheel 68, 70
 Schjøtz, Aksel 20, 61, 84
 Schmidt, Emil 113
 Schlesinger, Marianne 58
 Schreiber 68, 70
 Schubert, Lotte 57, 139
 Schulz 25
 Schütt, Ebba 83
 Skøtt, Betty 128
 Spiekermann 68, 70, 70f
 Staub 32
 Sørensen, Maren 57, 90, 92, 113

Trans, Martin 50-56, 145
Trans, Christian 51, 54, 56
Tychsen, Hermann 106

Viig Nielsen 29, 32

Wingender, Franz 7-9, 128, 145
Wingender, Hans 48
Witte, Oberstammführer 121
Waage-Beck, Britta 59

STUDIEAFDELINGENS UDGIVELSER

1. Hermann Clausen: Der Aufbau der Demokratie in der Stadt Schleswig nach zwei Weltkriegen. 303 s. 1966. (Udsolgt.)
2. H. V. Gregersen: Niels Heldvad 1564-1634. Ein Schleswiger der nordischen Renaissance – ein Bild seines Lebens und seiner Zeit. 272 s. 1967.
3. Lorenz Rerup: A. D. Jørgensen. Historiker aus dem schleswigschen Grenzland (1840-1897). 160 s. 1967.
4. Vores egne vindver. Ved Poul Kürstein. 192. 1967. (Udsolgt.)
5. Nørre og Sønder Gøs Herred. Red. af Poul Kürstein. 205 s. 1969.
6. Hartwig Schlegelberger: Europa set fra den dansk-tyske grænse. 121 s. 1971.
7. L. S. Ravn: Lærerne under sprogreskripterne 1851-1864. 295 s. 1971.
8. Barn i Flensborg 1890-1920. Ved Poul Kürstein. 343 s. 1972 og 1973. (Udsolgt.)
9. Helmut Leckband: Krigsfangelazaretten i Tamanskajagaden. 269 s. 1973 og 1974. (Overtaget af Gyldendal.) (Udsolgt.)
10. Søren Ryge Petersen: Dansk eller tysk? En undersøgelse af sprogforholdene i en flersproget sydslesvigsk kommune i 1973. 132 s. 1975.
11. Anders Ture Lindstrøm: Landet Slesvig-Holstens politiske historie i hovedtræk 1945-54. 200 s. 1975.
12. Barn og ung i Flensborg 1920-1945. Red. af Lars Schubert og Johann Runge. 335 s. 1977.
13. Paul Tappe: Det gamle Læk i billeder og tekst. 119 s. 1977. (Udsolgt.)
14. Egernførde bys historie. Red. af Harald Jørgensen, Frants Thygesen og O. M. Olesen. 291 s. 1980.
15. Jane Bossen/Helge Krempin: Granit i Angel. Romansk stenhuggerkunst i et sydslesvigsk landskab. 93 s. 1980. – Bogen har fået prædikaten »Godt Bogarbejde 1980«.
16. Carsten R. Mogensen: Dansk i hagekorsets skygge. Det tredje Rige og det danske mindretal i Sydslesvig 1933-39. 1981. 444 s. i 2 bd. (Registerbind med kilder og noter. 370 + 70 sider.)
17. Johann Runge: Sønderjyden Christian Paulsen. Et slesvigsk levnedsløb. 344 s. 1981.
18. Paul Tappe: Det gamle Kær herred i billeder og tekst. 228 s. 1982.
19. Franz Wingender: Mit danske liv. Baggrund og grundlag for en tilværelse som dansk i Sydslesvig 1920-1950. 218 s. 1983. (Udsolgt.)
20. Franz Wingender: Krigens lænker. Dansk sydslesvigsk dagbog 1939-1944. 211 s. 1984. ISBN 87-423-0435-0.
21. Lars N. Henningsen: Provinsmatadorer fra 1700-årene. 472 s. 1985. ISBN 87-423-0462-8. (Disputats.)
22. Barn og ung i Sydslesvig 1900-1982. 1 og 2. Red. af Jørgen Hamre og Johann Runge. 1986. ISBN 87-423-0464-4.
23. Jane Bossen/Helge Krempin: Helligåndskirken i Flensborg 1386-1986. 108 s. ISBN 87-423-0496-2.
24. Bjørn Poulsen: Land – By – Marked. To økonomiske landskaber i 1400-tallets Slesvig. 299 s. 1988. ISBN 87-89178-00-9. (Disputats.)
25. Franz Wingender: Modstand i Sydslesvig – før og efter 1945. 1988. (Udsolgt.)

26. Ole Ventegodt: Redere, rejser og regnskaber. Et par flensborgske partrederi-regnskaber 1783-1812. 258 s. 1989. ISBN 87-89178-03-3.
27. Franz Wingender: Generalsekretær Frederik Petersen. En danskhedens repræsentant i Sydslesvig 1923-45. 122 s. 1990. ISBN 87-89178-06-8.
28. Duborg-Skole-elever i krigens år. På korsvejen mellem nødvendighed og frivillighed. 1990. ISBN 87-89178-07-6.
29. W. L. Christiansen: Mit brogede politiske liv. 1990. ISBN 87-89178-08-4.
30. Hans Schultz Hansen: Danskheden i Sydslesvig 1840-1918 – som folkelig og national bevægelse. 1990. ISBN 87-89178-09-2.

Titlerne 1, 4, 8, 9, 13, 19, 25 er udsolgt. Titlerne 20ff er i kommission hos Padborg Boghandel, Nørregade 16, DK 6330 Padborg. De resterende titler bestilles hos Dansk Boghandel, Nørregade 74, D 2390 Flensborg. For øvrigt skulle enhver titel – undtagen de udsolgte – kunne bestilles hos Deres egen boghandler.

Duborg-Skole-elever i krigens år

På korsvejen mellem nødvendighed og frivillighed

Duborg-Skolen i Flensborg blev oprettet i 1920 og har siden da været af helt afgørende betydning for danskheden i Sydslesvig. Under Den anden Verdenskrigs vanskelige år fra 1939 til 1945 arbejdede skolen ubrudt videre, men arbejdet måtte afpasses efter krigens krav. Krigstjenesten kaldte mange lærere, fædre til elever samt drenge i de ældste årgange til fronten, og mange vendte ikke tilbage. Hyppige luftalarmer generede undervisningen, og livet i fritiden var i et og alt præget af krigens hverdag.

I denne bog beretter 20 elever og lærere om hverdagen i og uden for skolen i de vanskelige krigsår. Det er beretningen om dagligt liv i Flensborg i 1930'erne og især i krigens skygge, om krigens tryk på mindretallet, om sammenhold og om de kræfter, som holdt danskheden oppe indtil befrielsen i 1945.

Bogen er en erindringsbog. Gennem skolebørns og læreres øjne giver den indblik i vilkårene i Sydslesvigs danske mindretal i nazismens værste år. Bogen er også en hyldest til den skole, der var med til at styrke sammenholdet og give identitet under ydre pres.

Forsidebilledet:

Den 26. september 1945 fejredes kong Christian X's 75 års fødselsdag i Duborg-Skolens gård. Skolebørn, de fleste i spejderuniform, er samlet om Dannebrog, de nordiske og det engelske flag – frihedssymbolerne.

